

OLION

ILLUST
REERI
TUD
KUUKIRI

ER

PÜHA PEREKOND

NR 12 1930 DETSEMBER

Kaks teost skandi- naavia kirjandusest

J. P. Jacobsen: Niels Lyhne

Romaan inimelu sügavustest ja käändudest. Taani keelest tõlkinud Karl Freiberg. 306 lk. Hind 3 kr., iluköites 3 kr. 50 s.

Kahtlemata pole seni ial olnud skandinaavia kirjanduses autorit, kes oleks osanud sõnade abil maalida nii, nagu seda teeb tema. Ta keel on küllastatud värvidest. Ta stiil on värvide kooskõla. Ta on kõige südamlikum ja kõige luulelisem taani prosaistidest. Kõik, mis ta kirjutab, omandab erilaaduse pitseri. Kõik, mis ta näeb, valatakse originaalsesse vormi.
Georg Brandes.

August Strindberg: Tõsielulised utopiad

4 novelli Šveitsi mägedest. Rootsi keelest tõlkinud M. Grünfeldt. 188 lk. Hind 3 kr., iluköites 3 kr. 50 s.

A. Strindberg ütleb ise: „See raamat on kallaletung ülikultuurile ehk degeneratsioonile. Nii siis: ma ei tungi kallale kultuurile, vaid ülikultuurile. Oleme muutunud liiga peenteks, seepärast on toorus terve tagasipöördumise tunnus. Peen on valetada ja toores on oma arvamust öelda. Kasvatagem endid tooremaks.“

„Niels Lyhne“ on sügavalt taanipärane raamat, raamat taani lihast ja verest. Autor ise seletab romaani puhul ühes erakirjas: „...Üks asi leidub selles, mida hindan eriti kõrgelt, nimelt see, et inimkujud, karakterid ja tegevus on taanipärased, tervena taanipärased kõigis punktides.“

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartu, Lai t. 35
Telefon 601

KREEM „REGINA-EXTRA“

Rasvata – päevaseks tarvitamiseks. Parim puudrialus. Annab meeldiva näojume

Rasvaga — teeb naha pehmeks, õrnaks, painduvaks ega lase lõheneda

CRINOL „HITZ“

edendab juuksekasvu ja kaotab kõõma

Saada igast apteegist ja rohukauplusest — Saada igast apteegist ja rohukauplusest

Soovitan

uuesti kohale jõudnud sügise ja talve hooaja kaupu:

Daamidele kõige elegantsemaid mantli- ja kostüümiriideid, nagu: veluur, grepelin, grepella, rips jne., silinder-, astrahan- ja kotikplüüsi, mantli- ja kraenahku

Täielikum valik kõike seltsi kleidisiididest

Härradele palitu-, ülikonna-, smokingi-, fraki-, sakko- ja triibulisi püksiriideid

Daamide ja härrade tellimused täidetakse omas töökojas I järgu juureloikajate ja meistrite poolt äri täielikul vastutusel

Hinnad võistlemata odavad

Karl Abeli riide- ja valmisriietekauplus

Tartus, Kaubahoov 8 · Telefon 159

A.-S. ROYAL-FILM'i **KINO „ATHENA“** „UFA“ SUURFILM

Suurepärase kunstiline helioperett

„TANGO SINULE“

Helifilm, mida kõik vaatavad ja kuulavad haruldase naudinguga. Uuemad löökpalad. Kütkestav muusika. Haruldaset ilusad revüü-stseenid

Peaosades: **Willy Forst, Fee Malten, Ernst Verebes, Oskar Karlweiss.**

JÄLGIGE REKLAAMI!

OLION

N 12 DETSEMBER 1930

Sisu:

Henrik Visnapuu: Läbi resti on langenud söed. — Mind jälle vaikusen. — A. Gregor: Hullud. — Pentti Haanpää: Koju. — Jaan Pert: Ella Ilbak. — M. Lepik: Fr. R. Faehlmanni Järva-ma vannamehhe õppetused. — Tundmatu meister (L. d. Vinci õpil.): Madonna Litta. — Ossip Zadkin: reproduksioone. — Reproduksioone soome kunstinäituselt. — Hanno Kompus: Soome kunstinäitus. — Albert Saareste: Kuidas kõneldi eesti keelt 400 a. tagasi. — A. Tiitsmaa: Kuidas leiti eesti vanim raamat. — A. Anni: Johannes Aavik kultuurtegelasena. — Joh. Aavik: Aforisme eesti keeleuuendusest. — Keeleuuenduse vastase aforisme. — Villem Ormisson: Natüürmorte ja maastikke. — Jaan Vahtra: Villem Ormisson. — O. Jungberg: Madame Roccoco. — J. Miljan: Tõrva motiiv. — Julius Genss: Elevantiluu kunstis. — Jaan Vahtra: Rännakuid Võrumaal. — A. Elango: Dalmaatsia ja Albaania rannikul. — Irma Truupöld: Kapriis. — B. Linde: Mälestusi Noor-Eesti võitluste sisemiselt rindelt. — Üks uus kodu. — Kaks uut luulekogu: Joh. Semper, Päike rentsliis ja Joh. Schütz, Peipsist mereni. — O. Urgart: Ringi ümber kriitika. — Jaan Ezerin: Pesaase. — Jne. — Pilte ja reproduksioone.

LAHTISED LEHED. Sisu:

K. Ehrmann: Kreutzwaldi maja enne ja nüüd. — J. S. Panius: Vähekese Võru mehi. — Arthur Roose (†): Kolmeaastane siga. — Arno Raag: Kilde Võhrupesa autorist. — Hugo Masing: Piiride juure. — Tartu poeglaste realgümnaasium — juubilar. — Teater *Ugala* käesoleval hooajal. — Toimetusele saadetud kirjandus. — Pilte.

ALBRECHT DÜRER

PÜHA PEREKOND

TOIMETAJA DAVID KAROPUN

ILMUB KORD KUUS

TELLIMISHIND: AASTAS 6 KROONI
POOLAASTAS 3 KROONI

ÜSIKNUMBER 75 SENTI

ADDRESS: OLION — TARTU

VÄLJAANDJA
GEORG NAELAPEA
TARTU · RIIA T. 64—3
TEL. 5-42

HENRIK VISNAPUU

Läbi resti on langenud sõed

Läbi resti on langenud sõed.
Mõtmeti elu nii põlenud tuhaks.
Lõhnavaid lõmme lõikavad saed,
põleda jälle ja uuesti tahaks.

Kas minu päevad ei ole and
jumala käest, et õnnelik olla?
Elumuredel tantsib mu kand,
vaevad jäävad kõik taldade alla.

Vaigu kuldkollast mett mu puud
ajavad kurdest, kui läheneb tuli.
Istu mu kõrvale, anna suud,
sõsarik väike, ei ole veel talí.

Vaata, lõkkesse kullased käed
leekide pärgi põimivad lõmmel'.
Kummardu alla, ja sina näed
oma nägu sääil silmil tõmmel.

Vaata, kuís lendleman tulilind
lehvivi sabu ümber puie.
Sinu silme see leegitsev lend,
tulisuul punasel kuldne muie.

Verevaist nelgest ja roosest pael --
tuletantsitar hüppab hääle.
Kummarda alla valge kael,
põleva suu panen marmorí pääle.

Vaata, ju kustuman tuleking,
hõdetab tuhal kuí punast tülí.
Süsi hõõgub kuí kullakang.
Lase, et pää panen sinu sülle.

HENRIK VISNAPUU

Mind jälle vaikusen

Mind jälle vaikusen, mu õde tiivuline,
sa otsid üles, unustust mul' annad.
Sa tuled kuulmata kui väike siivuline,
mind unistuste imemaale kannad.

Kuis on mul jälle hää. Mis vaikus ümberringi.
Mu süda pikkamisi lõõb, mu meel on rauge.
Mu vaikusesse kõnetlust ei kosta mingit.
Päev võidupakkumiste minetel ja kauge.

Mu silmilt tõsta üles päeva raske kae.
Las vaadata mul oma südamesse.
Pää pääle sina paned oma püha kää,
see kergem hingusest, mis kutsub sadamasse.

Laul õnnelik ja vaikne vastset leitud rahust
mu hingest tõuseb varjatuna ilmal'.
Mu süda võrsub kummelina tallat rohust,
täis vilja nähtavaks saab inimeste silmal'.

Õõ nukra lapsena mind paneb oma hälli,
mu kätte annab lugematu kirja.
Ta kirjaden ei näe ma ühiki värvi halli,
ei loe ma ühiki andestamatumat kurja.

On valust mälestus ja õnnis aimus rõõmust
ning meeleliigutusest pisar laugel.
Ma olen joobunud olemise vaiksest sõõmust.
Kuis kõik, mis rühib, kisab, on must kaugel.

Mind jälle vaikusen, mu muusa tiivuline,
sa otsid üles, unustust mul' annad.
Sa tuled kuulmata kui väike siivuline,
mind unistuste imemaale kannad.

A. Gregor

HULLUD

On jõuluõhtu. Vaestemaja hullukongis kükitab neli keskealist meest. Hullukong on pime, kandilised suitsunud postid eraldavad ta köögist, mille ühes nurgas lõmmitab lagunud pliit, kuna teisel pool peaaegu lae all magavad käskjala kanad. Õrrelt on kuulda aegajalt tiibade sobinat. Pliidil põleb väike tahmalamp, valgustades nõrgalt kööki. See nõrk valgus maalib siiski hullukongi kandilisist postest õudsed varjud seinale.

Kongis on alul vaikne. Hullud pikutavad igaüks oma kohil seina ääres. Kasakanaine on annud neile õhtusöögi — tanguvorsti ja sealiha nisuleivaga. Juba kaks aastat on hulludel viisiks pikutada peale sööki. Kogu päeva tublisti märatsedes on nad purustanud riided ja nüüd, olles poolalasti, lõdisevad külmas, mida nad aga kui parandamatud vaimuhaiged ei märkagi.

Kongi põrandal vedeleb riideräbalaid ja õlgi. Kasakatoa ukse lukuaukust paistab kitsas valgusejuga hullukongi uksele. Sealtsamast kuulduvad laste lauluviisid ja naer.

I Hull (ärgates oma kotil): Mis on küll see, mis hoovab minu kõrvaesse. Ma nagu kaua poleks kuulnud seda. Kontsertsaalis imelises ma viibin vist. Mis on see kõik, kes laulab nii? (Jääb kuulatama, vahtides totralt üllespoole.)

II Hull (tõstab salakavala ja lõbusa ilma pea): Mul korda läks! Nii soe veel ta! (Hammustab peost midagi, kuid tõeliselt närib oma kätt.) Saianaine pööras selja, ma tegin naps! (sirutab kätt) ja käes ta oli. Kui aga tõstab kisa see hirmus vanamoor, siis vastu hakkam. Mul rusikad on seks. (Käed rusikais, seisab võitlusvalmis.)

III Hull (kõikidest totram, peaaegu päris alasti lamades kõhuli kotil ja kõigutades jalgu): Mu prints, sa tule! Sind juba kaua ootan. Pool kuningriiki isalt saan ja kaasavaraks tõlla kuldse. Ma hüüan õhku: tule, mu prints! (Kõigutab jalgu, vahtides puurivalt kaugusse.)

IV Hull (ärkab II Hullu rusikast puudutatuna): Mis hoop see oli, mis pani kumama mu kõrvaluid? Ehk tuleb klassivõitlus, siis vaatame, kes seisma jääb! (Tõuseb, seab rusikad lõõgivalmis.)

II Hull (leiaab, et peab võitlema saianaisega): Rasvunud sa, hirmus vanamoor! Kui mina pisut süüa tahan, siis pistad kisama. Löön laua ümber sul. Kõik saiad õhku lennaku! Kui julged vastu astu, siis võitleme.

IV Hull (võitlusvalmis): Kas langeb kodanlus või mina, see kaalu peal on siin. (Rusikad käivad plaks ja plaks.)

II Hull: Ei alla anna, vanamoor! (Taob ägedasti rusikaga IV Hullule pähe.)

IV Hull (vajutab II Hullule rusikaga kaelale): Nii langema peab kodanlus. Ma tema otsekohe surun alla. (Lükkab II Hullu kotile, võidutuhinas.) Siin karmas kodanlus. Ei surnud ial üles tõuse! (Võtab maast püksiräbalad ja tõstab kõrgele.) Proletarii vseh stran, sojedinäitesj! (Komistub kotile ja kukub prantsatades.)

I Hull: Mis mürtsud need, maa värises? Kus kadus imesaal ja helid? (Vaatleb püsti seistes. Täiskuu paistab heledasti köögi suurest aknast, heites valguse-laigu postide vahelt hullukongi. Kasakatoast kostab inimeste kõnekõmin.) Kus jäite, imesaal ja helid? (Üles vaadates.) Valgus! Mis valgus see? Kust hoovad sina? Sa tuled siia hullukongi! (Järele mõeldes.) Mäletan, tean — kui olin tark, siis nägin seda ketast taeva peal. Kuis oli sinu nimi? Ma selle unustand. (Paneb käed risti, langetab pea.) Mida tood sa hullukongi? Me parandamatud siin. Kas oled meie tervis, meie vabadus? Sa vahid ja ei vasta mulle. (Jõuluõised õrnad pilved varjavad kuu, köögi aken tumeneb. Hullu käed langevad lõdvalt, pea vajub ettepoole.) Sa läksid, on kadunud igavesti hullu lootus, — ei aita keegi. (Langeb uimastusehoos tagasi oma kotile.)

III Hull (ikka veel kõhuli kotil, rõõmsalt): Sa tuledki, mu prints. Näen, sea seljas sõidad. Nii kaugel oled, udu seest sa paistad. Hõiskan, kas kuuled: Kui torm sind vastu hoiab, siis võitle, mu prints! (Vahib üksisilmi kaugusse, viipab vahetevahel käega. Võtab aluskotist õlgi, keerutab neid paelataoliselt.) Sest punun pärja endale! Kui sea seljas oma printsiga ma sõidan isa trooni ette, siis kaelas ripub see. (Näeb korraga, kuis tuul tõstab sea seljas ratsutava printsi õhku. Hull hüppab äkilises vihahoos.) Tahad röövida mu printsi! Viid taeva ta? Arvan, jumalal seal mehi küllalt. Meil ainult vähe neid. Anna kätte! Või muidu hüppan sulle järele. (Vaatab üles.) Nii kõrgel juba! Ma ainult seasõrgu näen. Ja udus tõuseb kõrgemale veel. Lase langeda mu prints! (Äkki karates.) Kui saaksin seasõrad pihku veel! (Poolalasti hull hüppab, haarates käega laetlast, jääb rippuma, jalad sirevil.) On peos su sõrad, nüüd allapoole tule — meest vaja mulle, ei mitte Issandalle. (Tõmbab kõigest jõust. Laes pragin. Tala kõrvalt kargab laud lahti. Ehmunud hull, saades pähe hoobi lauaotsaga, hüppab eemale, pead katsudes.) Sain pähe hoobi küll, kuid võit on minu. (Vaatab sõrmede vahel lahtist juuksetutti.) Lõid lahti sõraga mul selle, kuid nüüd hop-hop! ma istun sea selga ja hakkam kallistama oma printsi. (Istub lauale, mis serviti ulatub põiki üle puuri. Üheloop lamab I Hull püksiräbalail, teispoole aga pikutavad II ja IV Hull oma kottidel. IV H. on ärkvel, liigutab jalgu, kobab kätega; kukkudes on lauaserv teada pisut puudutanud. III H. hakkab kirglikult suudlema püksiräbalaid ja õletuusti. Trambib jalgadega ja hüppab, nii et hullukongi põrand müdiseb. Ainult I Hull lamab rahulikult, kuna IV Hull ärgates on viibanud III Hullule sõrmedega.)

IV Hull: Olen taevas. Ei saa siingi läbi võitluseta. Üks hoop mul anti juba kõrva taha. Kas tegi seda Issand ise, või mõni tema käsilasist? (Katsudes kukalt.) Jah, see olid sina ise, Auline Kõrgus! Seal seisadki sa pühas poosis. (Vaatab II Hullu püstakil seisvat magadiskotti.) Kui Beltsebul mul andis hopee, siis sina, Issand, taevalooja, vaat'sid irvitades ülalt. Nüüd olen taevas ja sinu käes on võitlemiskord. Astu ette, Issand! („Issand“ ilmub võitlusse kõhna käabuskujuna.

IV Hull haarab II Hullu magadiskoti, raputab nii, et II H. veereb kotilt põrandale.) Või säkesamane on maa- ja taevalooja! Su haganaiks teen tõesti ma. (Rebib koti räbalaiks ja raputab ägedalt, põhk kukub.) On läbi Issand, kustunud ta eluküünal. Nüüd olen mina maa- ja taevalooja. Rahvas, nüüd hullu ette kummardage! Uus Issand hull, kuid kangem esimesest. (Märkab serviti seisvat lauda, millel sõidab III Hull.) Taeva troon on siin! Uus Issand, istu valitsema! (Istub laua servale.) Küll kõigub troon, kuid harjuma peab taeva tempoga.

I Hull: (Müra peale ärganud.): Ei siiski hullu lootus kao! Suurt müra kuulen. Jah, mäletan, mul kinkis Pikker tõlla, pilvedel ma põristan. (Istub kaksiti kottile.) Sõidan päikesesse ja heidan alla välgunoole. Pörr-pörr-pörr!

III Hull: Mé varsti isa trooni ette saame. Sind suudlen veel, mu prints. (Suudleb püksiräbalaid ja hüppab veelgi ägedamalt.)

II Hull (on juba tükike aega toiminud vaikselt enda ette. Hoiab käes tikutoosi, mille saanud ulakalt külakaupmehe pojalt, kes kasaka juurest kirju viies tikutoosi hullule puuri pulkade vahelt sisse ulatanud): Ta ütles mulle mitu korda: „hull“ ja andis siiski selle.

Hullu käes on tikud, tuld süütame! (Pistabki põlema oma magadiskoti. Leek tõuseb. Hullud rõõmustavad ja kiljatavad õnnes.)

I Hull (vehkides kätega ja tormates tule poole): See ongi päike!

III Hull (tule poole hüpatas): Mu isa troon seal hiilgab!

IV Hull (samuti tormates tule poole): See taeva kõige püham tuli!

Siis aga tõuseb kohutav hullude karjumine. Tulehaavu on saanud kõik. Nad jooksevad mööda kongi ringi ja karjuvad üksteist ületades. Kongis leegivad põhk ja räbalad, kohati tõuseb leek laeni. Kanad vuristavad suitsus. Kisa peale jookseb kasak kööki, avab kongi ukse, kust hüppavad tulehaavu saanud alasti hullud. Tõuseb kasaka laste nutt, naise kohutav appikarjumine. Suits, kanade vuristamine. Kolm hullu jookseb otse välja, kuna neljas hull tõmbab kasaka toast jõulupuud ja jookseb nii et lumi tuiskab. Selges kuivalguses nagu öötondid pikkade varjudega jooksevad hullud. Vaestemajast kostab veel kasaka kümne lapse hale nutt ja väikese toakoera üksikud haugatused.

Pentti Haanpää

Pentti Haanpää, soome tänapäeva kirjandusliku noorpõlve kaalukamaid ja tuntumaid esindajaid, sündis 14. okt. 1905. a. maakaupmehe ja põluharija pojana Kesk-Soomes Pulkkila kihelkonnas. Süstemaatiline haridusesaamine on piirdunud ainult rahvakooli kursusega. Peale seda on ta liikunud mitmesuguseil juhuslikkude tööde aladel, nagu parvetus-, raudteetöil j. m. Selle kõrval õige varakult hakanud kirjutama; esimene novellide- ja jutustusteraamat „P i k i m a a n t e e d“ ilmus kahekümne-aastase autori sulest ning saavutas haruldase menu ja tõlgiti kohe rootsi keelde. Pea samasuguse menu tähe all on liikunud ka tema järgmised teosed: „T u u l k ä i b n e n d e ü l e“, „L u g u k o l m e s t p õ i k p e a s t“ (eestikeelne tõlge 1928 „Tapperi“ kirjastusel), ja „K a s a r m u s t j a õ p p e v ä l j a l t“ (eestikeelne tõlge ilmunud „Noor-Eesti“ kirjastusel). Läänud jõuluks ilmus tema seni viimane teos „H o t a - L e e n a p o e g“.

Have

Pentti Haanpää

Penli Haanpää

K O J U

SÜGIS saabus, puude ja põsaste lehis varises, laukad ja sood kohmatusid. Suurel südamaal valitses tuulte ulumine ja metsa kohin, mõnikord tagus rähn, metslinnu tiib sahises raskesti, pasknäär naeris. Tuiskas lund ja tuli pätiparv. Ehitati onnid ja töö algas.

Eenok, Kärki-Sipo kõige vanem poeg, oli just siin langis. Tõmbas tugevasti vibusaagi ja kiskus koort puutüvedelt, sõi leiba ja pekki, nohises magada rasket und, istus hääletult, vandus süngelt ja lausus mõne vandesõna. Õhtuti, kui tuli põles, praeti pekki, kuivatati jalatseid ja mängiti kaarte, lamas Eenok seliti naril, kustuv koni hambus, ja mõtles, rehkendas, kui palju teeniks siin päevas ja palju jõuaks seks ajaks saada kokku, kui lumi sulab ja parvetamine algab. Tihti oli tahtmine mängidagi, kuid kui mitu korda oli seesama tuju purustanud tema kavatsused: õnnetu käik viis kõik. Ja nii rahuldus ta möldermaisi löömisega, et mänguoskus hoopis ära ei roostetaks. — Kui oli viinakaupmehi kohal ja kui valitses viinamelune ja -aurune elu, oli Eenokil äravõitmatu himu ühineda mängu. Tühine ju oli see kõik! Ah, milliseid kavatsusi ta kandis eneses, tema, see väljaõppinud logard... Kuid siiski tema, lakekauss, ei ostanud viina rohkem kui ainult paar pudelit talve jooksul, käis ringi poolpohmeluses ja lööpis teistele võimatusi oma reisudest ja tegudest...

Talv läks ja Eenokil oli tõesti mõni paber korjuskis. Parvetamine algas. Eenok, Kärki-Sipo kõige vanem poeg, askeldas pootshaagiga ja tennis, sõi tugevasti ja jõi kohvi vahvasti, kuid ei liitunud kaardilöömisega või napsuvõtmisega. Teised kõõritasid teda alt kulmu ja viskasid nalja, et mis see Eenok küll endamisi kavatseb. Nad rehkendasid, et temal oli kindlasti niipalju raha korjuskis, et jätkuks sõidurahaks Niuvaneemele, kui jõutakse jõesuhu.

Nii liiguti ühes parvede ja soliseva veega mööda paljudest küladest ja läbi sügavate laante. Suvi kadus, ja sügiseks oldi parvetustee lõpul laias, maalilises küllakonnas.

Eenokil, Kärki-Sipo kõige vanemal pojalt, oli nüüd viimaks pakk krabisevaid pabereid korjuskis — asi, mis oli juhtunud enne seda väga harva ja nüüd hoopis äkitselt tema hulguse-aastate kestes.

Nüüd viimaks ometi teostuks tema lemmikmõte, mis oli lakkamatult häälitsetud ja närinud tema sisemuses nagu mingi seinakoi. Mitu korda varem oli ta juba katsetanud, kuid ikka olid viin, kaardid ja naised eksitanud tema kavatsetud teelt, ja siis oli ta kõik mõtted hetkeks jätnud.

Ja nüüd oli ta peaaegu oma sihil. Viimaks ometi ta läheks tagasi oma kaugesse kodukülla, näeks veel oma lapsepõlve väikest, halli majahütti, mille akna all paar vana ja kõverat õunapuud kandsid ehk sel ajal veel punetavaid, küpsevaid õunamugulaid.

Oo, mälestused tulvasid kui kohiseva kose vesi tema teadvuses! See oli ammu, kui ta oli näinud seda koike, vana ja kauget, imeliselt liigutatavat... Oo, kes usuks, et selline tundeerk idu elaks tema hulkurisüdames!

See oli ammu, kui ta oli läinud kodunt, sellest oli kümmekond aastat või enamgi. Viin, viletsus ja hulkuri rahutu veri kihutasid tema sealt. Mitu korda ta oli mõtelnud minna tagasi sinna, kuid ta ei tahtnud minna räbalais pätna nagu räädatud hernehirmitis...

Kuid nüüd viimaks ta saaks näha kodukülla ja lapsepõlve maid, mida oli kaua kavatsenud. Ja kui ta tuleks sinna: mis siis? Ta ei teadnud. Kuidas on seal olukorrad? Ei piindunud hulgus võiks vist seal elada, ega olla... Kui oleskleks seal ainult silmapilgu ja astuks jälle hulkuri lõpmatut teed...

Nii siis Eenok, Kärki-Sipo kõige vanem poeg, kaugelt hallist hurtsikust, mille akna all oli õunapuud, viskas seljast kaks kuud ühtsoodu kantud nõgimusta särki, vaiguse pluusi, närudena rippuvad püksid ja lameda mütsiloti. Ta käis nüüd uues sinises ülikonnas, mis säras kui sitapõrnika koor, lisaks uus müts, punakas manisk, särav uurikett. Ja siis ostis ta juudivanamehe poest saapad, mustad, kõvad ja läikivad.

Midagi ei puudunud. Kõik oli nii nagu ta oli kujutlenud. Oli veel rahagi, et võis sõita nagu härra ja näidata pabereid veel kodunurgaski. Oli neid Eenoki arvates enamgi, nii et oli põhjust teha väike peatäis ja tunda elust lõbu...

Nii siis Eenok, Kärki-Sipo kõige vanem poeg, võttis pitsi ja rohkemgi. Läks päev ja öö ja teinegi päev, ja tuli jälle öö. Tema alkoholist segases peas paistis muinasjutuliselt ilusana see kodukülla tagasimine. Ta seletas seda teistele takerduvate lausetega, üksikasjaliselt, kuidas tema, Kärki-Sipo kõige vanem poeg, jätis, saabuks kodukülla nagu härra, autoga, uhkes ülikonnas, sigar hambus. Inimesed vahiksid võõrastades: see on Kärki-Sipo poeg, Eenok... Ja ta oleks seal hetke ja kaoks siis.

Nii kujutles Eenok, viina kihisedes peakolus, ja viimseki margad läksid, ja siis hommikul ärkas Eenok maantee kraavis, vihmast märjana ja porisena, külmast värisevana ja valutava peaga. Viimne kui penn, uur ja puss olid läinud, ja tema uhked, läikivad saapad... Oo, kaval juut oli müünud temale pappsaapad! Nüüd need olid vihmas märjaks saanud, lõhkenud ja purunenud, hall papp irvitas siit ja sealt murelikult...

Seal lamas Eenok, Kärki-Sipo kõige vanem poeg, ja ütlematu valu täitis tema uimase pea. Oo, pidi olema nii, et ta kunagi ei näeks oma koduhurtsikut, lapsepõlve laant. Ta oli jätnud selle igavesti. Võib-olla ilmus silmanurka kibe pisar, võib-olla ainuke, mis sealt pigistus esile tema käies hulkuri lõpmatut teed...

Eenok, Kärki-Sipo kõige vanem poeg, oli järgmistel päevadel jälle tööil. Uhkes, sinises ülikonnas ja maniskas ruttas ta, plangutaak õlal. Kuid jalgade katteks oli kääritud kotiriie, mis oli seotud sääre ümber pakkimisnööri.

Soome keelest tõlkinud

M. LPK.

Ella Ilbak

Ella Ilbak

BALLETT, — kunsttants — väidetakse — on kõige aristokraatsem kunstiliik. Ja kahtlematult on öeldus tõtt. Kunsttantsu side elu ja elulikkusega ei ole otsekohe kuidagi nähtav. Ballett on lill, mis ajab õisi väljaspool aega ja ruumi. Aga sealjuures on nõutavad suured eeldused.

Rahvas tantsib ja on tantsinud kõikidel aegadel, vanana ja noorena. Tarve tantsida ei nõrgene. Kuid see ei ole maksev kunsttantsu nautimise ja soodustamise puhul. Tarve tantsida — on üks asi. Kunsttantsu soodustada — on teine asi. Need kaks erimomenti ei ole seotavad.

Ja jääbki tõsiasjaks: kunsttants on suurim luksus, mil austajaid alati vähe. Suur tantsukunstnik, see on erinähis, juhus. Ta tõuseb, viib silmapilgul kõrgele viljeldava aineala. Ja tema surmaga on kõigil lõpp. Tantsukunstis peab kõnelema eeskätt üksik kunstnikest, ja alles siis tantsukunsti tasapinnast üldse.

1

Kui 1919. aastal F. Tuglase toimetatud *Ilo* võtab sõna Ella Ilbakust kui meie tõusvast saabuvast suurandest tantsukunstis, siis vähekeese hiljem tunti nagu kartust ja eksimist. Näis, et ei millegagi ole põhjendatud avaldatud väited.

Kuid Ilbak sõitis välismaale. Asus n. ö. õppetööle enese kallal. Ja juba mõni aasta hiljem — tasus kahekordselt selle, mis temast oodati.

Ja nüüd? Ella Ilbak on rahvusvahelise nimega kunstnik. Vaevalt on maad, kus ta poleks esinenud, kus teda pole tunnustatud ja kus publik poleks tema ette pannud auavaldusi.

Ella Ilbak on neid üksikuid, kes praegu ilmestavad ja kannavad Euroopa tantsukunsti. Ella Ilbak on neid, kes rändlinnuna sõidab mööda võõraid maid, sest et kodumaa piirid sõna otseses mõttes on temale jäänud kitsaks.

Kroders, läti tuntumaid arvustajaid, peab enese esimeseks Ella Ilbaku suuruse ja ande äratundjaks väljaspool kodumaa piire. Vist algaski Ilbaku võidukäik Riiast, ikkagi väljaspool kodumaad. On võimatu anda ülevaadet, palju Ilbak on esinenud üldse, mis maid ta külastanud. Berliin, Pariis, Viin, Budapest, Stockholm, Varssav — nii siin kui seal on Ilbak võitnud oma tantsule ja loomingule tunnustusi. Tuletame meele vaid soome lehtede tunnustusi Ilbaku möödunud kevade tantsurnee puhul Soomes.

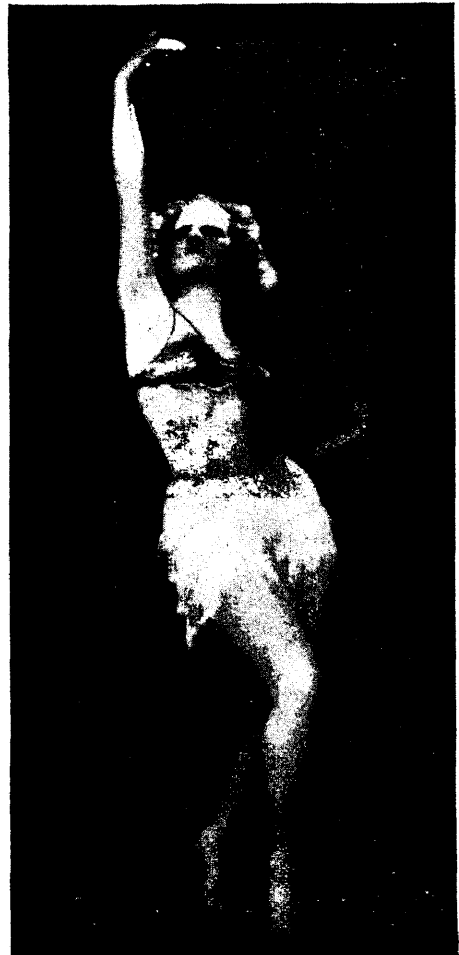
3

Ella Ilbaku tants sisuliselt on teinud läbi väljaspoolt selgelt äratuntava muutliku arengu.

Ilbaku tants oma iseloomult on staatiline, skulptuurne. Mitte palju liikumist, jooksmist laval, vaid enim skulptuursete pooside, piltide vaheldumisi.

Lähtunud I. Duncani kooli järeltraditsioonidest, tantsis ta n. ö. plastikat. Ent 1926. a. ümber Ilbaku tantsus sünnib pööre: ta läheneb õige tunduvalt balletile.

Ilbak varasemas tantsuloomingus avaldus suure jõuga. Ta hüpe, lavajooks olid ekstaatiliselt. Eks avaldunud siingi tooaegne ekspressionism, mis mõjustas eeskätt närve. Kuid 1926. a. ümber Ilbak loobus ekstaatikast, n. ö. paatosest, tantsides lüürilisena. Tuletagem meele neilt ajult tema *Vangis lindu, Palvet, Paaže* (kaks tantsu) j. m. Ja üle kõige — *Leek*, mil juba rahvusvaheline kuulsus, ühendatud Ella Ilbaku nimega.

Ella Ilbak

M. Lepik

Fr. R. Faehlmanni Järwa=ma wannamehhe õppetused

„Järwa=ma wannamehhe õppetused on minult. Ma tahtsin ühe näite anda, et eesti keel on küllalt paenduv ja kõlvuline selleks, et ka rasketeks antiikseteks värsimõõtudeks sobida. Andke oma arvamine nende katsete kohta; nad on esimesed selles laadis. Teie arvamine oleks mulle väga kallis,“ kirjutab Faehlmann ühes seni avalikkusele tundmatuks jäänud kirjas oma õpetajale ja sõbrale Suve Jaanile (Johann Sommerile) varsti peale 1840. a. „Tartu ja Wõrro=ma rahwa Kalenderi“ ilmumist, kus tähendatud „Õppetused“ esimest korda trükisõna kaudu üldsuse ette kanti. Kalender ise on aja-jooksul harulduseks muutunud — teda ei leidu üheski Tartu avalikus ega teaduslikus raamatukogus, kuid M. J. Eiseni kogutud ja toimetatud *Dr. Fählmanni kirjade* (1883) uustrüki ja sealt tehtud jältrükkide kaudu on need epigrammid ka meie päevil tuntud. Ka Faehlmanni vastav käsikiri on seni kadunuks peetud (vt. F. R. Faehlmanni album. Tartu, 1929, lk. 90), kuid tegelikult on ta siiski olemas ja säilitetakse Õp. Eesti Seltsi käsikirjade-

kogus Tartus. Et see on just sama, mille järele algtrükk tehti, pole mingit kahtlust, kuigi ta sisaldab kaks seni avaldamata epigrammi (vt. alamal nr. 1 ja 7) ja ka juba tuntuist mõned mitmeti erinevad Eiseni uustrükist. Kelle arvele need lahkuminekul käsikirja ja uustrüki vahel tulevad kirjutada, kas on Faehlmann ise need muudatused korrektooris teinud või on nad pärit Eiseni väledast sulest, jääb esialgu lahtiseks, kuni algtrüking leitakse.

Miks Faehlmann mõned epigrammid sellest käsikirjast avaldamata jättis, on selge: „Ma=ilma sõbbrad“ motiiv on varsti peale selle kirjutamist laiendatud ja arendatud pikemaks Jaani ja Mihkli vaheliseks „Pitõbo jutõs“ (ilmus küll alles 1846. a. kalendris), kuna „Saerwal ollin ma“ jne. on jäänud esialgseks ja puudulikuks visandiks. — Epigrammid nr. 2—6 on pärit palju hilisemast ajast, võib olla on nad kritseldatud koltunud paberitükikesele 1845. a., mis ilmneb vana ja uue kirjaviisi segamini tarvitamisest.

1. Ma-ilma sõbbrad

Mis ja mo wennite küll ma-ilma sõbbradest mõtleb?
 „Nad on tubbata suits. Kui on mo piibõle täis,
 Küll taft suitsis fõs tõuseb ja kerleb ja maengib mo ümber;
 Kui on tubbatas ots, otõas on sõbbrad kui suits.“

2. Tead et tühhi waat kolliseb ennam kui täis

Tahhad tart ja olla, fõs raegi nattute agga;
 Wõbda tühjem waat, ennam kolliseb ta.

3.

Rats lord õnnetu on, kes enne õnnelik olli;
 Rats lord õnnelik, kes enne jo õnnega läis.

4. Kade ja rumal

Digust teine ei nae ja teine naehha ei tahha.
 Rasõe ja teiseb fõnd kita, aiseb ennese kitõs.

5.

Rikkõs fõnd rikkats ei te; kui olleb fellega rahhu,
 Et ja ellada wõib, rikkas fõs olleb ja küll.

6.

Surma ja wennite karbad! küfi kas temmaga kesgi
 Kuriseb, teba ta jo rahoga puhkama wis.

7.

Saerwal ollin ma wõer(f)is, ja tuln kui mõislikk issa
 Poega õppetõas nõuga ja sõnnabega.
 Mis mull' paehhe weel jaei, fõn tahhan õppetust anda.

Põjõte! kui so asõe fõnd toidab, aerra ja ulgo,
 Jõõfa asõeme peal isõaga õnnistõus on.
 Jõõtuta faggebass' püb, ta allab peagi naerõõõma,
 Agga ta fõggineb.
 Perremehhe film küll ennam ebbass' sabab
 Tõõb, kui mõllemab läeb.
 Rebõbane maggabes lanna fõnni ei wõõtta
 Egga ta fõnnastega kas' ei püa ta tirt.

TUNDMATU MEISTER (L. d. Vinci õpilane)

MADONNA LITTA

ossip zadkin

Dekoratiivne skulptuur, sümbolism või portree, igal ajal on Zadkini jõuline talent mitmekesine viimse võimaluseni.

Kivimürakad, gigantsed puumassid, pronkside mustriilised pinnad on märgitud tema omapäraga: tooga voldid drapeeruvad, abstraktne kompositsioon omandab ja tõlgitseb tema mõtet, familjaarsed jooned, seisund, žest tunnistavad elavast sarnasusest. Olles vaimukas ja jõuline, omab Zadkin erilist ekspressiivset võimet, mis väljendub tema töis ja ehib tema intelligentsi tõsiselt ideaalseid otsinguid, tema entusiastse ja arusaava hinge tundelisi reaktsioone.

Soome

||| Kunstinäituselt

Fot. Parikas

CARL NYMAN

PROVANSI MAJAD

YRJÖ OLLILA

PÄIKESE LOOJAMINEK

ILMARI AALTO

NATÜÜRMORT

ALVAR CAVEN

PIME

Hanno Kompus

Soome kunstinäitus

ESIMEST korda esineb soome kunst Eestis. Loomulik, et kõrvutame teda meie omaga, seda enam, et lahetagused on saatnud näiteid oma elavast, tänapäeva loomingust. Me teame, mis sünnib tänapäeval meil kunsti alal, ning nüüd saame näha, mida hinnatakse samal ajal seal, mõistagi siis küsime: ons samalaadi nähteid ja püüdeid meil kui neil, ons lahkuminekuid suuri, milles avalduvad ühed kui teised ja kuidas?

Ent kõigepealt, kes esinevad?

Kataloog loetleb 41 nime, kes kõik, peale ühe erandi — 61-aastase Ellen Thesleffi — kuuluvad 30—50-aastaste sugupõlve, s. t. seisavad meheea harjal või on sellele astumas, esindavad nii siis loomisvõimelisemat generatsiooni. See aasta või paar, mille võrd üks või teine, nagu näiteks Sallinen või Alanko, ületavad pooltsada, ei kõiguta teadmist, et meil siin on tegu soome kunstnikkonna teguvõimsaima põlve valit esindajatega.

Mida nad toovad?

Väljapanekuid loetleb kataloog 88 numbrit. Eesmeid on tegelikult rohkem, kuna mõned seeriad joonistusi, lõikeid ja münte, mida esitatakse maalide kõrval, kuna skulptuur kahjuks puudub täiesti, käivad sama numbril alla. See kõik on rõhuvas enamikus viimase kolme-nelja aasta toodangust, ainult üsna vähesed tööd on varemast ajast ning üksainus lõuend, kui lugesin õigesti dateeringut, on pärit aastast 1905. Nii siis tutvume siin soome kunsti tänapäevaga ta tegujõulisemate meistrite valit tööde esitusel. Tohime siis ka julgesti võrrelda seda näitust meie paari-kolme viimase aasta näitustel nähtuga.

Esimesel mulje, mis saabub, on meile lohutav-julgustav: soomlaste saavutuste eest ei tarvitse meie taotlused taganeda. Kui mõnelgi muul alal soomlased meist on ees ja mõnikord vastuvaidlematult üle, siis otsustades selle näituse järgi, maali alal küll tohime endale omistada mitte ainult samaväärset, vaid suurematki ägedust ja hoogu, kirevamat mitmekesisust ja avaramaid perspektiive oma tahtes ja taotlusis, katsetusis ja ka tulemusis, kui seda on olnud Tallinna tuua lahetagusel kunsti-perel.

Esimesel ringkäigul aga tuleb tunnustada sedagi, et soomlaste näitus esineb taseme sellises haruldases ühtluses, mida me oma näitustel siiani pole suutnud saavutada. Peab ütleva, et see ühtlus tööde kvaliteedilt ulatub maalide koloriidilegi: tõepoolest vaid kaks lõuendit ehitub täiesti puhaste värvide kirev-pidulikule, kõlarikale särale, *Ollila* „Päikese loojaminek“ ja *Rajama* „Karussell“, kõiki teisi, nii värviküllased kui mõni neist ka on, ühendab mingi hahkjast põhitoon, mõnikord vaevast märgatav, teinekord väga tugevasti neutraliseeriv, — igatahes värvimuusika neilt kostab ikka kuidagi *con sordino*. Liigume kultiveerit seltskonnas, kus hoidutakse valjust, rõkkavast helist, põlates seda tooreks. Seda-laadi „toorust“, mis aga tõepoolest iga kord ei tarvitse ollagi toorus, nagu tõestavad *Ollila* ja *Rajama* nimetat maalid, on meil hulga rohkem kui soomlasil.

Ometi me ei tohi unustada, et soomlased esinevad valikuga kolme-nelja aasta tööde hulgast. Ma muidugi ei tea, kui suure kogu keskelt see valik teostati, s. t. kui suur protsent jäi kõrvale, tulemus on igatahes niisugune, nagu oleks meil tegu väga kindlamaitselise isiku privaatses kollektsiooniga — tunnistus jury ühtlasest maitsest ja hinnangu aluseist. Maitse, vahest kitsam, kuid kindlam ja ühtlasem, kui enda juures oskame tähele panna, näib olevat soomlastel kujunenenum võrreldes meiega.

Kui silmitseme näitust kujutusesemete seisukohalt, siis märkame peagi maastiku ja natüürmordi ülekaalu portree ja figuuri üle — just nagu meilgi. Vilhelm Trübner, kui ma ei eksin, lausus kord kusagil, et portree on maalikunsti paraadmarss. Ning tõepoolest see kunstiala nõuab äärmist tähelepanu, kontsentratsiooni, distipliini, mehelikku rühti ja väärikust — nagu paraad-

marsski. Jalutuskäik muidugi on mugavam. Portree-maalija õieti kunagi ei tohiks unustada, et ta iga portreega loob representatiivse ajaloolise dokumendi kujutavast samuti kui endast, mis (puhtkunstilised kvaliteetidid on endastmõistetavaks eelduseks) ühtviisi kõneleb nii kujutetu väärtusest kui kujutaja käsitusest inimlikust väärikusest. On tõesti üleearune haarata pinslid ja palett, et tabada mõnd juhuslikku, mööduvat, valveta silmapilku — seda teeb fotograafiline momentvõte nobedamini ja paremini —, selle asemel et pingutada oma parimaid andmeid kogu inimese jäädvustamiseks ta teadvuse harjal, ta väärtuste ülimal koondusel, ta loomu täielisel kajastusel, ta enesetunde ärksamal valvelolekul. See pole kerge, see pole mugav, see on pingutav ja vastutusrikas, see on ühiskondlik toiming ja ei mitte privaatne oleskelu. Näib, et praeguse sugupõlve enamik Soomes samuti kui meilgi eelistab privaatsust ühiskondlikule, lüürilist meeleolutsemist eepilisele loomingule, mugavat jalutuskäiku representatiivsele paraadmarsile. Teiselpoolt representatiivse portree ja suure figuurialkompositsiooni vähesus kõneleb aga ka ühiskonna vähesest representatsiooni tarbest, kaalukate ülesannete ja tellimuste puudumisest.

Eeldusi ja võimisi niisuguste ülesannete lahenduseks siiski soomlasil näib olevat rohkem kui meil. Seda võib oletada sellegi näituse lähemal vaatlusel sellest, kuidas soomlased käsitlevad neid põhiloomult lüürilisi teeme, mida pakuvad maastik ja natüürmord, kuidas nad ehitavad ja liigitavad oma lõuendeid ja kõrvutavad värve; veel enam seda tuleb järeltada noist traditsioonist, mida loond praeguse sugupõlve eelkäijad Soomes, Edelfelt ning eriti Järnefelt, Sjöström ja Favén oma portreedega, Gallén-Kallela, Halonen, Enckell, Rissanen oma kompositsiooniga. Seda peab mõnna, tuletades meele noid äpardumisigi, mida töid meile KSV 1928. a. võistlus ja eriti tänavune Kaitseministeeriumi võistlus meie vabadussõda käsitlevate maalide saamiseks.

Kui seda tõust ja traditsioonist tingit soomlaste ülekaalu tunnustades siiski eespool väitsin, et meie maalilis on enam mitmekesisust ja avaramaid perspektiive, siis pidasin ja pean silmas seda, et eesti maalijad on liikuvad, nõtkemad, välismõjudele helleamad, vabamad, ütlesin isegi muretumad ja hooletumad, nende kompositsioon on rohkem katsetamisrõõmu ja katsetamisjulgust, ootamatuid võtteid, kombinatsioone, rakursse, lõikeid, koloriidis enam värskest ja kirevastki, individuaalideelt meie kunstnikud erinevad teineteist teravamini; soomlased seevastu tunduvad palju enam kooli ja traditsiooni seotuna (neil on ka enam traditsiooni), seetõttu enam teineteise sarnaseina, endasse vaibununa, võõrast võõristatavana, kompositsioones harrastavad rahu ja stabiilsust, ütlesin isegi arhitektoonsust, sellega kuis esitavad kujutet esemeid ikka eest ja otsevaates, frontaalseina (mitte juhuslikult pole Soomes arhitektuur tõusnud kogu tsiviliseeritud maailma tunnustetavaks), koloriidis eelistavad nad sügavaid, tumedavõitu, hahkjaid toone ja akkordide, tegumoes taotlevad tasakaalukust, solidsust. Kui võrrelda soome ja meie maalikunsti üldmeeleolu, n. ö. temperamenti, esinemisviisi või loomust, siis tahaks lausuda, et soomlaste maales enam tundub naiivi luulet, meie omades rohkem teadlikku ettekannet. Kumbagi võib ähvardada ise oht: neid puisus, meid pealiskaudsus.

*

Ent küllalt neist võrdlusist, silmitsemeg ju üksikuid töid. On muidugi võimatu neid kõiki mainida üksikult, on võimatu peatuda kõigil esinejatel kunstnikelgi, ent teisi-pidi pole ka kerge välja tõsta üldisest ühtlasest tasemest mõnd üksikut. Ometi mitmekordsel näituse külastamisel ja tööde silmitsemisel mõni kiindub rohkem meele ning surub teisi tagaplaanile. See vahetegemine, eelistamine muidugi on subjektiivne, ent see peabki seda paratamatult olema, kui tuleb valida objektiivselt ühtlase hulgast.

Nagu kõikjal, nii Soomeski on kunstnikke, kes tänapäevasest segadusest pääsmiseks otsivad tuge minevikus. Mõni täieliselt andudes, mõni mineviku õpetusi vabalt käsitelles. *Kulovesi* näiteks taotleb vanameistrite noobelt galeriitooni, on midagi hilisrenessanslikku tema kahes maalil, millest esijoones nimetaksin „Mustlaspoisse“, kuna „Sepp“ pildi alumises osas liig ühtlaselt mustaks muutudes kaotab plastika, olgugi pea ilmekas. Klassilise kompositsiooni õpetusi vabas käsitluses kasutab *Ollila*, kelle „Päikese loojaminek“ õhetavas kollase-punase-pruuni-lillakas gammas esineb soomlase kohta erakordselt puhta, võitva värvisäraga. See on üks kauneimaist töist sel näitusel. Temalt on ka üks tugevaimaid selle näituse vähestest portreedest „Mu naine“. Siin on tooli külgoale toetuva parema käsivarre pingel küll hästi tabat, see toob ka elu, kuid see elu, mis avaldub nii ühemõttelises, sedavõrd spetsiifilises liikumises ja pinges (üritus tõusta), tundub siiski igaveseks tardunud hetkena; pealegi see tõstet õlg, iseenesest õige, ei tule figuuri üldkontuuri meeldivusele kasuks.

Tekkis mõne aja eest vool, väga mitmel pool maailmas, mis ehituses ja mööbelduses harrastab n. n. biidermeieri stiili, s. o. noid kodanliselt-klassitsistlikke vorme, mis võrsusid XIX. sajandi alul napoleonlikust representatiivsest-aristokraatselt *empire*'ist. Biidermeieri-aegse maalikunsti eeskujude jälgimist leiame siin soome maalijategi keskel. *Heinonen* oma kahe „Vana Viiburi“ vaatega esitab biidermeieri asjalikkust, *Gebhard* oma ainsa, väga meeleoluka sügise aia pildiga „November“ selle sentimentaalset romantikat, kuna *Sipilä* paistab neid mõlemaid külgi pisut moodsustetuna endas ühendavat: „Õitsev kactus“ on maalil asjalikkusega, olgugi et tahtmatult siingi paistab läbi too pisut naaivikas luuleline romantika, mis lausa väljendub „Kuupaistes“.

Moodsemat, Manet'st välja läind toonmaali esitab *Hervo* oma kolme tööga. Kui teenelt, hella tundega välööride suhtes on siin kõrvutat toonikad pinnad, kollakad, oliivikad, pruunikad, violetikad, seda vaadeldagu eriti ta „Natiüürmordil“. Mõlemad naiste poolfiguurid kummalgi ülejäänud lõuendil ilmutavad ka üsna natiüürmordilist käsitlusviisi. Impressionistlikumale laadile lähenevad samuti välööride-rohked *Kamppuri* tööd. Siingi tungib teiste hulgast rohkem esile „Natiüürmort“, kus paralleelselt asetet ja otsevaates kujutat esemed viitavad tolele arhitektoonsusele, millest eespool oli juttu.

Laiade pindadega, koloriidilt hästi tasakaalustatud, opereerib *Salminen*, kellelt nimetatagu ta maastik „Motiiv Porvoost“ kollase majaga. „Natiüürmort“ kompositsioonis jällegi esitab toda frontaliteeti, mis soomlastele omane, maalimisviisilt tuletub mõndapidi meele meil tegevsevat venelast Ananitschi. Veelgi sügavamakõlalist koloriiti, ühtlasi hellemaid üleminekuid toob *Aström* oma akvarellika, laiapinnalise, toonika maastikuga „Veskioja“. Temalt muide on näituse ainus akt „Alasti“, mille õlad ja rind ilmutavad head modelleeringut, kõhupartii aga on jäänd üksluisemaks, tuimemaks. *Plein air*'ismi esitab *Oinonen* kolme maaliga, millede hulgast eriti köidab tähelepanu lõuend „Päevalilled“ salapäraselt hõõguva kuld-rohelise koloriidiga. „Natiüürmort“ seentega, kahjuks juba tugevasti pragunenud, kuigi alles 1926. aastal maalit, on kastet lillakasse üldtoonil, — värv, mis soomlaste juures esineb võrdlemisi sageli, meie maalijail peaaegu mitte sugugi. Cézanne'likule impressionismile toetub *Rosenberg* kindlakäeliselt komponeerit maastikes Suur-saare motiividel. Värviröömsad, sinitoonilised „Lilled viitavad kuidagi Matisse'i poole. Veel lähemal sellele asub *Vuori* oma kahe „Natiüürmordiga“, kuid selle vahel, et Matisse on värdidelt võrratult heledam, akvarelline, kuna *Vuori* koloriit on raske, õline, üldtoonilt ruske, paneb aga muidu samuti, hüljates modelleeringut, lokaaltoonseid pindu teineteisega harmoniseeruma, kontrasteeruma.

Ekspressionismi Soomes algatas *Sallinen*, jäädes vist selle tugevaimaks edustajaks. Näitusel oleva kolme tööga ta paistab pisut juhuslikult esituna. Siiski need kaks maastikku ilmutavad erakordset hoogu ja temperamenti,

faktuuri need on eskisslikud joonistused värvilise pingeliga. Ta hele „Ema ja laps“ seevastu on maaliliselt käsitel, üleminekuis pehme, iseloomult portreeiline. Samuti vist mitte kõige paremini pole esit *Kunnas*, kelle ekspressionistlik laad kõige tugevamini väljendub lõuendis „Äikest ja kuumust“ kõrge punase tulemuuriga. „Oma portree“, laiguline, jätab oma jõhkruks kuidagi lõpetamatuse mulje. Jõhkraim soome uemas maalikunstis siiski on *Collin*, kellega siinsete väljapanekute põhjal küll ei oska sõbrustada; jah, isegi jääb arusaamatuks ta hinnang Soomes. „Tulikahi“ näiteks kääneb ilme irveks, traagika groteskiks, eemaletõukavust ei pehmenda, vaid pigem süvendab veel toores, kõva värv. „Söömaaeg kloostris“, tõsi küll, ses suhtes on võrratult taltsam, kuid see-eest ka väheütleavam. Võib-olla siin väljapandud tööde valik on õnnetu. Selle-eest *Cavén* esineb väga peenemaitselisena, suursugusena, hingestetuna. Ta maalide tagasihoidlikkus koloriidis peitub kõrge kultuur, käsitluses, ainesse suhtumises sügav kaasaalamisvõime, mis avaldub lihtsalt, paatoseta, kuid hellusega siduvalt. Kuipalju peenust ja sordiinit tundlikkust näiteks tema sinikates, mustjaspruunides, kollakasroosades toonides maalil „Pimedas“, või peaaegu ainult valkjashallist mustjashallini arendet „Leeris!“ Siin on ekspressioni ilma igasugu ekspressionistlikkude, vägivaldsete võteteta.

Impressionismi Cézanne'i vaimus arendab konstruktivismile lähedaseks *Ekelund*, kes siin näitusel paistab üks tusedamaist väljapanijaist. „Lossivärv“, veel üsna cézanne'iline, ja „Linnapilt“, konstruktivismile lähedaseim, nagu märgiks ta ulatuse äärmisi piire, millede keskele kuidagi realistlik-konstruktivistlikuna asetub hästi kompositsioonikindel „Natiüürmort“. Konstruktiooni harrastab, säilitades siiski täiel määralt esemete reaalselt kuju ja vormi, *Leinonen*, võib-olla tolle eespool mainit arhitektoonsuse selgeim edustaja. Ta „Natiüürmortide“ koloriit on aga nii tugevasti halliga segat, et need mõjuvad juba määrdinuina. „Lugev naine“ siiski, väike, tundeline valguse ja värvi etüüd sordiinit terrakotta-roosakais ja oliiv-rohekais toones, tõestab, et maalijale ka puhutatad akordid pole saavutamatumad. Veel korraks Pariisi eeskujudele, seekord L'Hôte'ile, juhivad mõlemad *Laitila* väikesed, artistlikud etüüdid. Artistlikum kõigist esinend soome maalijaist aga on vahest *Aalto* oma ainsa „Natiüürmordiga“, mille apartses koloriidis tasakaalustavad teineteist rohekas-kollased, sinikas-rohelised, punased ja pruunid toonid. Postekspressionistlikku n. n. uut asjalikkust, ja nimelt tolles laadis, nagu seda nägime mõni aasta tagasi rootsi kunstinäitusel mõnelt nooremalt maalijalt, edustab *Nyman*, kelle töödest eriti väärivad väljatõstmist „Provansi majad“ ja „Suursaarelt“.

On see nüüd juhus või peame uskuma kataloogi eessõna, mis väidab, et näitus hoolimata eksponaatide vähesusest siiski pakub õige pildi soome kunstist ta praegusel hetkel, igatahes me näeme siin, et soome graafika mängib üsna kõrvalist rolli maalilise produktsiooni kõrval. Muidugi, *Ellen Thesleffi* trükid on maaliliselt-pehmed, *Vikstedti* reklaamalfabeet on huumoririkas, kuid üldmulje saabub siiski hästi kahvatu. Meie graafika on vaidlematult mitme võrra elavam, jõulisem, kaalukam.

Kuna suur skulptuur ruumi puudusel ja muil tehnilisil põhjusil on pidand sootuks kõrvale jääma, on vähemasti väikeplastika mälestusmüntide näol sümpaatiat võitvalt esitet. *Gerda Quist*, nagu tõestavad tema väljapanekud, on selle ala arendand tähelepanuväärselt kõrgele tasemele, millele meil pole niihästi kui midagi kõrvale panna. Imelikul kombel ei näi meie kunstnikkonnas kuigi suurt huvi ega meie seltkonnas nõudmist, tarvet ja arusaamist olevat selle intiimi kunstiharu vastu. Küllap see tuleb meie kultuuri noorusest: me pole veel jõudnud sääraseni kultiveerit vormides teostet mälestuskultuseni, nagu seda näeme oma lahetaguse vennasrahva juures. Oleme võtnud talt paljuski eeskju. Leidku seegi ilus, kunstivormiline komme õige peatset järeletegemist: valmistada, omandada, alles hoida ja koguda isikute, asutiste ja sündmuste mälestuseks erilisi mälestusmünti, plakette.

Albert Saareste

Kuidas kõneldi eesti keelt 400 a. tagasi

INIMSOOL kahtlemata üheks tähtsamaks omaduseks, mis teda teravalt eraldab ja kõrgemale tõstab muudest elavaist olevustest, on võime oma tundeid, tahtet ja mõtteid teistele omasugustele avaldada teatavate välismärkide süstemi, mida kutsume inime kõneldiks, keeleks. See võime inimese vaimuelu avaldisi tähistada ja edasi anda kuuldeliselt ja isegi nägeliselt on meie ühiskondliku elu kujunemise ja üldse inimkultuuri pideva, läbi aegade jätkuva arenemise kõige olulisem tingimus. Nõnda siis mõistame, miks inimsugu on kõigil aegadel elavalt olnud huvitatud kõnelemisgevusest üldse ja iga rahvas omast keelest eraldi. Seda huvi on juhitud kõigepealt muidugi olevikku, on püütud tundma õppida, mõista ja seletada kaasaegse keele eri nähteid ja keelt ka kogumikuna, tervet selle süsteemi. Samal määral on pilku katsutud küünitada ka keele minevikku, selle arengu võimalikult kaugemaissegi ajajärkudesse. Ja sageli on huvi tuntud isegi keele tuleviku vastu, selle edaspidist arenemist on teadlikult püütud mõjustada ja juhtida.

Eesti keele minevikust enne XVI sajandit teame võrdlemisi vähe ja sedagi ebakindlalt; me võime oma keele karakterit eri aastasadel eraldavalt iseloomustada ainult vaevaga ja umbkaudselt, sest kirjalised andmed meie emakeele kaugemast minevikust — mõne saja arviliselt esinevad koha- ja isikunimed ning vähesed ja üksikud üldsonad ja nendel kõigil ja ka praeguse rahva-keele nähetel põhjenevad kaudsed järeldused — need suudavad meile pilti luua suhteliselt puudulikult. Märksa paremad on olud aga XVI saj. keelega. Selle tundmaõppimiseks kindlamat alust pakuvad mitmed meie päevini alal hoidunud kirjalised tõestised, neist olulisemad leitud võrdlemisi hiljuti, Eesti iseseisvuse aastail. Need on: n. n. Kullamaa vakuraamatus esinevad käsikirjalised palved XVI saj-i 3-ndast aastakümnest, ligi aasta tagasi Tallinnast leitud meie esimese trükitud raamatu Wanradt-Köllli katekismuse riismed a-st 1535 ja lõpuks veel mõni lühem juriidilise iseloomuga käsikirjaline tekst. Et aga nende, kõigest mõnda sada sõna sisaldavate keelenäidete tõestamisvõime on piiratud, oleme sunnitud ja kahtlemata oleme ka õigustatud, muidugi teatava ettevaatusega, nende põhjal saadud pilti täiendama XVII saj-i esimesil aastail G. Mülleri kirjutatud jutlustega, mille keel küll vist kuigi tunduvalt ei erine XVI saj-i keskpaiga ja teise pooliku keelest.

Kohe alguses tähendame, et eesti lauseehitusest XVI saj-l ei anna need mälestised kuigi palju tunnistust, sest näiteks Wanradt-Köllli katekismuse eesti ja saksa teksti lausestuste võrdlus näitab kohe, et eesti tõlge on sõnasõnaline ja ei arvesta eesti süntaksi omapära sugugi. Et aga kõnekeelte lauseehitus teatavasti üldse muutub suhteliselt aeglaselt, võime tõenäoliselt öelda, et eesti keel 400 aasta eest oli süntaksiliselt olulistest joontes samasugune nagu seda nüüdki kuuleme talurahva vanema põlve suust.

Märgatavalt suuremad ja hõlpsamini kinnistatavad on aga 300—400 a. jooksul sündinud muutused eesti

keele häälikulises ja vormitunnuslikus ehituses ning sõnavaras. Siin on võõra keele eeskujul mõjunud tekstide keele omapärase hoopis vähem.

Meie emakeel XVI saj-l oli oma HÄÄLIKULISELT ilmelt tunduvalt arhailisem ja seega mitmeti ka soomepärasem kui praegune meie ühiskeel ja kirjakeel. Paljud vanemad, algsome ühisajast põlvnevad häälikud, mis nüüdsest keelest kadunud või nüüd esinevad muutenult, olid tolalajal veel püsivad esialgsel kujul.

Konsonantides oli tolle ajajärgu keele ja praeguse keele vahel erinevusi suhteliselt siiski ehk väheselt. Keelte arenemist näikse üldse iseloomustavat kaashäälikute, keele häälikmaterjalil maskuliinsema osa üldiselt suurem alalhoidlikkus, nende visam vastupidavus hävinemisele ja moonumisele. XVI saj-i eesti keele väga märgatavaks arhaismiks oli muistse d-hääliku esinemine veel sõna tüves teatavalt tingimustel, kus see hiljem on kadunud. Näit. käsi-sõnast öeldi *kädel* (nüüd *käel*), tōsi-sõnast *tōdest* (nüüd *tōest*), vesi-sõnast oli omast. *veden* (nüüd *vee*), siis öeldi *kuudente* (nüüd *kuuenda*), sõnast *teadma* öeldi (*sinä*) *teädä*, haud-sõnast oli omast. *haudan*, sõnast meie oli omast. eri murdeis kas *mede* või *medi* (ka *meie*, *meite* ja *mete*), nagu nüüdki veel kuuldu läänepoolses Eestis; sõnad *sees*, *ees* ja *veised* kuuldu siis *sides*, *edes* ja *vedikesed*; sõnu *üh*, *kaheksa* ja *üheksa* hääldati siis õige laialdaselt *üden*, *kadeksa* ja *üdeksa* (*ühdiksa*); täht-sõna käänatati *tähden*, *tähdele* jne.

Teiseks tolleaaja keele ilmet märksa eristavaks jooneks oli -n-hääliku alalhoid omastava käände lõpul. Öeldi: *istub Jumalan oman taivaisän parambal kädel, oman isän palgen edes, tahtis üden otsan tehdä, sempääl temä võtt sensinatsen esimesen inimisen...* jne. Seevastu kaldus aga sõnalõpuline -n kaduma 1. isiku vormi lõpult, kus ta praeguses keeles esineb. Öeldi näit.: *minä töivotan ning vannu*.

Nähtavasti üldestiline oli tol ajal (ja järgnevalgi sajandil) b-hääliku säilimine komparatiivi tunnuses, nagu praegu kuuleme ainult veel idapoolses ja lõunapoolses Eestis: *enämb*, *parambal kädel*, *kõrgembast*, *valusamb*. Kinnitava liite -gi, -ki lõpul esines siis väga laialdaselt häälik -d, nagu nüüdki veel saartel: öeldi *keegid*, *siiskid*, *ühtegid*, *midägid*. Sõnu *teinud*, *näinud* tarvitati siis laialdasemalt kui tänapäev kujul *tehnud*, *näinud* ja sõnas *ütlemä* ei olnud j-häälik algusest veel kadunud, hääldati *jütlemä*, *jüteldud* (nüüd öeldud). Teatavalt tingimustel hiljem hävinenud häälik *v* püsis tol ajal ja ka XVII saj-l veel üle-eestiliselt. Tarvitati *palvuma*, *auvo* (nüüd: *au*), *kasvo*, *töivotama* (nüüd: *tōotama*), *rahvo* (nüüd: *rahu*), *avitab* (nüüd: *aitab*), *vesikivi* (nüüd: *veski*) ja tervituseks öeldi siis *terve!* (nüüd: *tere!*).

Muistseid või uuemaidki murdelisi jooni leiame enam vist vokaalide esinduses. Sõna *minema* kuuldu siis veel *menemä*, mõistma hääldati *muistma*, teine hääldati kas *tōine* või kohati *toine*, kord-sõna kuuldu kujul *kōrd*, sõna hääldati siis *sana*, kõik oli

laialdaselt keik-kujuline, nõnda kuuldus *ninda*. Sõnu liha, viha, püha, lühike hääldati õige avaral alal *leha, veha, põhä, lõhike*, mis hääldamine meie ajal on taganenud teatavasse murdeisse läänepoolses Eestis. Dif-tongite lõpul oli i-häälik veel püsinud, nagu praegu veel Alutaguses ja Lõuna-Eestis. Õeldi: *aig, poig, laiv, päiv, taivas, koir, air* (kuid kohati siiski juba *poeg, koer*). Sõnu pe a, pe a l, se a l, he a hääldati siis nähta-vasti ülemaaliselt *pää, pääl, säääl ja hää* või *höä*. Tolle-aegse keele üldilmele eriti tunnuslik oli n. n. vokaal-harmonia, s. o. sõnade järgsilpides ä ja ü alalhoid, — arvatavasti peaaegu üle-eestiliselt: *nemä eläväd kü-läs, tänäsel päiväl, lepütäjä, ep sünnü*. Ka muistne o oli järgsilpides püsinud nähtavasti õige suurel maa-alal: *elo, ainos, joodoraha* (kuid kohati õeldi juba: *auvu, vai-must, palvuda*). Praeguse kirjakeelega võrreldes kauge-male arenenud ja enam lääneliste murrete alusel oli tolleaegne keel oma vokaalide kaoga teatavat tüüpi ver-bide tüve lõpult: *astnud, uskvad, sündnüd, sundja, käsknüd*.

Üldse olid mitmed meie kõnes väga tähtsad ja sa-gedasti esinevad sõnad oma tolleaegse häälikulise kuju poolest oma nüüdseist vasteist väga erinevad. Nõnda hääldati sõna kuidas XVI sajandil veel *kuitao*, sõna vaatama kuuldus *valatama ja sõna ka — kaas*.

Nüüd VORMIÕPETUSEST. Siin kiindub esmalt meie tähelepanu n. n. kahekordse lõpuga infinitiividele nagu *kandada, köütädä, päästädä*, mis meie keele morfo-loogilises arengus on suhteliselt hilised ja praegusel ajal on tagasi tõmbunud õige ahtale keelealale kirde-poolses Eestis. Nüüdisaegsest keelepruugist märgata-valt erineb ka tolleaegne käskiv kõneviis, esijoones selle mitmepaigu esineva keeldkujuga tüüpi *älä saatag*, s. o. 'ära saada', umbes nõnda nagu praegugi õeldakse kohati saartel; siis selle kõneviisi 3-nda pöörde ja mitm. 2-se pöörde lõpul esinev isikutunnus -t: (*temä andkut, tul-gut, sündküt, (teie) võtkat ning söögät*, ja viimaks ka mitm. 2-ses pöordes selle kõneviisi tunnus oma a-vokaal-iga: (*teie) saatka, heitkä*). Huvitavana olgu siin esile tõstetud passiivi partitsiibi algselt vokaallõpulised vormid nagu *poodu, matet, muistet, teht, kuuld*, kuigi nende kõrval tarvitati ka tol ajal nüüd üldisemalt esinevaid vorme *poodud, matetud, tehtud*. Mitmuse 1. ja 2. isiku pöördelõpul esinesid õige laialdaselt -ma ja -ta kujul: *meie annama, usuma, teie muistata*, mis pruuki nüüd võime kuulda ainult mõningas kitsaulatuslikus kolga-murdes. Eitusverb ei pöördus olevikus siis nähtavasti veel mitmel pool süda-Eestiski: *ma en ole, sa et tule, ta ep või, me emme teedä* jne. Sõnal on oli ka oma eriline vorm mitmuse 3. pöordes: *omad*. Muistset lühe-makujulist minevikku võis kuulda hoopis avaramal kee-lealal kui praegu, eriti 3-ndat isikut: (*temä võtt, laus, las'k, tõus*). Kaasütlev kääne polnud praeguseks veel ku-junenud. Seda väljendati tol ajal veel järelsõna *kaas* abil: *sen viimäsen päivän kaas*. Alles järgneva sajandi teisel poolikul jõudis see sõna häälikuliselt kuluda -ga kujuliseks ja peasõnaga ühte liituda: *se viimäse päeväga*. Asesõnade morfoloogias on tähelepandav rahvakeeles nüüdki veel laialt esinevad muistsed ilma -d-tunnuseta mitmusevormid *nee, need', nemä, nemad'*, kus mitmuse tähistajaks on tüves esinev n. Ja viimaks tuletusõppe alal on meile uudiseks verbaalsete

noomenite liide -ma: *see ristmä on üks pesemä, see ristimine on üks pesemine, sinun arman tahtman kaas, sinu armsa tahtmisega'*.

XVI saj-i eesti keele SÕNAVARA puhul tähendame kõigepealt, et meie päevini säilinud tekstid oma lühe-duse ja vaimuliku sisu ühekülguse tõttu annavad sel-lest võrdlemisi moonutatud ja ainult osalise pildi. Kui me oma vaatlusesse mitte ei haaraks ka Mülleri 341-leheküljelisi jutlusi, saaksime tolle ajajärgu leksikaal-seist varadest kõnelda õige vähest.

Mitmete meie keeles põliste ja ülemaaliste sõnade puudumine tekstides on muidugi seletatav nende mäles-tiste kitsa sisuga: puuduvad näit. sõnad *ja hu, onu, sinine, hernes j. m. t.* Ometi on tolle aja täht-sama autori, G. Mülleri sõnavara ootamatult rikas, näh-tavasti märksa suurem ja mitmekesisem kui hiljem H. Stahlil. Sõnu, mis kaasaegsele rahvakeelele olid kind-lasti omased, on Mülleriil tarvitusel üle 1.300. Nendele lisandub veel ligi 160 puhtvõõrakeelset üldnime või pä-risnime (näit. *oorsak, reekschop, mörder, his-toria, Pilatus*) ja saksa-eesti segasõnu, mis kas auctori enda poolt olid kujundatud või olid tarvitusel üks-nes Tallinnas, linnarahva kahekeelseis ringkondades, näit. *pannine* täh. 'neetud', *künnima* (vrd. saksa *gönnen*), *knü-pikene* täh. 'väike lõök', *villima* täh. 'täitma' jt. XVI saj-i tekstides ja äsja mainitud Mülleri 1.300 sõna hulgas leiame juba rea uemaid laensõnu, mis üldises keele-pruugis ka hiljem on püsinud. Nimetaksime siin sõnu *haamer* (sõna *vasar* neis tekstides puudub), *alp, kann* täh. 'liha müügi laud', *kelder, paat, pruukima, pruut* (selle kõrval esineb ka *mõrsja*), *rääkima, rõövel, truu, valts* ja (*huulits* (sõna *tänav* neis tekstides puudub). Praegu üldtarvitusele tulnud võõra algupäraga sidesõna ja on XVI saj-i tekstides ja vist ka kõnekeeles täiesti tund-matu. Selle asemel leidub eesti enda põline sõna *ning*. Alles Müller XVII alguses tarvitab esmakordselt ja sõna, sedagi nähtavasti ühelainsal puhul.

Kuid ka vanema algupäraga, põhiliselt eesti sõna-vara tol ajal erines tunduvalt praegusest. Esijoones on märgata, et paljude sõnade levimispilt meie maal oli nüüdsega võrreldes teistsugune. Mitmed meie ajal põh-jaeesti keeles kaugemais, enam isoleeritud murretesse taganenud keelendid näivad 400 a. eest olevat veel üle-maaliselt tarvitusel. Nõnda nüüdne *kes* esines kujul *ken* või *ke*, omast. *kene*, nagu praegu kuuldub veel ko-hati Viru randadel. Praeguse mis tähenduses esines laialt sõna *mea*. Väga üldiselt olid tarvitusel säärased nüüd haruldased sõnad nagu *pajatama* täh. 'ütleva, lau-suma', *päivlik* täh. 'päike', *pigemaste* täh. 'ennemini, pi-gemini', *kummatigi* täh. 'siiski, ikkagi', *sau* täh. 'kepp', *süstma* täh. 'viskama, heitma', *susi* (alles Stahl kõneleb XVII saj-i teisel veerandil vist esmakordselt 'põrgu-haudasest hundist'), *sõsar ja veli* (sõnad *õde ja vend* puuduvad XVI saj-i tekstides ja Mülleriilgi hoopis). Paljudegi oma sugemete poolest on meie sõnavara nende 300—400 a. kestel muutunud isegi niivõrd, et tolle aja kirjakeelest leiame rohkesti sõnu, mis meie praegusest üldisest kõnekeeles ja suurem osa neist vist isegi kõige põlisilmelisemaist murdeist on kadunud. Neist nime-tame siin: *ahke* täh. 'uhke, suureline', *aid*-ühendis *aid-Jumal* täh. 'ehtne, päris- (Jumal)', *amma* ja *emmis*, mõ-lemad täh. 'kuni' (*amma sen ilma otsa*), *kaduma* täh.

„(taga) kahetsema“, koos temporaalses täh. „kui“, „wann“, „köhnrett“ täh. „kurivaim“, „luulema“ täh. „arvama, kujutlema“, „möödavarssi“ täh. „siis kohe, sedamaid“, „paimendama“ täh. „sihtima, vaatama millegi peale“ (näit.: *nende meel ning mõistus paimendab sen pääle kui tao pöhän kirkule kahjo tehä*), „sundima“ täh. „kohut mõistma“, „tövellema“ täh. „soovima“ jt.

Niihästi säilinud tekstide keelest endast kui ka otsestest tunnistustest mõnedel autoritel (näit. Wanradt-Köllli katekismuses ja hiljem Fr. Nyenstädt'i kroonikas) selgub, et murdelisi vahesid oli eesti keeles olemas juba XVI saj-il, sääraseid, mis tähelepanu äratasid pealiskaudsemaski vaatlejas. Nii kõneldakse neis dokumen-

tides Tartu, Viljandi, Laiuse, Tallinna, Viru ja Narva ehk Alutaguse murretest. Et aga pärisorjus oma liiklemistakistustega, meie keele murdelise killunemise tähtsam tegur, jõudis välja kujuneda meie maal alles XVI sajandiks, äärmiseks arenedes ja süvenedes aga hoopis hiljem, Vene ajal, ja et paljusid meie praeguste murrete erijooni on võimalik tõestada paari viimase sajandi vanuseks, polnud toleaegete murrete vahed küll vist nõnda suured kui meie talurahva vanema põlve keeles veel hiljuti ja nüüdki. S. o. põhjaestiline keeleala oli nüüdsest ühtlasem. Lõunaestli murre oli aga põhjaestli murdest läbistiku nähtavasti sama kaugel kui meiegi päevil.

A. Tiitsmaa

Kuidas leiti eesti vanim raamat

Dr. Hellmuth Weiss

MULLU talvel leiti Tallinnast Eestimaa Kirjanduse Seltsi raamatukogust 11 lehekülge eestikeelse vanima raamatu jäänuseid. Leidjaks oli mainitud raamatukogu hoidja dr. Hellmuth Weiss, kes uuris teaduslikuks otstarbeks eriti humanismi trükktooteid 16. sajandi esimeselt poolelt.

Ühel õhtul peale töö lõpetamist kõndides läbi raamatukogu ruumide märkas ta ühel riiulil õige vana oktaavköidet, mida varem polnud märganud. See köide oli kauaaegselt niiskusest ja hallitusest tublisti kõdunenud ning sisemise esikülje köitepaber oli niistunud kaane küljest lahti. See oligi õnn, mis viis leiutusele.

Vaadates seda lahtiniistunud paberit, nägi dr. Weiss, et köiteaitteks oli tarvitatud trükkpaberit. Juba esimesel pilgul märkas dr. W. vilunud silm, et see on tüübiline trükk XVI. sajandi esimeselt poolelt.

Hoolikamal silmitsemisel selgus, et see on eestikeelne ja on mingi katekismuse tekst ristimise sakramendist.

Et XVI. sajandi esimesel poolel pidi olema ilmunud eestikeelne katekismus, selliseid oletusi oli olemas juba varem. Seda põnevam oli nüüd silmapilk, kus kõigi oletuste ja hüpoteeside tõenduseks paistis tükk reaalselt eestikeelset katekismuse lehte.

Kohe teatas dr. W. leiust dr. P. Johansenile ja algas ühine töö. Kuumas vees ja auruga sulatati lehed lahti,

mis nõudis suurt hoolt ja vaeva, sest paber oli väga mädane ja raamatutõugud ning koid olid teda hävitanud. Võis eraldada ainult väikesi kilde, nii et mõni rekonstrueeritud leht koosneb isegi 12 tükist. Tükikesed kinnitati kõik klaasile, et oleks neid võimalik ilma puutumata käsitada mõlemalt poolt.

Nii saadi rekonstrueerida 10 lehte.

Kui töö oli lõpetatud, siis silmitses dr. Weiss veel tühja nahkaant, kus oli olnud aastasadu varjul haruldane leid, ja kauaaegsel silmitsemisel tundus talle, et seal on veel üks leht, mis on kleebitud seestpoolt otse

Raamat, millest leiti vanim eestikeelne tekst

August Anni

Johannes Aavik kultuurtegelasena

Tema 50. a. sünnipäeva puhul

MIDA ei taha uskuda, öeldakse olevat tõsi: Johannes Aavik on 8. detsembril juba 50-aastane! Nii noorena näiv, nii kergesammuline, nii nooruslikult püstpäine, nii kompromissitult sõjakas Aavik! Kas tõesti eas, kus teistel harilikult juba ammu esikohal nende enda soe puhkepessa ja kaitsepartei?

Mis teha, juba. Ärgem imestagem mehhaaniliselt tõttavat aega, imetelgem pigem aegade võitva vaimu noorust! Ja jõudes esimesse tagasivaatamise jaama, heitkem isegi tagasi pilk selgitav ja tänulikult hindav: milline on olnud see vaim ja mis ta on annud? Meie teistegi jaoks.

Pole siin ruumi vaadelda ligemalt Aaviku mitmekesisest elutööd: meie esimese uueaegse keeleteadlasena ja juhtiva keeleeuendajana, mõjurikka koolitegelasena ja kasvatuskirjanikuna, vaimustatud rahvaluule kui luule uuestileidjana, teravasilmalisena ja ikka iseseisvana luulearvustajana, kirjandusteoreetikuna, ühena meie esimestest moodsaist kirjandusetõlkijaist ja euroopalise, eriti prantsuse vaimulma Eestisse kandjaist, oma aja viljakamana hõimutegelasena ja soome ning eesti keeleõppide kirjutajana, eesti kõrgema rahvuskultuuri innukamana ideoloogina ja propageerijana, kõigepealt ise tõeliselt ja tuliselt kultuuritahtelisena rahvuslasena ja vankumatult eetilise isikuna. Küllap kord kõik see leiab meie kultuuriloos hindamise väärikama ja erapooletumana kui see praegu ongi võimalik. Siin tahaksin ainult toonitada Johannes Aaviku kui keelelooja tähendust meie kirjandusele ja kui kultuuri tahte looja ning sisen-daja tähendust kogu meie kultuurile.

Kui üldse keegi keeleteadlane võib õieti mõista keele põhilisemat ja tähtsaimat funktsiooni; olla inimese sügavaima elu väljendaja, tähendab olla luule, siis on seda Aavik. Kui kunagi on olnud filoloog ja luuletaja, need kaks nii vaenulist kutset, ühendet nii ühes isikus, kui ku-

Johannes Aavik

nagi on olnud keelik-luuletaja, siis on seda Aavik.

Pole ime, et ta oma tavalise luule katsed on ära peitnud juba vara. Ja pole ime, et ka tema puht keeleteaduslik tegevus seni jäänd võrdlemisi kitsaks, ta väitekiri objektist ikka veel viibib. Ainult nüri-meelne doktrinäär nimetagu seda kahe ala ühendust pääliskaudseks ja tarbetuks. Tavalised luuletajad on ikka teie juures, ja eesti klusiile võib uurida ka veel 1000 aastat pärast eesti rahva surma. Grammatikaid kirjutada oskab iga tuubitsev koolmeister, keelt luua oskavad aga ainult väga vähesed ja tõelisi keeleloomise aegu on meietaoliste rahvaste elus õieti ainult üks: see on siis, kui tema intelligents esimest korda tööpoolest ühineb „Euroopaga“ ja hakkab kaasa elama kogu maailma kõrgemagi kultuureluga. See aeg ei kesta kaua, nagu ei inimesegi noorurlik kujunemisaeg. Kui ta sel

(Kuidas leiti eesti vanim raamat)

nahale. Sajandite kestes oli see leht omandanud täiesti nahakarva kollase värvi ja toime, nii et teda märgata oli väga raske.

Terve õhtu sulatas ja aurutas dr. Weiss seda lehte, kuni see viimati eraldus, ja üllatuseks oli see katekismuse viimane leht, mille lõpus oli ka teade teose ilmumisaastast ja trükkimiskohast: Trükitud Wittenbergis Hans Lufft'i trükkikojas ja trükkimine on lõpetatud 25. aug. 1535.

Hans Lufft'i trükkikoda oli omaaja kuulsamaid trükkikodasid Saksamaal. Seal trükiti kõik Lutheri tööd. Lutheri katekismus trükiti seal 1529. aastal ja esimene saksa keelne piibel alles 1534. a. s. o. 1 aasta enne meie katekismuse trükkimist. Lufft'i trükkikojas trükitud raamatute üle on Saksamaal ilmunud küll täielik loetelu, ent selles puudub mainitud katekismus, mis näitab, et see „täielik“ nimekiri pole küllalt täielik.

Nii omame oma esimesest 140 leheküljelisest trükk-raamatust 11 purunenud lehekülge mitmest raamatu osast.

Kogu köide, mille kaantest lehed leiti, sisaldab mitmesuguseid eritrükktooteid 1530.—1541. aastaist, nii et köide peab olema valmistatud peale 1541. a. Ta on vasikana-hast tüüpiline renessanss-köide, mis kujutavad piibli ja antiikmütoloogiat isikuid. Kõigi tunnuste järele otsustades on köide valmistatud Tallinnas, sest niisuguseid ornamente leidub ka teistel tooaegseil köidetel. Köite pikkus on 15, laius 9 ja paksus 3 sentimeetrit.

Nüüd, kus teame, et meie keelne vanim trükkteos on ilmunud 1535. a., võime heita pilku ka meie naaberrahvaste vanimaile trükktooteile.

Soome vanim raamat, Agricola A, B, C-raamat, ilmus 1542. a. Vanapreisikeelne esimene katekismus ilmus 1545. a., leedukeelne esim. katekismus 1547. a. ja läti keelne katekismus 1585. aastal.

Nii on alanud eestlased, preislased, leedulased ja lätlased oma trükkkirjandust katekismusega ja soomlased aabitsaga.

ajal ei õpi kõnelema (s. o. ka mõtlema) hästi ja omapäraselt, kõneleb ta elu aeg halvasti, võõrapäraselt, kokutades, venitades, vesistades.

Et see lühike aeg meil on kasustatud nii intensiivselt, et me kõigele vaatamata nii kiiresti oleme loond omale euroopalise keele, mis oma lühidusest ja paenduvusest ületab juba mõnegi teise, see on kõigepäält ühe isiku ja natuke kaudsemalt temaga kaasaskäind nooreestilise keelekultuuri liikumise teene. Ja me vist ei eksi, kui just seda peame kogu selle ajajärgu ja intelligenti liikumise üldväärtuslikumaks ja püsivamaks saavutuseks. Sel paaril aastakümnel loodud luuletiste enamikku naudivad igal järgneval kümnel ehk ainult mõned sajad, ta proosatooteid ehk ainult mõned tuhanded. Ta keeleloomingut aga tarvitab juba nüüd ja ikka enam tulevikus kogu meie kultuurilist sõnaväljendust harrastav intelligents, enam või vähem kogu rahvas. Hinnakem siis kord ka seda n i m e t u n a püsima jäävat loomingu! Ükski kord teiste kõrval, millele nende autorinimi ikka jääb alla!

Esimesena selle liikumise kandjana, ühe esimesena ka üldse Noor-Eestist, astub Johannes Aavik nüüd üle 50-nda aasta kaartjagava künnise. Tal on õigus olla vanim, sest ta on sellelegi voolule algatand ja võimaldand tema laiemale tähenduse. Kordki siis kergitame kübaraid ka tema ees! Kordki pärast 50-aastast elu ja tööd, pärast seda, kui oleme end tunnud skeptikuna temast üle 10, 20, 30 aastat, kui oleme teda ironiseerind, karrikeerind, söimand ja tagakiusand, vaikima tahtnud sundida, tobedalt naernud ta endohverdavate püüete üle, nii vanad kui noored — kordki nüüd tõstame oma käed j u b a k õ i k tunnustuse ja austuse märgiks:

„Ole tervitet, meister! Loo edasi, ja ära hooli, kui me vahest kõike kohe ei mõista!“

*

Kuid tahaksin lisada sellele tunnustava tänu ka Joh. Aaviku teise elutöö eest. Nimelt selle äratuse, selle innu, selle tahte eest, mis ta on annud nii paljudele oma õpilastele ja oma kirjatööde kaudu enam või vähem kogu sugupõlvele. Tahaksin enda ja nii paljude eest tänada Aavikut kui kasvatajat.

Jah, teie „aavikuride“ söimajad ja ironiseerijad, küsige ometi vahel ka, miks seda meest ja tema asja nii on pooldatud ja veelgi pooldatakse, eriti noorpõlve poolt! Kuulake järgi ja te kuulete, et siin pole ainult tegemist noorte üldise vastuvõtlusega uusile aateile, vaid et siin on olnudki mees, kes on osand olla palju just kasvavaile ja otsijaile!

Sest tema on osand ja võind anda seda, mida tolles eas kõige sügavamalt otsitakse ja igatsetakse: juhataada sihte, milleks elada ja kuidas selle jaoks töötada. Siin on üks, kelle idealism pole mitte liiga lai ja ebamääraselt „maailmaparandav“, aga ka mitte väga kitsas. Keelekultuuri edendada enese ja teiste jaoks, siin on

konkreetne ülesanne noorele teolustile, tegelik ja võitlust nõudev ülesanne! Aga see pole ometi ainult y või -tet küsimus üksi: see on ainult esimene aste üldiseks tööks ja võitluseks oma rahva ja kultuuri hääks! Niisugune oli tee ja usk, mida Aavik oma noortele ikka ja kõikjal on jutlustand — ja see „jutlus“ on mõjund. See sageli on olnud määrav kogu nende noorte eluks, see on nad muilgi aladel teind idealistiks ja aktiivseks.

Aavikut on hurjutatud fanaatikuks, ja teataval määral seda peabki olema mees, kes nii tagasivaatamatult on võind peaaegu üksinda võidelda kogu ümbruse vastu ühe asja eest. Aga just see usk ja see endasthoolimatu ägedus asja eest on olnud, mis on nii mõjund ka noortele. Kuidas see haaras ja innustas, kui paljusid innustas see ta Tartu äratustegevuse kõrgaastail, mis sattusid ühte meie poliitilise revolutsiooni ja iseseisvumise aastatega! Ja milline rõõm on olnud ikka: näha neidki harvu inimesi, keda valitseb vaimu poolt säetud ideaal, kes armastavad seevõrra ka midagi muud, mitte ainult ennast! Olgu nad isegi fanaatikud, olgu nende ideaalid meile võõrad, puuslikud jumalate asemel — see on ometi jumalik ületõus oma *Ego* kitsast piirist. Neile mõeldagi on troostiv ja vabastav ajal, kus blaseeritud skepsis ikka enam levib, kus iga noormeeksi juba sihitleb ainult oma karjääriredelit, ajal, kus mitmed muidu austatavadki tegelased otsekui siilid on tõmbund oma enesearmu okaskasukasse, vastates igale väiksemalegi puutele kümnekordse vastutorke ja söimuga. Aaviku „fanatismis“, jah, selles on seda sangarlikku, ümbrustületavat joont, mida meie aeg ja maa vajab praegu kõige enam. Kuigi just seda mõnitatakse kõige enam.

Aavik polevat hää pedagoog, julgeb vahel väita võimulolev filisterlus. Ei, luuletaja pole ialgi hää „koolmeister“ ega tuupija. Kuid luuletaja, ka keeleluuletaja Aavik on olnud sütitaja neile, kel on kõrvad olnud kuulda. Tuimakesi peavad puputama tõepoolest teised.

Kuid loovast teotsusest omale alale vastava noorusega ongi ta kõrvale surutud juba enne, kui ta võimed selleks oleks vananend. Tütarlaste keskkoolis on muidugi natuke raske ülalhoida aktiivsele tööle viivat keelekultuurilist huvi. Ja meie rahvuslik ülikool on surund meie innukama rahvuskeeliku tuupima tavalist grammatikat ainult — kaubandusteadlastele ja muulastele! Ning nüüd tahetavat ta säältkki „lahti koondada“...

Need on ilusad ja ehteestilised juubelikingitused. Selle asemel, et mehele määrata pension, autasu, või vähemalt toetus ta loova tegevuse jätkamiseks! —

Kuid Aavik pole ial teind midagi tasu või menu pärast. Ja mis oleks ilusam, kui teha oma tööd ilma kaasaegse tunnustuseta, kuna see töö ise tundub nii suur ja tähtis. Selline võitlus on ilusaim, milles end teostab meie kõige puhtam ja võimsam inimsus.

Tartus, 7. XII. 30.

Joh. Aavik

Aforisme eesti keeleuendusest

Toetades keeleuendust toetatakse praegu vahest rohkem kui millegagi muuga rahvumõtet.

*

Eesti keeleuendus on suurel määral ilu probleem, esteetiline unistus.

*

Keeleuenduses ei saa kuidagi minna liig kaugele: et liig palju läbi ei lähe, sellest juba hoolitsevad teatud nõrkused meie rahva iseloomus: tuimus, loidus ja peenuse puudus.

*

Mil määral keeleuenduspuüded ja kavatsused teostuvad, oleneb rahva tahtejõu küllusest ja ta maitse peenusest.

*

Et keeleuendus teostuks ta äärmisel kujul, seks peaks see keeleline liikumine Eestis saama väga võimsaks: see peaks saama võimsaimaks, suurimaks meie rahvuskultuuriliste harrastuste hulgas; jah, peab tulema ajajärk, kus meie hariduselus esimesel kohal on keeleküsimus (nagu see oli Uus-Greekas veel möödunud sajandil), kus rahva parim energia ja intelligentsus läheks uuendat keele loomise ja läbiviimise hääks.

*

Keeleline radikalism ei tohi jääda ainult nooruse unistuseks.

*

Keel on kirjandusliku kunsti instrument: ta on kirjanikule seda, mis lauljale hääl, viulimängijalle viiul, pianistile klaver; nagu iga viulikonstnik püüab endale saada väärtuslikuma viiuli, nii kirjaniku huvis on evida võimalikult rikas ja peen keel.

*

Tahame saada parema keele, peame leppima ajutise keelesegadusega.

*

Keeleuenduse vastase aforisme

Vigu ma luban teha, aga uuendusi ei tohi tarvitada.

*

Eesti keel ei tohi kunagi soome ja koguni läti keelt saavutada, veel vähem ületada, seda nõuab eesti rahva olemus ja rumalus, millega tahan olla solidaarne.

*

Keele enneaegne ametlik fikseerimine on kahjulik.

*

Enne ei tõuse meil tõsiselt väärtuslikku kirjandust, kui keeleuendus on lõpuni sooritand oma rikastava ja peenendava töö. Eesti kirjanduse klassiline ajajärk on alles ees.

*

Eesti keel peab saama kõlavamaks kui praegune. Ainult arenend ja ilus keel võib olla armas ja kallis.

Keel on rahvuslik aare ja keeleuendus on selle juveleer.

*

Huvi keele vastu on määral rahvustundega peagu lahutamatus ühenduses.

*

Rahvuslane, kes suuresti ja tõsiselt huvitet ei ole oma rahvuse keele arenemisest ja selle arendamise vajadusest, ei saa rahvusküsimusest veel mitte täiesti aru ega olegi tõsine rahvuslane.

*

Oleksime rahvuskultuuriliselt kaugemal, kui keeleuendus oleks ilmud varem.

*

Kes ütleb end keeleuendust pooldavat, aga selle hääks ei taha midagi teha, on poolik pooldaja.

*

Sel tunnil ja hetkel, mil Eestis on sada isikut, kes eesti õigekeelsust oskavad teatava peenuseni, kaovad selle piiri ulatuses tehtavad vead.

*

Sest hetkest pääle, mil Eestis on sada vaimustet ja tarmukat keeleuenduse poolehoidjat, on keeleuenduse võit kindel.

*

Eesti keel saab uuenduslikuks või lakkab olemast.

Uusi sõnu ja vormegi peab eesti keele tulema, aga keegi ei tohi neid esimest korda tarvitada.

*

Uusi sõnu ja keelendeid ei tohi luua, niikaua kui mina saan senistega läbi.

*

Sée, kes tarvitab *-tet*, on läbi kukutet.

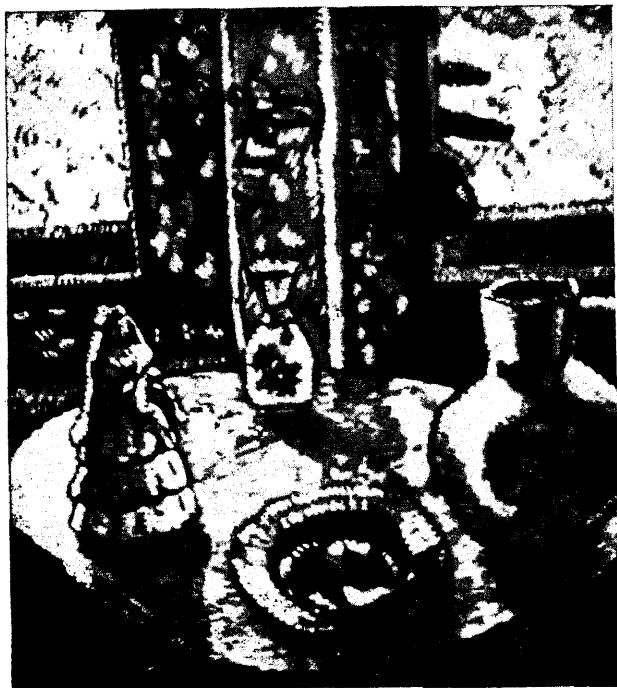

VILLEM ORMISSON

Fot. J. Kranig

VILLEM ORMISSON NATÜÜRMORT
Eesti Rahva Muuseumis

VILLEM ORMISSON NATÜÜRMORT
Eesti Rahva Muuseumis

VILLEM ORMISSON SUPLEJAD

VILLEM ORMISSON

L. K. PORTREE

VILLEM ORMISSON

LILLED

VILLEM ORMISSON

SÜGISMAASTIK

SOOME KUNSTINÄITUSELT

Fot. Parikas

GERDA QUIST

MÄLESTUMÜNT
Ees- ja tagakülg

Jaan Vahtra

Villem Ormisson

MILLINE on eesti kujutavate kunstide tänapäevne ilme? Või — kas ongi tal juba mingit üldist ilmet kui niisugust üldse?

Vaadates ringi meie kunstinaätustel, mida korraldatakse vähemalt paar korda aastas nii Tallinnas kui ka Tartus, ning käies läbi ka need vähesed kunstimuuseumi ruumid, mis meil olemas, ei leia me ometi selget, otsekohest vastust ei esimesele ega teisele küsimisele. Pole seejuures ka mitte midagi imestada: meie kujutav kunst on kuidagimoodi üldiselt jalule tugenud alles viimase kümne aasta jooksul, ja see on niivõrd lühike aeg, et ei saa veel juttu olla mingist üldorientatsiooni väljakujunemisest. Tõsi, juba varemgi on meil üksikuid kunstnikke — vähemalt nime järele — olnud, kuid need kuulusid rahvale kui niisugusele üsna vähesel määral: olles küll eesti rahvusest, tuli neil tegutseda võõrsil, kuna kodumaal, omale rahvale, neid mitte veel ei olnud tarvis. Nende üksikute kunstiline *credo* ja orientatsioon olenes peamiselt koolist, kus nad õppinud, ja miljööst, kus tuli töötada. Noorem kunstnikkude generatsioon, kes oma kunstilise hariduse on saanud juba kodumaal, pole veel suutnud end täiel määral avaldada, hoolimata sellest, et ta on saanud kindlasti parema joonistus- ja maalikooli kui seda omavad nii mitmedki meie vanemad kunstnikud.

Individuaalne eneseleid nõuab enamikus aastaid ja kogu ansambli kunstiline orientatsioon pole ometi veel mõeldav ainsa 10—15 aasta töö järele.

Sellest veel kaos meie kunstielus, sellest veel mingi üldilme puudumine tolle mõiste otsemas mõttes.

Võime seepärast kõnelda alles üksikutest kunstnikkudest, kes meie kunstielus omandanud ühes või teises kunstiharus nähtava koha, kuigi vahest igauks ise suunas, kusjuures — kahju küll — enamik harrastab mõistetlikku printsiipi, mis on otse domineeriv...

Üldiselt — on vähe üksikuid nimesidki, keda võiksime loomingu suhtes kõrvu seada kas või meie lähemate naabrite Läti ja Soome väljapaistvamate kunstnikkudega.

Tõsi, meie ajalehtede reportörid ja „kunstiarvustajad“ on igal juhul püüdnud eesti alles-areneva kunstigi arvel lüüa rahvuslikku profiiti, kuid ometi on vastuvaidlematu, et kõik meie ametlikud kunstiretked välismaile — nii, kuidas neid teostas kultuurkapitali kroonu — on toonud meile tagasi küll pikki kuluarveid, kuid mitte tunnustust ega loorbereid.

Neist üksikutest kunstnikkudest, kes küündinud kuidagi üle keskmise tasapinna, on kahtlemata üks väljapaistvamaid **Villem Ormisson**, meie parimaid maastiku ja natüürmordi maalijaid, kelle töödest käesolev *Olion* toob rea reproduktsioone.

Maastik ja natüürmord, need on kaks huvitavat maaliala, kus kunstnik võib anda täiel määral vaba voli oma tunnete ja maitsele.

Need mõlemad alad on faktiliselt täis elu (Sic! Mitte kohkuda sõnast *morte!*), mõlemad piiramata oma esinemisavaldusis.

Pole vist eksimus, kui öelda, et kogu moodne espriiküllane maalikunst, mis baseerub peamiselt **tunnetele**,

on oma väljenduse leidnud just maastikus ja natüürmordis. — — —

Villem Ormisson kuulub aastatelt meie keskealiste kunstnikkude hulka.

Ta on saanud põhjaliku kunstilise hariduse Riia kunstikoolis, kus õppis parun Roseni, J. Rosenthali, R. Tilbergi ja Wilhelm Purviti juhatusel, olles juba koolipõlves silmapaistvamaid õpilasi.

Hiljem, ilmasõja puhkemisel, siirdus ta oma kodulinna Viljandisse, olles seal rea aastaid keskkooli joonistusõpetajaks, kust kutsuti õpetajaks *Pallase* kunstikooli, juhutama maaliklassi, millisel kohal ta praegu töötab. Ta on reisinud õppeotstarbel Lääne-Euroopa kunstilinnades, peamiselt Saksamaal, kus tal oli võimalik kokku puutuda moodsa lääne kunstiga.

Ormisson on maalija selle mõiste otsemas mõttes. Tema maalides domineerib peaaegjalikult tundeline külg, see kunsti ja eriti maalikunsti tõeline voores, mille eest võitlesid Euroopa moodsa maalikunsti suured teeavastajad prantsuse impressionistid, eriti aga Pissarro, Manet, Monet, Van Cogh, Paul Cézanne, hiljem Ma-

Villem Ormisson

tisse, Flaminck, van Dongen jt. prantsuse tänapäeva maalikunsti suurmeisterid.

Wilhelm Purvit, olles ise tundelise maaliprintsiibi harrastaja, oskas õpilastes äratada huvi puhta maali kui niisuguse vastu, ning Ormisson, — tema leidis juba varakult ja ilma pikema otsimiseta oma enese tee. Tõsi, ka temagi on kahelnud, ka temagi on hiljem otsinud, kuid on jäänud siiski truuks oma esialgsele tõekspidamisele, et maal on tunnete asi, maali võib mõista peamiselt tunnete varal. Ormissoni maastiku motiivid ja tänavnurgad on enamikus maalitud *à plein-air*, on õhulised ja päikeseküllased. Virvendavad violett-kaugused, paistab kiirgav päike, langevad ultramariin-lillad varjud peentes nüanssides; seisab tinahall taevast üle sulava lume, virvendavad raagus violetthallid puud sumedas kevadhõhus, need on Ormissoni armsamad motiivid. Tunned koguni, et kogu pilt on täis elevust, täis omapärasest meeleolurikast elu. Maalija, võttes motiivi väljast, tõelisest loodusest tootesmaterjalina, on selle ümber loonud oma enese tunnete, oma enese mina kohaselt, on loonud algmotiivi tihti kuni tundmatuseeni uueks, kuid kauniks ja usutavaks, vahest kaunimaks kui loodus ise. See maalija mina on Ormissonis eriti tugev ja vahest on ta üks neist vähestest, keda kui maalijat võiksime võrrelda naaberrahvaste paremate maalijatega.

Samuti kui maastikud, on maaliliselt meeleolurikkad ka ta natüürmordid oma pehmeis, õhulistes üldtoonides, kus mänglevad hallid, roosakad, sinakad, õrnpunased ja

rohekad toonid, sünnitades sünteesina tundeliselt nauditava üldtooni, kas halli, roosaka või violett-sinaka. Mudel on Ormissonile ainult kaudne abinõu, mitte eesmärk, ning kogu ta produktsioon, nagu mäletan, juba esimestest katsetest peale kannab tunnuseid puhta maali õigest mõistmisest.

Kas on Ormissoni mõjutand Purvit või koguni prantslased: Pissarro, Monet, Van Cogh, Matisse, Cézanne?

Selliseid küsimusi on mõnikord esitatud, kuid mitte täie õigusega.

Tõsi, Ormisson on kahtlemata mainitud meistrite austaja, on tunnustanud omaks nende meistrite maaliprintsiipe, kuid ometi ei avalda ükski ta töö otsekohest järeleaimamist, järeletegemist. Ta on õppinud heade meistrite häist töist, kuid on eneses ümbersulatanud teiste väärtuslikke tõekspidamisi, on kujunenud kellestki rippumatuks. Ja õppida heast meistrist — see tohiks olla ometi voorus. — — —

À propos! Kuidas hinnatakse meil puhast maali, kuidas mõistetakse meil kunstiteoseid, mis ei taotle peale kauniduse mitte midagi muud?! Ojaa! meie teame: paljudes meie jõukamate kodanikkude korterites leiame tihti küll kallist, stiilset mööblit, kuid seintel puudub vähegi rahuldav maal, mis ometi tohiks olla üks lahutamatu, vahest koguni väärtuslikum osa kogu toa ehtimisest. Kui tahame austada oma kunsti, kui tahame olla kultuursed ka maali kui niisuguse mõistmises, siis — muretsegem stiilse mööbli juure ka ometi kaunis maal!

OSVALD JUNGBERG:
MADEMOISELLE ROCOCO

JAAN MILJAN

TÕRVA MÕIS

Julius Genss

Elevandiluu kunstis

RAHVASTE enamikul kõigi aegade kestel on olnud armastatuimaks ümbertöötusmaterjaliks elevandiluu. Oles väga sobiv ümbertöötamiseks, andes imeilusaid poleeritud pindu, omades kõik varjundid õrn-valgest kuni merevaiguliselt läbipaistvani, sai elevandiluu suure leviku osaliseks. Sageli selle nime all levitati mammuti- ja isegi merelõvi-luud. Primitiivsed rahvad tarvitasid sageli seda luud — puu kõrval — kultus-esemete valmistamiseks, nagu näit. siin kujutatud jumalakuju, arvata-vasti Ida-Siberi töö. Antud juhul on tarvitatud materjalina mammuti kihva. See tuletab elavalt meele vana-slaavi „kivieitesid“ („kamennaja baaba“). Enam huvipakkuvad on Põhja-Ameerika kirdeala indiaanlaste šamaanide siin kujutatud amuletid. Alatisest rinnal kandmisest muutus luu täiesti läbipaistvaks. Kunstniku fantaasia kujutas luus kohaliku muistisloo (müüdi), milles jutustatakse, kuidas suur rändur tema teostatud sangarikkude ürituste reas päästab koletise kõhust allaneeldud inimesi. Küllalt selgesti paistab inimese pea koletise suus, kuna keha asub veel seespool. Need eksemplarid on seda huvitavamad, et on plastiliselt kujutatud, kuna muidu tavaliselt pilt joonistati sisse mingi teravaotsalise vahendiga.

Primitiivsete rahvaste juures on luulõiked eriti arenenud samojeedidel, mille kujukaks näiteks võivad olla siin kujutatud stseen telgiga, saani ette rakendatud põdrad j. m.

Venemaal olid levinud luutooted põhjas Arhangeeli kubermangus, eriti Holmogorõ's. Seal asendas elevandiluu kohapeal leiduv mammuti- ja merelõvi-luu. Vanasti valmistati sellest tarbeasju, nagu kammid, kuubikud, kastikesed, kuid juba 18. sajandis luu ümbertöötus muutub kunstipärasemaks, mille näiteks võib olla suurvürst Paul Petrovitši portree.

Euroopas luukultuur elas üle erilise õitsengu keskajal, millal kirikuesemed, nagu näit. pühikute kujud,

tehti elevandiluuist ning kaunistati selle luuga kiriku mööbel. Teiskordselt saavutasid kõrge kunstitaseme elevandiluu-tooted 17. ja 18. sajandis sakslaste ja flaamlaste keskel, kust võrsus rida kuulsaid kunstnikke. Saksa töö näiteks võib olla rikkalikult reljeefidega ilustatud karius, 18. sajandi töid.

Kuid kuski ei saavutanud luuplastika nii suurt täiust kui Ida-Aasias, Hiinas ja Jaapanis, kus polnud niisugust ülesannet, mida poleks suutnud võita nende tehniline oskus. Hiinale on karaktersemad võrdl. suured skulptuurid, mütoloogilise sisuga kultus-esemed j. m. Meie näites üks Kwannon istub muinasjutulisel linnul, all kujutis hauatempli mudeliga.

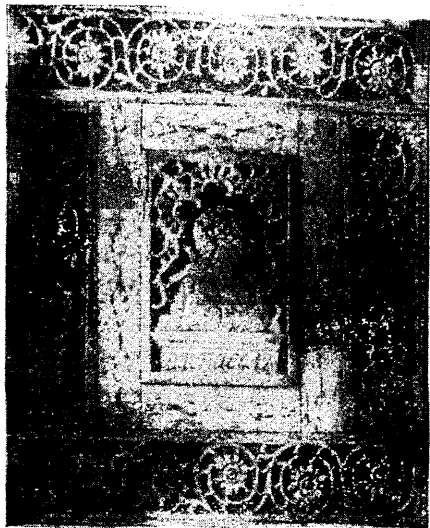
Jaapani kunstnikud omavad esileküündiva koha nende väikeste lõikkujutiste väljatöötuses, mida tuntakse nime all Netsuke. Neid nööbele sarnlevaid netsuke'id kandis peaaegu iga jaapanlane ja tarvitas kimono-vöö külge igasuguste vajaliste asjakeste, nagu rahakotid, medikamentide hoidjad, tindiklaasid j. m., kinnitamiseks. Tavaliselt on netsuke'l paar augukest, millest võib tõmmata läbi siidnööri; kui skulptuuril on niikuinii augukesi, mis sobivad nööri jaoks, siis puuduvad seks vajaduseks eriaugud. Vastavalt võimalusile ja seisusele, riietusele ja üksikuile isikuile olid olemas koguni netsuke'te kollektsioonid, mida tarvitati meeoleu kohaselt. Imelik on see, et netsuke'd ei olnud määratud avalikkusele, vaid jäid peitu vöö ja kimono laiuisse voldesse. See jaapanlaste igapäevase tarviduse ese muutus silmapaistvaks plastika tooteks, missugusele alale andusid tähtsad kunstnikud. Mil määral hinnati säärase kunstnikkude netsuke'id, näitab see, et rikkad jaapanlased hoidsid oma majas ja andsid ülalpidamise kunstnikele, kes seesuguse miniatuurse eseme valmistamiseks tarvitasid aasta või enamgi. Ääretu loov fantaasia, haruldane süžeede mitmekesisus! Miski ei anna nii täiuslikku jaapanlaste füüsilise kui ka vaimse elu peegeldust. Tema religioon, mütoloogia, stseenid igapäevasest elust — kõik leiab vastukaja neis netsuke'is.

Stseen telgiga (samojeedid)

Keha struktuuri ja anatoomia täppis vaatlus, realistlikult nähtud, omab koha stilisatsiooni kõrval. Nüüdisajal netsuke'd on tööstusliku iseloomuga ja määratud

eksportiks Euroopasse, kuid kollektsionääril on võimalik veel nüüdki koguda neid intiimse kunsti kauneid skulptuure.

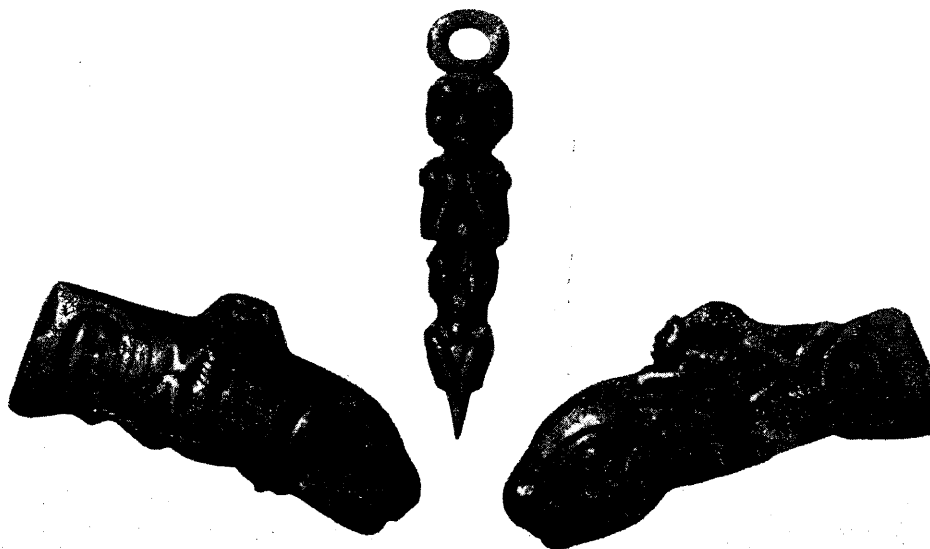
Suurväst Paul (18. s. lõpp)

Peeker (Lõuna-Saksa?)

Kwannon imelinnul

Põhja-ida Ameerika (keskel)

Ahv

*9 no-maski,
nööpnetsuke'd (18. s.)*

Karjuv figuur

Oktopus ja kalur

Buddha jennin (18. s.)

*Ebajumal
(mammuti-luu)*

Stiliseeritud lõvi

JAAN VAHTRA

RÄNNAKUID VÕRUMAA

AUTOBIOGRAAFILISI PILTE AASTAILT 1902—1909

3. ISIK

(Järg.)

LÄHENES päev, mil koolitöö pidi algama, ja ma ootasin üsna uudishimuga toda päeva, et näha, missugused jõnglased mulle siin kooli tulevad. Aga veel enne selgus pahandav uudis: leidsin, et koolimaja juures pole halgugi küttepuid. Ei jäänud sel puhul mingit muud nõu üle, kui kõmpida vallamajja vaatama, kuidas on lugu puude saamisega.

Peri vallamaja asus 3—4 versta eemal, samanimelise mõisa juures. Käis sinnagi tee üle küngaste ja orgude, läbi Meemasküla, kus tukkusid hallid, madalad talud kiirstruutava Orajõe kaldal.

Vallamajas teatas mulle kirjutaja Mita ilma pikema jututa üsna kummalist uudist: vallavanem Jakob Jaaska tahtvat minu peale lasta protokollki teha ja mind kohtu kätte anda, sest mina olevat teda, vallavanemat, kirjalikult teotanud... Kohkusin säärast juttu kuuldes hoopis ja jäin teadmatuses kirjutaja Mita otsa ammuli sui vahtima. Kuidas? Mind tahetakse kohtu kätte anda? Mis eest? Millal ja kus olen ma vallavanemat kirjalikult teotanud?...

Vastuseks neile küsimistele tõmbas kirjutaja kantselei laua laeka lahti ja otsis sealt kirja, mis tõepoolest oligi minu enese kirjutatud. Olin saatnud selle kirja Mitale juba suvel, peale minu valimist, paludes kirjas Mitat vallavanemale ütelda, et Metste koolimaja juures tehtaks aegsasti kõik tarvilised parandused, et koolitöö võiks sügisel õigel ajal ja takistuseta alata. Tol korral, kui kirja kirjutasin, oli Võrumaa koolide inspektori kirjatoimetaja Karl Pehka mulle kirja teel teatanud, et kohe peale minu valimist Metste kooli kohale on Peri vallast paar meest käinud inspektori juures kaebamas, nagu oleks Peri valla volikogu sellega suure vea teinud, et valis kooliõpetajaks üsna noore poisikese, kuna valimistel olnud teisigi, hoopis paremaid kandidaate. Mehed olevat palunud minu valimist tühistada. Kuid inspektor teatanud meestele, et ta mind juba kohale kinnitanud ja teha pole enam midagi. Teatasin oma kirja lõpus sellest ka Mitale, tähendades, et Perilt on mõned isikud minu valimise pärast kaebamas käinud. Nagu Mita nüüd seletas, olevat ta kirja vallavanemale täies ulatuses ette lugenud. Kirja lõppu kuuldes, kus kaebamas käijaist kõnelesin, olevat vallavanem järsku hirmsasti vihastanud ja ütelnud, et tema olevat see, kes käinud inspektori juures valimiste vastu protesteerimas, kuid seepärast ei tohtivat keegi teda ometi „isikuks“ sõimata. Kui aga Mita püüdnud meest rahustada ja seletanud, et ega sõna „isik“ pole ju mingi sõimusõna, vaid tähendab lihtsalt inimest, siis vihastanud see vallavanemat veel enam: ta arvanud koguni, et kirjutaja on lihtsalt minu, uue õpetaja, nõus ja tahab minu süütegu seletada olematuks. Jäänudki esiotsa nii, et minu kirjale tuleb anda seaduslik käik, kuid kirjutaja ettepanekul lubanud vallavanem sellega veel oodata, kuni ma kohale jõuan, et siis minult kõigepealt suusõnalist seletust saada.

Nojah! Naersime varsti Mitaga vallavanema jon-

naka lihtmeele üle, kellele sõna „isik“ oli võõras ja selle tähendus näis olevat kahtlane. Kirjutaja Mita arvas, et kui vallavanem veel edasi jonnib, siis saame kõvasti nalja ja muud midagi.

Kuid hunt polegi kaugel, kui temast kõneldakse. Varsti kõndis kantselei uksest sisse vallavanem Jaaska. Oli huvitav vanamees, teravate silmadega, juba valgeks mineva juukse ja väikese sokuhabemega, väike piibunosu hambas. Istus laua taha ja algas igasugustest valla asjadest juttu, ega pannud mind esiotsa nagu tähelegi. Läks hulk aega, ja ma valvasin, kaunis piinlikus seisukorras olles, parajat momenti, et teatada vallavanemale oma tuleku põhjust. Aga paras silmapilk ei tulnud ega tulnud, ja vallavanem ise ei teinud sellest väljagi, et ootan, kuigi seda ometi kahtlemata märkas. Vist olid neil kõik muud asjad juba räägitud, kui kirjutaja viimaks vallavanemale tähendas, et vaata, siin on tulnud Metste uus kooliõpetaja ja seletab, et koolimaja juures pole halgugi küttepuid ning klassitoa aknad olevat katki.

Siis pöördus vallavanem täies oma olemises minu poole, tegi nii, nagu näeks ta mind alles nüüd, kopsis piipu, pani tubakat ja pajatas siis:

„Ah tii olõtki tuu vastne kuulmeistre? Tuusama, kiä umah kiräh kirotas, et ma ollõv isik!“ Seejuures naeratas ta kavalasti ja jätkas siis:

„Kui koolimaja man ei olõ puid, toda kaemi mi perrä, ja kui mõni kruut katski om, sõs ma lasõ na ette panda, aga et ma olõssi määrnegi isik, nigu tii kirotad, vot tuu ei olõ õige! Ma olõ ilmah õiglaselt püüdnü ellä, ei olõ kedägi petnü, ei ka varastanu, — ei olõ ka kellegi aita sisse murrnu, — ma ei tiä, mispärast olõ ma isik...“

Ja vallavanem sülgas üsna laialt ahju poole, vaatas piibu põhja, kopsis seda laua äärt vastu ning jäi siis tardunud pilgul aknast välja vahtima.

Pidin seletuseks juba oma suu avama, kui nägin, et Mita naeru kihistades minust ette tahab jõuda.

„Egas „isik“ ei ole ju mingi halb sõna!“ tähendas Mita, naeru tagasi hoides.

„Kuis? Ei olõ halv sõna? Ma arva, et halvõmbat ei saagi enamb olla, sest kui kedägi vargass sõimatas, sõs tu ei olõ ummõhtõ mõni nalja asi...“

„Vargaks? Kes siis teid on vargaks sõimanud?“ vaidles kirjutaja edasi.

„Kes? Kiräh, mida ta kuulmeistre sullõ om kirotanu, um üteldü, et mõnõ isiku omma käünü inspektori man kaibamah. Mina käve jah inspektori man kaibamah, aga tuuperäst ei olõ ma viil mõni varas...“

„Kuidas? Varas? Egas isik ei tähenda ju varast?“

„Mis, ei tähendä? Ära sa nakaku mulle võlmsa, — ma esi õkva loi *Olevikust*, et „kahtlased isikud murdsid öösel aita sisse.“ Kes nu isiku muu olliva kui varga...“

„Ei, armas Jaaska, isik tähendab ainult inimest. Näiteks mina olen isik, õpetaja Vahtra on isik, meie kassak Hark on isik, — kõik oleme isikud...“ vaidles Mita naeru kiskudes edasi.

Selle ütelse peale vihastas vallavanem hoopis, pööras pahaselt kirjutaja poole, tegi piibuga äkilise liigutuse ja käratas:

„Sina võid olla isik, kasak kah, vast ta kuulmeistre kah, — tii võid kõik olla kokku üte kuradi isiku, aga mina ei olõ...“

Jäi tükiks ajaks kõik vait, ning meil Mitaga oli vaeva kõige lõbusamat naeru tagasi hoida. Kuna Mita oma vallavanemat ja tema viha hästi näis tundvat, siis jätkas ta oma lõbusat vaidlust edasi, et veelgi asja hullemaks ajada.

„Noh, kui te ei usu mind, siis võite küsida Põlva pastori käest, tema ometi ei valeta...“

„Õkva küsü kah, ja ma tiiä, et timä ei võlõ: mullõ nigu sina...“

Olin seda kummalist vaidlust pealt kuulanud ja ka vatsesin esiotsa ka omalt poolt mõnda vabandavat sõna ütelda, kuid märkas, et vallavanema pahameel oli natuke juba lahtunud ja kirjutaja Mita vaidlusele lisaks ei jäänud mul enam tõepoolest midagi juure lisada, kuna ju kogu see vallavanema jutt oli lihtsalt naiivne teadmatust, vahest ka sallimatus uue õpetaja vastu.

Kuid sealsamas pööras vallavanem juba üsna lahkelt minu poole ja lausus:

„Tiiäte, et olõmõ jo piirimehe, — mino talo om õkva koolimaja vasta, üle oja. Aga ma es usu, et ti minno „isikus“ piäte! Ma arva, et mina ei olõ isik ega ti ka mitte, ja vast mi nakkami häste läbigi saama, kui ma olõ parembihe perrä küsünü, mis tu „isik“ õkva õigõhe tähendäs...“

Ja selle juures vallavanem koguni naerataski juba ning seletas, et tema laseb koolimaja juure puid viia juba homme ning aknaruudud saavad parandatud.

Hilja õhtul kõndisime Jaaskaga koos kodu poole, ja ma leidsin, et vanamees oli üsna huumoriküllane, oskas ajada üpris algupärast ja huvitavat külajuttu. — — —

Hiljem sain kuulda, et ta tõesti siiski oli käinud Põlvas praosti juures küsimas, mida sõna „isik“ õieti tähendab. Seal oli talle muidugi rahustav vastus antud, et „isik“ ikkagi varast ega kelmi ei tähenda, ja sellega oligi kogu sellel naljal lõpp. Kuid vastastikku nalja heitsime sõna „isiku“ arvel veel hiljemgi ja kumbki ni metas teist nakkides parajal juhusel isikuks.

Pea ütlema, et toosama vallavanem Jakob Jaaska osutus hiljem meheks, kellest ma lugu pidasin, mitte sellepärast, et ta minu lähem naaber oli, vaid küll sellepärast, et leidsin temas õiglase ja otsekohese inimese, kes valmis oli igal juhusel kergendama minu viletsat kooliõpetaja elupõlve, olgu kas või sel moel, et koolimaja korrashoiu eest püüdis muretseda ja mind tarvilisel korral küüditas oma vankris Võrru, kust tagasisõidul tegime teeäärsetes õllekõrtsides omad väikesed „klahvid“ ja laulsime ikka ja alati üht ja sedasama vana kõrtsilaulu:

Mis sa tsiga trotsit minno, —

Kas ma õigest puttõ sinno!

Tii tüüd ja näe vaiva,

Ei saa siiski tsilka viina... — — —

Kord hiljem, kui tulime jälle Jaaskaga Peri vallamajast kodu poole, sain ma kummalise jutu pealt kuulajaks, mis toimus Jaaska ja tema hea tuttava Mee-masküla peremehe P. vahel. Viimase talu asus otse meie tee ääres ja hilja õhtul vallamajast tulles oli Jaaskal viisiks P. poole sisse astuda jalgu puhkama ja juttu

vestma. Kutsus mindki alati ligi, öeldes: „Lääme sissè, agu vast andas mett, täll tedä umm.“

Oli harilikult nii, et astudes P. talu madalasse, väikse lambi valgustatud kambrisse, kohtasime pererahvast oma hariliku töö juures: peremees tahus midagi, naised veeretasisid vokka. Istusime alati üsna kaua ja ma pidin kannatusega pealt kuulama, kui Jaaska ja P. arutasid neid sinatseid maailma asju oma vaadete kohaselt, kus minu vahelekõnelusi ei pandud palju tähele. Mett, millest rääkis Jaaska, aga pea kunagi ei antud. Tookord aga oli Jaaska üsna järsk, ja esimene sõna pärast tere tamist oli:

„Noh, miipott tuu õkva ruttu vällä! Egas mi egäkõrd siin uutma ei nakka, kunas sul hindäl tu miilde tulõ, vai ei tulõki...“

Seepeale oligi peremees üsna kärmas, astus tagatuppa ja õhikas naistele:

„Mari! Tuu tu korgõmb pott ja maaväits kah...“

Varsti oli kõrge, kitsas savipott meie ees hõõvli pingi nurgal, poti kõrval ilmatupikk seatapmise puss. Jaaska võttis poti põlvede vahele, vahtis teraselt sinna sisse ja hakkas pussiga uuristama. Tuligi poti põhjast nähtavale mesi, mida Jaaska laskis maitseada omal ja ulatas poti siis ka minu kätte. Harisime kordamööda meepotti, kuni küllalt sai. Seejuures algas Jaaska ja P. vahel järgmine kahekõne:

„Kuulõd, sina, — sul om õkva hää mesi. Kas sa umma tütärt jo ütškõrd mehele ei panõki, — saassi pulma?“

„Jah, tiä om küll säärne, et võissi jo ammu mehel olla,“ vastas P., mõeldes sellega oma kaunis aastates tü tart, kes sealsamas perenaise kõrval vokka ketras ja aegajalt rätiserva alt minu poole pilku heitis.

„No mis sa sis timägä oodat. Pane kelle taht, pääasi, kui tulõssi pulma...“

„Tal iks üts poiss käü tsurkmah, lupa iks lupa võtta, a kiä näid räkakit tiid...“ kõneles sekka ka perenaine.

„Noh, Liine, kuis tu asi sõs õkva õigehe um?“ küsis vallavanem järsku, tüdruku enese poole pöördudes.

„Kuis tä um...“ ütles tüdruk omakorda üsna tasa ja vaatas imelikul naerataval pilgul üle koosistujate.

Selle peale sõnas peremees:

„Kui tiä meil seokõrd kah jüripäiväs mehele ei saa, siis poomõ timä õkva är'!...“

Tekkis vaikus, ainult kaks vokka vuras, ning Jaaska klõbistas pussiga poti külgi mööda. Ma olin hämmastunud — kuuldes sellist ränka ähvardust tüdruku kohta, kes süüdlasena ise seda kõike pealt kuulas.

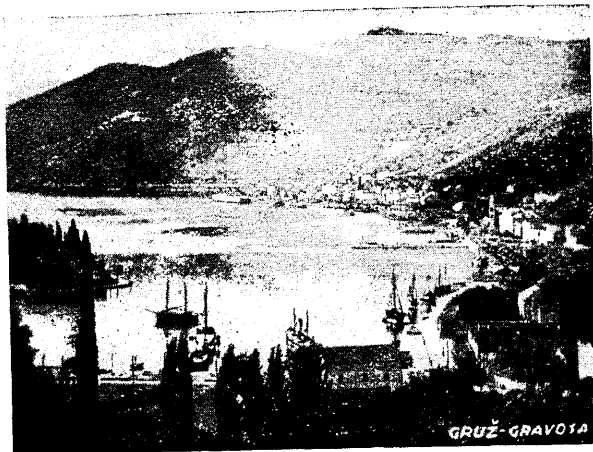
„Kas kuulid, — vana P. lubas tütre õkva är' puvva, kui tiä jüripäiväs mehele ei saa. Noh, üts iks tule: kas pulma vai puhte, — vai mine tiiä, vast ei tulõ mitte midägi...“ kõneles vallavanem väljas, kui sammusime läbi sügisöö pimeduse Metste poole. — — —

Mõni aasta hiljem, ühel tuhmisel sügispäeval saatsime Jaaska Põlva surnuaiale, maamulda, puhkama sest sinatsest maisest elust, mille üle kadunu oskas heita toredat nalja, olgu mis puhul tahes.

Ta oli kartnud, et sõna „isik“ on talle kuidagi haavav, kuid harva olen kohanud sellist selgejoonelist ja õiglast isikut, kui seda oli minu lähem naaber Jakob Jaaska. Viskasin peotäie kollast liiva ta kirstukaanele. Magagu ta rahus seal Põlva kauni surnuaia sõredas liivas. (Järgneb).

Mererand Dubrovniku juures

Gruzi sadam

A. Elango

Dalmaatsia ja Albaania rannikul

DINARI ALPIDES

Zagreb (Agram) — Split'i (Spalato) ¹⁾ vaheline kiirrong alles mõne aasta eest lõplikult valminud liinil kihutab päris aukartust äratava kiirusega, kuigi tee kogu aeg lookleb läbi Kapela-aheliku ja üle Dinari Alpide harja. Omapäraselt kaunid on need harmjad lubjamürakad, mille vee ja tuule teritatud tipud sirutuvad taeva poole, otsekui mingi gooti doomi tornide-rägastik. Siin-seal järsk-sügavad lõhestikud, põhjal kaunilt valendavate veeniredega ja harva mõni kõrgustikuplatoo usina kroaatlase poolt üleskoogitud tillukese põllulapikesega. Ainult lamadamate orgude ristkohtadel võib näha avaramaid põllu- maid, mis peavad elatama nende äärtele asunud külakondi. Muidu võib sõita siin kümneid kilomeetreid, nägemata ainsamagi elava olendi jälge. Harva kuski seletab silm mõne roheline puu-põõsa või väikesema metsasalga, mille ümbruses tokerdavad lamba- ja kitsekarjad, värvilt mägedega peaaegu täiesti ühte sulades. Raudteejaamu on vähe ja neiski vaid mõni üksik mahamineja või pealetuleja. See on surnud maa sõna tõsisel mõttes, ent oma ilmelt ometi täis dünaamikat ja heroismi. Need sakilised kõrgustikud, ise võideldes loodusjõududega, on suunand mitte ainult veenirede ja mäestikuojade voolu, vaid mõjustand ka harvade asukate vere rütmi; selle tõenduseks on niihästi Kroaatia ajalugu enda rohkete vabadusvõitlustega Rooma, Ungari, Türgi ja Austria üli- võimu vastu kui ka läbisõitjale praegugi veel vaguni aknast silmapaistvad *Zvečaj*, *Jesenica* jt. mägede harja- del asuvad rüütlilosside varemed (enamasti Frankapani krahvisugukonna omad 16. ja 17. sajandist), mis endi võikusega vaatevälja üldist õudust veelgi suurendavad.

¹⁾ Dalmaatsia kohanimedena on kõrvuti tarvitusel endised itaalia- ja praegu ametlikud kroaatikeelsed nimed. Nii nagu meie ei taha, et meie Tartut kutsutaks Dorpatiks või Tallinat Revaliks, nii olen selleski kirjutises ees- õiguse annud kroaatikeelsetele, itaaliakeelsed aga, kui rahvusvaheliselt tuntumad, lisand sulgudes juure.

Alles merele liginedes tuleb enam elu: inimesi, metsi, lambaid. Järjest mahedamaks muutuv õhk tõendab, et oleme jõudmas Adria ranniku vahemerelikult paitavasse ilmastikku, kus meid tervitavad viinamarjaistandused, viigi- ja õlipuud ning uhked tsüpressid.

Kaunis oli Zrmanja tippude taha loojeneva päikese viimne tervitus, ent kaunimalt veel kutsusid meid eemalt läbi sumeda pimeduse vilkuvad Soloni (Salona) ja Spliti tuled...

SPLIT

Split, umbes 36.000 elanikuga linn, Lõuna-Slaavia tähtsaim sadam ja Dalmaatsia majanduslik keskus, on, tänu enda kättesaadavusele ja soodsale ilmastikule (temperatuuri miinimum -2° , maksimum $+35^{\circ}$), tänapäeval kujunenud rahvusvahelise, eriti aga Lõuna-Slaavia suvi- tustuspubliku üheks otsitumaks peatuskohaks: nii mõndagi, kes tüdinud Riviera, Lido või Abbazia melust, ihkab pisut rahulikumat oleskelupaika, võib kohata kas Splitis või mõnes selle naaberlinnakeses. Ei saa öelda, et Split linnana oleks eriti ilus, kuid laevamatkal saarestikku või mööda rannaäärt Trau suunas paistab silma siiski nii mõnigi maaliline pilt. Iseäranis kütkestav on vaade linnaäärselt Maarjamäelt ja sealt veel ülespooleviivalt dr. Jakše Račići trepistikult, kust võib üle vaadata linna, merd ja rohkeid saari. Mind, põhjamaalast, eriti üllatas selle linna omapäraselt lõunamaine elurütm. Plikade vallatud kilked, madruste ohjeldamatu naer, laevapoisi kärsitu kitarr — kaugel aga läbi pimeduse saartelt ja paakidelt vilkuvad tuled... Ent ses kõiges oleks kui midagi tuttavat. Kus olen seda juba näinud? Kas mitte aastaid tagasi Neapolis? — Tõesti, see ju sama itaalia kelgi, mis siin kohaliku kroaati keelega nii visalt viist- leb. Split oli mitte ainult minevikus Rooma ja Veneetsia provintsilinn; tänapäevgi veel on ta tõeliseks peremeheks (eriti majandusalal) itaallane, kuulugugi ta administra- tiivselt Lõuna-Slaaviale.

Kui ajaloolasele Spliti nimi on enam-vähem võõras, siis ta seda paremini tunneb siit umbes 6 km. eemal asuvat Salona't (praegu Solin). Splitis endas Rooma riigi au ja uhkuse mälestust hoiab püsti keiser Diokletianuse loss, mille õu tänapäev täisehitatult moodustab omaette kvartaali, kõige vanema osa linnast, umbes 3200 elanikuga. Kuigi too hiiglaloss (215×175 m.) on ehitatud hädise keisri puhkekoduks, ta müüride tugevus ja kindlustatud tornid lasevad siiski oletada ta mõnesuguseid strateegilisi funktsioone. Alles hilisem aeg on talle annud rahulikuma ilme. Elamute ja varemete rägastiku keskelt kerkib üles kaunikupuline Pühale Neitsile pühendatud doom, kunagine Diokletianuse mausoleum.

Ehitiste poolest huvitavam kui Split on viimasest umbes tunni tee (laeval või omnibusel) põhjapool kunstlikul saarekesel asuv Trau, üks hästi säilinud veneetsiaanliku kultuuri jälgi Adria mere idarannikul. Plat-sid, tänavad, majade palkonid ja portaalid, eriti raekoda ja katedraal kõnelevad selle maa omaaegiste isandate (Trau kuulus 1422—1797 Veneetsiale) kunstimaitsesest ja ehitusstiilist. Iseäranis tähelepanev on katedraal oma 16. sajandist põlvneva torni ja rikkalikult puunikerdustega kaunistatud ustega.

ÖÖ ADRIAL

Splitist pääseb saarestikuvahelist mereteed 9—10 tunniga Dubrovníkku (Ragusasse). See on kaunis matk, kahjuks varjas öö suurema jao sellest. Ent öölgi on oma võlu. Olime olnud vaid mõne tunni teel, kui päike asendus kuuga ja sügav-must taevasku otsekui peoga külvati täis tähti, tillukesti, kollakaid... Nii imelikult madalana tundus too võlv siin ja tähed nii tillukestena. Vesi ahtakestes saarestikusalmedes oli vaikne ja läbi kuivalge hämaruse paistsid Hvari, Peljašac'i ja Mljeti salapärased rannad.

Ei saa öelda, et meie laev oleks olnud eriti mugav, ent tagasihoidlikkude nõudmistega reisiseltskond tundis end siiski üsna hästi: peasi — oli ruumi lamamiseks, magamiseks ja tantsukski. Vastutulelik kapten andis oma grammofoni lahkesti tarvitada, ja valss, fox-trot ja tango aitasid lõbustada neid, kes olid tüdinud nautimast pimedust või kelle meele kuupaiste muidu oleks teinud liiga nukraks. See oli ühtlasi sobiv juhus reisiseltskonnal, keda ootas enam kui kolmenädalane ühismatk, omavahel ligemaks tutvumiseks. Nüüd alles muidu nii pika-toimeline inglise *bachelor* tegi leiutise, et meiega oli Ala-Austria maalema sale ja veetlev tütar, kunstikal-

Trau. Katedraal

Kotor. Püha Tripuni katedraal

duvustega šveitslane kindus noorde ameeriklannasse, kellele ta värviline ema kaasa annud tubli annuse punanahksete indiaanlaste verd, ning hallpäine Viini õuenõunik, tulles valssimast tšehhi noore aadlipreiliga, leidis enda olevat muutund kolmkümmend aastat nooremaks.

Oli juba kesköö, kui laevatekile jäid veel vaid harvad õrnad hinged imetlema kuud ja lugema tähti, teised aga olid kadunud kajuteisse puhkama rahulikku und.

DUBROVNIK

Päike polnud tõusnud veel kuigi kõrgele, kui laevameeste järjest kõvenevad hääled teatasid liginemisest Dubrovnikule, uljate adria-vikingite võitmatule kantsile. Meie laev randub Gruži (Gravosa) sadamas, mis on Dubrovniku eeslinnaks ja kust elektritramm viib umbes 3—4 km. eemal asuvasse päris Dubrovnikusse.

Veel tänapäeval selle umbes 15.000 elanikuga kroaati linnakese kõrged vanaaegsed müürid ja kindlustatud tornid kõnelevad tema uhkest minevikust. Sellal, kui kogu muu Dalmaatsia allus kas Ungarile, Veneetsiale või Türgile, Dubrovnik ainukesena säilitas iseseisvuse, olles kroaati intelligentsi ja aadli keskkohaks. Valitsusvõim oli aadlist koosneva Suure Nõukogu käes, kes valis senati (45 liiget) ja viimane täidesaatva Väikese Nõukogu eesotsas rektoriga. Nii püsis see algupärane linnriik kuni 19. sajandi alguseni, mil Napoleon ta võimu murdis ja ühes muu Kroaatiaga ühiseks Illyria-nimeliseks Prantsuse provintsiks muutis, kust see hiljem (1815) siirdus Austria ja sealt (1918) Lõuna-Slaavia valitsuse alla.

Omal ajal, eriti 15. s., Dubrovnik oli Veneetsia kõrval üheks Adria mere tähtsaimaks kaubanduskeskuseks. Praegu veel üsna korras olev, 15. s. keskel hilis-gooti stiilis ehitatud nägus rektorite loss on tunnistuseks omaaegsest jõukusest, samuti frantsiskaani- ja dominikaanikloostri kunstirikkad kirikud ning hooned. Suur hulk Dubrovniku hiilgeaja ehitisi siiski on purunenud 1667. a. maavärisemisel. Maa poolt linn on piiratud tugeva kaitsemüüri, mis veel praegugi täidab strateegilisi ülesandeid, mispärast sellele ei pääse ilma linna komandandi loata, ehkki sealt avaneb kaunis vaade linnale ja merele.

Olevikus Dubrovnik on tükike üsna omapärast maailma. Kuigi moodne kultuur järjest enam tungib siia (iseäranis tänu turistidele ja suvitajatele), ta praegu ometi veel niiväga sarnleb vabaõhu-muuseumile. Platseid ja tänavaletoovad majatrepid on täis päikesepaistel mugavasti piipupopsutavaid mehi punastes fešides (*kapa*), sama värvi vestides ning ülevalt laiades lotendavates tumesinistes või mustades pükstes. Teha ei näi neil palju olevat — selle eest hoolitsevad naised. Mustades rāpakates kohvimajades (*kavarna*) käib kaardimäng või äge läbi-segi vestlus.

KOTOR (CATTARO)

Vaevalt oleme 3—4 tunni tee Dubrovnikust eemal, kui laev teeb järsu pöörde vasakule. Jõuame Kotori eellahte, mis meile kõigi ootuste kohaselt peaks avama erakordse ja ainulaadse vaatepildi. Ja avabki! Kaldailt tõusevad taevasse metsikud, asustamata Montenegro lub-

Vaade Dubrovnikule läbi rannaäärsete palmide

jamäed, üks kaunim kui teine; eemal valendavad mõned uhked lumiharjadki. Salmed on kohati nii kitsad, et neid varematal aegadel on võidud panna vaenlase eest ahelatega lukku.

Oleme peaaegu kogu tunni liuelnud saarte ja rannakaljude vahel, enne kui lahe lõunapoolses sopis hakkab paistma tilluke linnake — Kotor.

Maandume avaral kail. On suur reede — pea kogu linn on liikvel, kõigil pühapäevailme näol. Elanikke, enamikus albaanlasi, olla siin 3000 ümber, nende hulgas tervelt 2 piiskoppi (katoliku ja kr.-õigeusu). Ühe jutuka pisut prantsuse keelt rääkiva sadamaametniku seletusest saame aru, et rahvas ootab katedraali juures peatselt algavad suure reede rongkäiku. Kui jõuame katedraali eelsele platsile, ongi see juba rahvast täis, kiriku sissekäigu aga hoiavad kahele poole spaleeridena rivitunud sõdurid vabaks.

Püha Tripuni katedraal on eriti huvitav oma kahe ebasümmeetrilise torniga, mis peasissekäigule 1681. a. juure ehitatud, kuna kiriku muu osa põlvneb osalt 1166. a., osalt aga vahepealsest ajast. Astume sisse. Rahvas hardalt põlvitamas, õhk täis viiruki ja värskete lillede lõhna. Ei kesta kaua, kui algab rongkäik: ees piiskopp nelinurkse baldahhini all, järel hulk teisi vaimulikke, koolilaste laulukoor, valgesse riietunud näitsikuid lehvivate juuste ja vilkuvate mustade silmadega, elatunud eidekesi ja teisi usklikke, kellega väljas liitub platsil ootav rahvahulk, et koos vaimulikkude laulude saatel läbistada linna peatänavad ja demonstreerida enda kuuluvust kõigi usklike ühisesse pühitsetud perre.

ALBAANIA

Kõige selle järele, mis olin kuulnud ja lugenud Albaaniast, kujutlesin seda maad endale kaasaegsete Rinaldo

Rinaldinide eht paradiisina, kus kunagi ei või teada, millise põõsa või kalju tagant mõni pussivend kallale kargab. Ent maandudes Durrës'is (Durazzo's) ning tehes sealt autosõidu Albaania praegusesse pealinna Tiranasse, selgus, et asi polegi nii hull — julgeoleku poolest pole mingit erilist vahet Dalmaatsia ja Albaania ranniku vahel, ehkki viimane oma mägestiku ilmelt on pisut metsikum ja mäed küündivad pilvedele ligemale, valendades eemale oma lumiste harjadega.

Albaania (nende endi keeles õieti küll *Shqipria*) teadupärast iseseisvuse saavutas uuesti alles 1913. a. Balkani sõja järel, olles enne seda Serbia, Veneetsia ja Türgi võimu all, välja arvatud esimene lühike iseseisvusaeg 1359—1476. Kultuuriliselt on maa tugevasti Itaalia mõju all, kuigi viimasel ajal on tõusmas ka oma keelne kirjandus ja rahvaharidus.

Me tähelepanu ei köitnud siin miski eriliselt ja kuna meil oli tervelt 10 tundi aega, võtsime ette automatkan 37 km. eemal mägede rüpes asuvasse Tiranasse. Tänavusest peale pääseb sinna ka äsjavalminud raudteel, mis on ainuke kogu riigis; enne sõda puudusid isegi korralikud maanteed ja sisemaa oli võõrale peaaegu täiesti ligipäästamatu. Parkide rohkus, tänavate laius ja puhtus, ehitiste nägusus mõjub Tiranast otse kesk-euroopaliselt; isegi parlamendihoone on olemas ja jätab, nagu kuninga losski, päris moodsa mulje. Kui nende kõrval poleks niipalju mošee-hurtsikuid, äravaevatud eesleid ja lotendavates kaltsudes ringitolknevaid mehi, siis vist ei tuleks meelegi, et oled Euroopa metsikuimas ja ligipäästamatuimas pealinnas.

Siin peaks kaua elama, et pisutki tungida selle maa ja tema pealinna omapärasse; meid aga juba ootab laev Durrës'is, et viia meid reisi päriisihile — Kreekamaale.

Irma Truupöld

KAPRIIS

Ma võisin lahkuda nii julmalt tänavnurgalt, mind auto lennul sinust ära viis. Selsamal õhtul suudlesin ma rändur neegrit ja kabarees mul purunes serviis.

Ma kerges tantsu sammus libisen parketil, ma tean, et tantsin sinu südamele. Mis sellest siis, et päivitunud mees baretis mind tantsul suudles otse silmîle.

On ammu tühjund kõrts, kõik kuhugi on läinud. Mulati viiul valsis saadab mind, mu sammud vaaruvad, mu tuikuv partner joobnud, ma teda suudlen, ise mõtlen sind.

Mul jäänud teadmatuks, kes saatis mind küll koju, kas blond, satään, brünett või pruun pajats. Me autos lendasime teadmatagi kuhu, vaid ühte mäletan, meid oli kaks.

Irma Truupöld

B. Linde

Mälestusi Noor-Eesti võitluste sisemiselt rindelt

Äärmärkusi Gustav Suitsu kirjadele

KUI kiirelt on möödunud need aastad ja kui vähe on kuulunud neist täiesti *Noor-Eesti* otsemale tööle!

Kui maha arvata sõdade ja revolutsioonide ajad, kui arvestada ka veel asjaolu, et nooreestlased on pidanud tegema ühist ideelist tööd, viibides geograafiliselt lahus, siis langeb 25-aastasest minevikust vaid aastat neli-viis koondatud tegevusele. Kui palju ei tekkinud sisemisi kokkupõrkeid ja arusaamatusi nooreestlaste eneste vahel ainult selle tõttu, et elati lahus ja mõttevahetuse ainsaks võimaluseks jäi vaid — kirjade kirjutamine. Muidugi ei jõudnud rõhuv enamus sisemistest vastuoludest eemalseisjateni, kuid need lahkkelid ise olid sageli nii suured, et ähvardasid viia üksikuid nooreestlasi avalikkude vastastena eri leeri.

Olgu juubeli puhul neile vastuoludele ja nende tekkimise põhjustele pilku heites antud uusi tõendavaid materjale *Noor-Eesti* individualistide erinevusest ja iseisvusest oma mõttesuundades.

Selle juures ei tulnud lahkkelide põhjustajatena arvesse mitte üksi need sammud, mis astusid üksikud nooreestlased elades eraldi, vaid need tekkisid ka sisemises töös ja tegevuses. Nii tekitas teravat arvustust ja hukkamõistmist Gustav Suitsu astumine *Postimehe* väliseks toimetussliikmeks. Mitte vähemat hukkamõistmist ei leidnud hiljem Joh. Aaviku ja Villem Grünthali kavatsus hakata välja andma *Postimehe* kirjastusel ajakirja, mis pidi olema teatud viisil võistlejaks *Noor-Eesti* mõtteliste kaaslaste kavatsatud ja hiljem ka teostatud ajakirja *Vaba Sõna* väljaandmisele. Joh. Aavik ja Villem Grünthal pöörasid oma kaasvõitlejate poole kaastöö saamise soovivaaldusega ja said eitavad vastused Suitsult, Tuglaselt ja teistelt.

Aga *Vaba Sõna* väljaandmiselgi tekkis kohe alguses terav mõtete lahkumine, milles seisid ühel pool *Noor-Eesti* kirjanduslikud inimesed: Gustav Suits, Fr. Tuglas ja B. Linde, ja teisel poolel *Noor-Eestiga* liitunud ühiskondlased. Lahkumineku põhjustas Suitsu kirjutis *Kiri Kiirele*, mis autor oli annud avaldamiseks ajakirjas *Vaba Sõna* ja mille avaldamise otsustas eitavalt ajakirja toimkond, kuhu kuulus ka Suits Helsingist. Toimkonnas oli nimelt ühiskondlastel enamus ja nemad ei tahtnud nii teravalt alla kriipsutada oma lahkuminekuid Anveldi *Kiirega*.

Sel puhul kirjutab Gustav Suits 2. dets. 1913. a. Helsingist nende ridade kirjutajale:

„Ma teatasin „Vaba Sõna“ skandali asjus juba oma seisukoha telegraafi teel. Kui nemad minu „Kirja Kiirele“ ära ei trüki, siis lahkun mina toimkonnast, sest see artikkel on täiesti asjalikul järelekaalumisel sündinud, ja selle avaldamist pean ma nii enese kui „Noor-Eesti“ seisukohalt otse tarvilikuks.

„Pane nendele ultimatum enese ja minu nimel ette, kui sa seda veel mitte teinud ei ole: embkumb, kas nemad avaldavad minu „Kirja“ või lahkume meie toimkonnast ja ühtlasi ka kaastööliste hulgast. Ultimatumi saadab Sinu kaudu „Vaba Sõna“ toimetusele ka Tuglas: embkumb, kas nad avaldavad, või nõuab ta oma kaastöö otsekohe tagasi ja ei mõtle „Vabale Sõnale“ sarnasel kor-

G. Suits 1907. a.

B. Linde 1907. a.

Fr. Tuglas 1906. a.

ral edaspidi kaastööd teha. Minu „Kirja „Kiirele““ on ta lugenud ja oli sellega täiesti nõus.

„Kui nad meie ultimatumit eitavas mõttes vastu võtavad, ära Sa siis ära unusta ka minu luuletuse-tõlget välja käristamast. Selle võtan ma igatahes tagasi — ka niisugusel korral, kui nad „Kirja“ peaksivad avaldama. Kas arwab Semper meie, kirjandusliikude huvidega inimeste lahkumisel, võimalikuks toimkonda edasi jääda? Kas soovib Ruubel ja Hansen, Epler & Comp. „Vabas Sõnas“ kaasa töötada? Palun, kirjuta neile! Ei või kahjatesmata jätta, et asi niisuguse pöörde saanud. Aga parata ei ole midagi. Sinu tagasiastumine vastutavast toimetajast mõjub proovinumbri ilmumise päale, kui ma ei eksi, igatahes viivitavalt. Edasi tõuseb küsimus: kas Kirjandusühisuse nõukogu, kas üldine liikmete enamuse sarnase pöördega nõus on? Proovinumber oleks ometi vahest huvitavgi ilmuda lasta.

„Niipalju sellest küsimusest. Oleks veel paljugi selle puhul ütelda, aga seda ei saa kõike kirjas teha. Huvitav oleks olnud nende motiveerimisi kuulda, mille põhjal nad tarvilikuks pidasivad minu „Kirja“ „Vaba Sõna“ paberikorki häaletada.“

Seda intsidenti polnud mul kuigi kerge lahendada, kuna püüdsin ära hoida lõplikku lahkumineku, kuigi ma tol korral põrmugi ei kahelnud, et kirjanduslikud inimesed oleksid *Noor-Eesti* kirjastuse nõukogus ja peakoosolekul oma tahtmise rõhuva enamusega läbi viinud, kuna sel ajal *Noor-Eesti* alles hakkas muutuma selliseks ette-

võtteks, mille ümber kogumiseks oli juba põhjust neil, kes seni sellest liikumisest olid täitsa eemal seisnud, kuid nüüd juba ühiskondliku karjäärigi väljavaateid selle ühingu ligidale surudes võis leida, ja see meelitas juba ligi, aga selliste karjääritahteliste arv polnud tol ajal *Noor-Eesti* juures veel kuigi mõõduandev. Peaasjalikult olid need karjääritahtelised ju pärit värsketest nooreestlaste-ühiskondlaste perest.

Gustav Suits tuleb selle intsidendi juure tagasi veel oma kirjas 12. dets. 1913. a., kirjutades Lindele:

„Vaba Sõna“ toimetusele teata, et niihästi mina kui T. (uglas) oma otsuse juure jääme, s. o. et mina ennast toimikonna liikme kohustustest ja T-as end kaastöölisest vabastatuks peame. Mis minu kaastöösse puutub, siis jään esiotsa ootavale seisukohale. Teata neile umbes sedasama, mis nad minule teatasivad: nimelt et ma ennast lähemast kaastegevusest „Vabas Sõnas“ mitte põhimõttelistel, vaid taktiistel põhjustel lahti ütlen. Ütlen ennast lahti juba sellepärast, et ma olnud intsidendi järgi mitte enam *bona fide* kõige selle eest kaasvastutav ei taha olla, mida ma toimikonna liikmena enne trükist ilmumist mitte ei ole näinud. Teata kõigest sellest „Vaba Sõna“ toimetusele; juhi tähelepanemist selle pääle, et minu aktuaalse sisuga artikkel (ka nende tunnistuste järele osalt juba nüüdki vananenud) üle jõulu ei või ilmumata jääda; võta see artikkel tagasi, samuti — taktiistel põhjustel ja esiotsa — ka muu kaastöö. Kordan: taktiistel põhjustel ja esiotsa! Pärastpoole — saab näha, kui minu kaastööks jälle mõlemapoolset soovi peaks olema laiemas ulatuses.

Ka Tuglas on selles arvamises, et minu „Kiri „Kiirele““ väikse broshüürina enne jõulu peaks ilmuma! Tema arvamine sellest „Kirjast“, selle mõjust ja minekust on kõige parem.“

See intsident oli teatud määral *Noor-Eesti* lagunemise algus. 1914. a. kevad viis Gustav Suitsu Prantsusmaale ja minu Saksamaale, mõlemail osemaks eesmärgiks õpingud, ühel kirjanduse, teisel teatrilalised. Nii oli jäänud *Noor-Eesti* täiesti nende hooleks, kes sellega seni ideeliselt polnud seotud, kuigi see esialgu sündis vaid ajutiselt. Sest sügiseks tahtsime mõlemad tagasi jõuda ja polnud sugugi võimatu, et Suits lahkub Helsingi vene gümnaasiumi soome ja rootsi keele õpetaja kohalt ja asub Tallinna, kuhu talle pakuti reaalkooli eesti keele õpetaja kohta, mille vastuvõtmiseks ta avaldas oma nõusoleku tingimusel, kui talle muretsetakse lisaks ka veel muid tunde Tallinna teistes keskkoolides, nii et palk ulatuks vähemalt 1500 rublani aastas.

Prantsusmaalt ja Saksamaalt vahetasime Suitsuga sageli kirju, ja oma postkaardil 28. juul. 1914. a. kirjutab Suits mulle Pariisist:

„Trehvata võime üksteist kõige paremini neljapäeval, 6. aug. (1914. a.) kella 7 paiku hommiku Malmös. Olen oma reisuplaani muutnud. Leian, et mu kukrule seekord kasulik ei ole Kopenhageni kaudu sõita. Malmöst laseme kohe edasi ja oleme reede hommikul Turus. Lootes, et meie teed ühinevad.“

Kuid seekord meie teed ei ühinenud, nagu ei teostunud ka meie kohtumine Malmös: Suits elas üle Pariisis maailmasõja algpäevad ja tuli üle Inglismaa, Norra ja Rootsi Soome, kuna mina veetsin sama aja Saksamaal ja jõudsin üle Rootsi, Soome ja Peterburi kodumaale.

Alanud maailmasõjas ei lakanud küll täiesti *Noor-Eesti* kirjanduslik tegevus, aga selle teostamise võimaluste teele kogus kordkorralt ikka suuremaid raskusi, ja sõda tõmbas meidki oma keerisesse, enne minu ja siis ka Suitsu.

Sõjateenistusesse astumisest kirjutab Gustav Suits oma kirjas 28. (15.) juulil 1916. a. järgnevalt:

„Mobiliseerimise kord on nüüd ka minu kätte jõudnud. Tähtpäev 15. aug. vana kal. jär. Olen kaalunud ja järele mõelnud, mis teha. J. Luiga ja teiste tohtrite arvamist mööda vabastaksivad mind silmad (normaalsest nägemisest kuulukse minul ainult kaheksandik järele olevat). Kuid ebameeldiv ja kindlusetu protseduur: Petrogradi komisjoni ees käia, haigemajas lamada jne.! Sellepärast olen oma teenuseid pakkunud siin, ja olen Helsingis „Sveaborgi maafrondi pääkontoris“ raamatupidaja koha saanud. Tööd on üsna palju, harjumatu alguses üle 8 tunni päevas. Kuid olen Helsingi jäämist Borissovi minekust paremaks pidanud muu seas sel põhjusel, et ma ka gümnaasiumis võin oma kolm tundi päevas anda ja erariide alal hoida. Palka saan raamatupidajana 300 marka kuus.

Täna olin teist päeva praktiseerimas. Pärast ametisse astuma pean 1. aug. vana k. j. Vaheajal mõtlen nädalapäeviks Põhja-Soomemaale, Pudasjärvele, veel suvitamagi sõita. Kui Sul midagi rutulikku teatada, siis kirjuta sinna.

Ole terve Helsingis käimise ja tervituste eest! Kui meie sagedamini kokku puutuksime, annaksime vist sagedamini tõukeid ka väljapoole.“

Olin nimelt sõitnud Helsingi oma sõjaaegsest asukohast Borissovist ja veetnud mõned päevad Suitsude pool. Juba kirjades olime kõnelnud, et Suits mobilisatsiooni korral tuleks Borissovi, kus oli võimalusi leida temalegi koht sõja seljataguses.

Kuid sõja ajalgi kerkisid uued kirjanduslikud plaanid ja kavatsused, mille teostamiseks külastasin paaril puhul Maksim Gorkit Peterburis. Nimelt oli *Znanie* kirjastus nõus välja andma venekeelset eesti almanakki, ja Gorki tegi mulle ettepaneku hakata selle toimetajaks, kuna venelastest oleksid olnud proosa toimetajaks Maksim Gorki ja luule alal Valerij Brjussov. Muidugi kavatsesin mobiliseerida selle venekeelse väljaande toimetamisel oma kaasvõitlejaid nooreestlasi ja kirjutasin sellest kõigest pikema kirja Gustav Suitsule, kes vastab mulle 28. (15) juulil 1916. a.:

„Kõige huvitavam oli mulle lugeda Sinu sammudest Eesti almanaki asjus Petrogradis. Väga tubli! Tarvis ainult nüüd — niipalju kui sõja kütkestatud aeg ja jõud seda lubab! — otsustatud kavatsuse täidesaatmisele asuda. Kui G(orki) kord juba ühiskondlikku sissejuhatavat artiklit soovib, siis on seda meie hulgast vististi kõige kohasem kirjutama Ruubel. Tuglas kirjutaks rahvaluulest ja kunstlühirikast. Linde hooleks jääks üleüldine Eesti kirjanduse arenemise ülevaade, nagu kavatsesid, jutustuse ja draamaga eesotsas. Minule olgu vahest lubatud nende artiklite võrdlemine ja omavahelisesse kokkukõllasse saatmine.

Minu ülesandeks pidi vist olema ka edustatavate autorite ja teoste nimekirja kokkuseadmine. Pean tunnistama, et ma seda siiaamaani veel mitte ei ole teinud; pääle muu olen tahtnud ka Vidriku (see oli üks Tuglase emigrandi nimedest. B. L.) Helsingi tagasi jõudmist oodata. Ta on nüüd tulnud. Nimekirja valmistame üheskoos neil päevil.“

Selle venekeelse eesti almanaki käsikirjadki olid osaliselt koos, kuid siis tuli *Znanie* kirjastusel väljaandmises raskusi, ja see meie kavatsus jäigi teostamata, nagu paljudki muud kirjanduslikud kavatsused, sest ses suhtes olid kõik nooreestlased puhastverd romantikud: nemad plaanitsesid ja kavatsesid niisama fantaasiaküllaselt ja rikkalt, nagu olid seda teinud välismaised vana-romantikud kaugemas minevikus.

Kavatsused olidki meile suureks ja sageli ainsaks lohutajaks kirjanduslik-kunstilistes võitlustes ja neist ammutati uut võitlus-indu ning tahet ja sellistena kuulus neilegi tähtis paik meie tollaegses enam kui kitsas ja sõjaoludes veelgi piiratumaks muutunud reaalsuses.

O. RÜTLI MAJA AIAPOOLNE KÜLG

O. Rütli maja Tartus

Fot. O. Parly

Äärmärkusi

Äsja valminud hr. O. Rütli villa Tartus Pepleri ja Aia uulitsate nurgal on oma laadilt üks suuremaid meil viimasel ajal ehitatud maju.

Moodsale ajale vähe mõistmatu, küll aga seletatav meie üldise hardumusega vana kunsti ees. Ollakse valmis ohverdama paljugi uudse hüvedest, et mitte riskeerida langeda mööduva moe ohvriks.

Kõne all olev objekt on kahtlemata heaks tunnistuseks õnnelikust kompromissist vanade vormide ja uue sisustuse vahel.

Käesoleval juhul ei tule murda pead, kuivõrd Aleksandri aja palee stiil sobib puuhoonele, kuivõrd on üks või teine detail välisarhitektuuris kooskõlastatud. Peab aga konstateerima, et ehitaja ning arhitekti püüe rikastada linna tähelepandava ehitisega on kannud vilja.

Klassitsism on vägagi paendumatu ruumide jagamisel. Akende ja uste avade teljestik loob sageli üle-päästamatuid raskusi ihe või teise ruumi otstarbekohase suuruse ja kuju saamisel. Siin on see õnnestunud. Jaotuse süsteem ja järjestus: allkorral — eesruum, vestibüül, saal (Aia uulitsa pool), söögituba; viimast ühel pool kabinett, teisel pool köök kõrvalruumidega; teisel korral magamisruumid. Kõik suurima komfordiga. Tehniliselt teostuselt hea. Aia-poolses küljes veranda ja rõdud. All keldris saun ja keskküte. Põrandad — parkett, seinad osalt maalitud.

Sisedekoratsiooniski on püütud jääda truuks klassitsismi nõuetele, ainult pisut moderniseeritult. Vestibüüli ja kabineti kaared, lae ja seinte detailid räägivad tugevalt möödnud sajandi keelt; osalt seetõttu kannavadki ruumid representeerivat, koguni pidulikkuslikku ilmet.

Ruumide sisustus on teostatud kooskõlas ehitisega. Eriti hea on see seal, kus mööbel moodustab lahutamatu osa ruumist (kabinett!).

Tähelepandav on maja juure kuuluv uuesti planeeritud aed.

Hoone projekteerijaiks ja ehitajaiks olid arhitektid Krümmer ja Podčekajev. A. M-s.

OSA SAALIST O. RÜTLI MAJAS

KABINETT JA RAAMATUKOGU O. RÜTLI MAJAS

AIAMAJAKE

Kaks uut luulekogu

Nende
autorid

Johannes Semper

Johannes Schütz

Johannes Semper: Päike rentisliis

Eesti Kirjanikkude Liidu kirjastus, 1930: 88 lk. Hind 2,80 kr.

See on J. Semperi viies luuletiste kogu. Kannab oksümoronile lähenevat päälkirja ülikribulisel aluspinnal. Esialgu näib, nagu juhus oleks vajutand tolle põhikliise. Kui aga tahad selle kogu mõttekäike, luulevorme ning karakteristlikke erisusi summeerida — asud täiesti kaanekunstniku seisukohal.

J. Semper on mõtleja. Ta luuleskaala ei mõju otseste tunnete intensiivsusega, vaid teravate kujunduste, piltide ja motiivide tihedusega. Selline suhtumine elule ja ümbritsevaile nähistele on teritet intellektile omane. Viie meele koostöö intellekti juhtimisel hoiabki käesoleva kogu ühtlase pinge all. Siin ei lange Semper ülimaldasse ahastusse, ei sukeldu ka röömujoovastusse tunderõhuliselt. Tajutav ilm on talle järelduste tegemiseks, mõtete süvendamiseks:

*Ja äkki — välkselgena näed
seda sõna, seda kõikide idude idu,
seda kõikide asjade sidet!*

(*Põiki üle põllu, lk. 7*).

Ja see öise laotuse hetkeline tähtkirja mõistmine on midagi „muud kui juhuslik tulevärk“.

Looduse raamistikus tung tõdede ja valede mõistmisele, püüd kosmilise määramatuse tajule ja kõiges selles oma võbeleva mina tundmine — see ongi kogu kandvamaid mõtteid (*Põiki üle põllu, Täna teid mõistan, Öötund, Loom, Tuisk*). Maise pinna jalge alt kaotamise hädaohu kõrvaldab autori luuledistsipliin. Ning juba raamatu teises osas tulevad asjad ja nähted üsna lähedale — „päike rentisliis“. Siitpääl reflekteerib see konkreetsamas ümbruses.

„Viis meelt, kõik täis reporteri huvi!“ — juhivad läbi raamatu teiste osajaotuste. See reportaaz omab eepilise rahunemise, eriti luuletis *Must ümbrik* ja *Lõikus*, milliste selgepiirilisus on esile kerkiv. Selle eepilise harja kujundab objektiivistund vaatenurga all sõnastet sonettidesarjand. Neljateistkümnerealisse, erinõuetega ki-

vinend värsivormi on valat naturalistliku tegumoega eluimpulsside, mis antud juhul mitmeti lähenevad verhaerentlikule naturalismile. Siit sarjandist — võib-olla tervest kogust — tõstuvad ülespoole oma selgejoonsusega *Sünd, Voorus* ja nobedamale rütmile ehitet irooniline *Pettumus*. Semperi iroonianärvi leiame juba kogu eespool (*Kaks randa*), kui ta Soome noorema põlve kirjanikkude hiljaärgand uus-romantilist paatost vaatleb pilkevalgul. See üleolev irooniline suhtumine jätkub *Hotellis*, mis sisuliselt kontsentreerib enesesse suurlinna elu vastandlikke avaldisi. *Hotell* on kogu rütmihooaeg ja vaheldusrikkaim luuletis. Kuid raamat sulgeb vastu ootusi sümbolistliku *Koputusega*. Täiesti ettevalmistamata tuleb see fantastikasse suubuv ja autori olemust piiritlev lõpp: mingi müstiline pettekujusosistab kõrva su saatuse ja paratamatu elutee. See fantastika on otse kui Poe' Kaarna päätükkivus. Kuid leiame — see on autori enese sümboliseerit mõttekäim.

Käesolev linnulennuline luuletippude sisu vaatlus ei pretendeeri arvustuslikule haarangule, pigem avangule. Jätan meelega madalikud vaatlemata. Aga ei oleks liigne veel vihjata üsna kaudselt selle kogu vormi ja stiili. Semperi mõtteline luule murdub isepäraseks vabavärsiks, mille tõttu üksikud värsistruktuuri elemendid pääsevad iseliiki efektilikasse valgusesse. Siin ei ole ka tähenduseta värsaside graafilise asetuse. Eepilise joone esiletõstmiseks kasutab ta kindlapiirilisi vorme, eriti sonetti ja jambilist nelirida. Sõnastus on tihenend ja peaaegu vabanend abstraktseist ning iseäratsemisest ülespaitsutat kujundusvõtteist. Luule üldine kõlalaad ei taotle laulvust, meloodiat, — on individuaalselt järsk, sageli karge. Keel — röömustavalt moodne.

Lühidalt: laiaulatusega ainstik on nähtud mehise mõtteteravusega, sõnastet selgepiirilisel ning hooga — eriti nõudliku vabavärsi terasel käsitlusel.

See on hää kogu Johannes Semperilt.

J. Schütz

Johannes Schütz: Peipsist mereni

Eesti Kirjanikkude Liidu kirjastus, 1930. 86 lk. Hind 2,80 kr.

*Mu jumalaks suur elu ise sai —
täis verevabadust ja kirkjat hoogu.*

Nii on sõnastand meie kaasaegse luule andekam sangar Joh. Schütz oma uues kogus enda elujaatava *credo*. Teadsime seda tabavalt paikapidavaks juba ta esimese kogu tormitsemisse ruttavaist rütmest ja uljalthoogsast, artistlikult kergemeelsesesse bravuuri kalduvast ellusuhtumusest.

Schützi luule võlvus ta uueski kogus on enne kõike tingitud samast kirevast vaimukusest, helisevast dünaamikast ja mehisest elujaatavusest, mis meeldivalt iseloomustas juba ta esimest luuletiskogu *Rahutus*. Ta uueski kogus on nii rohkesti vereküllast sangarlikkust ja hoogsat tundelevust, et paljude kaasaegsete keskurluuletajate nutuvõreliste ja halemeelselt virilate värsinägude kõrval (aus ja teenit erand olgu tehtud mehisele Allele, Semperile ja Barbarusele) — Schützi naerev ja mehine luulesuu tundub otse rõõmustavana.

Schütz näib kuuluvat nende väheste hulka, kes teavad, et pisaratenoõristamise ja nutuga pole päästnud ükski maailma ega päästnud Parnassi heledasse hiilgusse. Otse selle vastu, igast ummikust viib välja mehine meeltepinge:

*Nüüd võib käia, nüüd võib naerda,
võõralegi silma kaeda,
kõiki tervitada teel.
Nüüd on vaikus kadund hingest,
üha kasvab meeltepinge,
rännuks lahti maad ja veed.*

Schützi uues luuletiskogus voogab sama põhitoon kui *Rahuteski* — kuid endine tormitsev hoog on vahepeal tunduvalt taltunud selgemaks ja eepilisemaks voolamiseks. *Rahutes* veel kohati kaootiliselt mässanud tundelevuski on muutunud distsiplineeritult vormikindlamaks ja tõsisemaks.

Schützi uus luuletiskogu ei ületa väärtuselt palju ta esikteost, millest suur osa luuletisi kuulub meie lüürika paremate saavutiste hulka (*Leib, rist, inimen, Jõuluöö, Tagasipöörang* j. t.), selleks on Schütz omas esimeses raamatus, koondades sinna paljude aastate vältel loodud paremad tööd — esinend küllaltki võimsa ja tunnustust vääriva meistrina, et paari järgneva aastaga vaevalt võis eeldada ja nõuda ta arenemist selle ilmseks ületamiseks.

Üldiselt tasemelt ta uus kogu on siiski tunduvalt ühtlasem. Kuna *Rahutes* leidub õnnestunute kõrval

ka rohkesti keskpäraseid ja nõrku luuletisi, ta uues kogus neid on märksa vähem. See on uusajalikult sõnastatud, moodne, siirameelne, tunnetest tulvav raamat. Kuigi Schützi tundeskaala siingi veel ei ulatu erilisse sügavusse (väljaarvat luuletiskogu haruldaselt õnnestunud lõplaulus: *Kõik on tuuline ja ird*, mis vaidlema tult üks paremaid omas laadis) — uus kogu ometi tähistab ilmselt autori arenemissuuna selguse, lihtsuse ja eepilise monumentaalsuse sihis.

Oma kogus Schütz on esmakordselt teostand eesti kirjanduses irdriimi kasutamise sellises õnnestunud ulatuses. Mulle näib, kuigi Adams selle esimese toojana eesti värsikirjandusse seda varem kasutand ta hilisema järelkäija Visnapuuga üheskoos — Schützil selle kasutamine on märgatavalt paremini õnnestunud kui Adamsil ja Visnapuul.

Schütz pole ainult omalt esinemisel artistlikumaid kirjanikke Eestis — pea samavõrra on ta seda oma luules. Ta luuletiste rütm on pidulikult suurejooneline. Ta sõnastus sagedasti otse kõmib teatralsest poosist. Artistlikkuses peituvadki ühel ja samal ajal Schützi luule voorused kui ka pahed. Ta näitlejaslikust veretuksest on tingit ta luule positiivsed tunnused: hoogs rütm, mehine vaimukus ja dünaamika, kuid samal ajal ka ta loomingu negatiivsed nähted: žongleeriv poos, kõigist üleruttav kihutamine ja sagedane süvenematus ja pealiskaudsus ellusuhtumises. Enda uueski luuletiskogus ta loob rohkesti kiirelt üksteisele järgnevaid kirkaid ja tabavaid pilte, kuid ruttavas hoos libiseb ta samasagedasti peamotiividest üle, sügavustesse süüvimata. Mõnigi kord näib, nagu ei laseks dünaamika teda süveneda vajalisel määral meeleolus ja miljões. Oma uues kogus Schütz sellest pahest on siiski vabanemas. Siin on küll rida luuletisi, mis veel ilmselt pinnalised ja laialivalguvad (*Tartu, Vapramäe, Elva, Suviöö poem* — väljaarvat õnnestund 4-ja ja 7-es osa sellest, ja *Tartu-Tallinna*). Kuid samas ka sellised klassiliselt selged, tundesügavalt kaunid ja õnnestunud luuletised nagu: *Kõik on tuuline ja ird, Novembri rütme, Ristlained* ja 28. XII. 1929). Schütz oma uues kogus on eriti tugev looduslüürikuna, kuid pole palju vähem haarav ka moodsa linnalaulikuna. Ta kihutavasse dünaamilisse maailmaimetlusse tahaks soovida siitpeale siiski veel suuremat süvenemist ja tõsimeelsemat ellusuhtumist kui seni.

Schützi uus luuletiskogu *Peipsist mereni* on meie käesoleva aasta luulekirjanduse üks edasiviivamaid ja tähelepanudavamaid saavutisi.

A. Antson

Oskar Urgari

Ringi ümber kriitika

Veste

KUu meie kirjanduses enam muud laita ei leita, siis arvustus annab ikka kuldaväärt võimaluse laidukire rahuldamiseks.

Meie luule võidakse vaielda euroopalikule tasemele, proosa tüseduse saab ka selgeks selgitada, hää tahtmisega võib isegi draama päästa, kuid kirjandusliku kriitika alal on kõik teed vabad ringituumeldamiseks. Ja see, millele enam hästi vastu ei viitsi vaielda, ongi — avalik arvamus.

Tunneme küllalt hästi, kuidas sünnib avalik arvamus kirjanduses. Mitte väga ammu küsitles üks Tallinna leht säälseid fotomehi ja muid tegelasi kirjanduslikkudes küsimustes, teine Tartu leht korraldas ankeedi

lastekasvatavate hulgas. Aga need lehed tegid liiga sihilikku nalja, et nende avaliku arvamus loomiskatseid tõsiselt oleks võetud. Nii ei sünni midagi ja ei usu, et need ankeedikorraldajad oma arukuses tahaksid usutleda näiteks Tuglast peekoniekspordi asjus.

Seni on meie kirjandusliku avaliku arvamus loonud kirjanikud ise ilma erilise küsitlemiseta. *Mikumärdi* meeldis küll rahvale, aga ametivannalik avalik arvamus tunnustas teose prahiks ja küllap ta seda siis ka on! Kuidas suhtub aga see kategooriline võim meie kriitikale? Katsutagu korraaks pärida Richard Rohult.

Ja kas võibki eales läbipekstu kiita oma peksjat? Oli kord säärane aeg, mil meie kirjanikud olid sei-

nast seinani kriitikud. Ei siis usaldanud keegi laita arvustust tänasel kombel, lait oleks ju tabanud laitjat enastki ja liiatigi tuli pahandatud autorile kättemaksu võimalus niikuinii vastase teose mahaarvustamisega. Tol ajal löödi ühel hääel päeval sõbrast-reeameks kindraliks, suhete muutumisel järgmisel päeval reameheks tagasi, kuni need kirjanikkudest arvustajad, ülendajad-alandajad, lõpuks ise langesid välja kriitikute reast ja surid üksteist mahamatvas följetonismis. — Need olid meie rühmaliikumise lagunemisaegad iseseisvuse esimesil aastail, mil ei olnud veel noori arvustajaid, kes ise midagi ilukirjanduslikku ei loo ja kellele sellepärast ei saa anda otsekoheseid vastuhooppe.

Nii asjatundlikud kui meie kirjanikud võivad ollagi kriitika hindamises, ei maksa siiski kunagi oodata era-poolset otsust säält, kus arved õiendamata. Kui tahe-takse kedagi küsitleda säältpoolt, siis pöördutagu äärmisel juhul vahest ainult Tuglase või Suitsu poole. Need pole kirjutanud juba aastaid mitte midagi ilukirjandus-likku ja neil ei saa olla vähemalt värskelt tehtud arveid.

Aga kujutelgem korraks Tuglase intervjuerimist mõne uudishimulise reporteri poolt kriitika-küsimusis.

— Kas on kirjanikkude hädaldustel meie kriitika viletsusest ja õiglusetusest reaalselt alust? küsiks usutleja.

— Arvustus ei või üldse olla õiglane, vastaks va-hest Tuglas. — Iga arvustus on ülekohtune. Lohutagem vähemalt sellega, et ta ülekohtus on uus tõe kuju.

Usutleja: Nii siis Teie arvates on arvustuse mõödaminek arvustatava teose tõest paratamatu?

Tuglas: Jah, hääs arvustuses. Aga tänapäeva kriitika viga selles just seisabki, et ta on arvustatava teose tõe le liiga lähedal. Kõige lähemal sellele on va-hest tuim ja väiklane pedant. Kuid selle lähedust võib võrrelda ainult parasiidi lähedusega hiiglase kehal.

U.: Lihtsalt, praegused arvustajad peaksid õppima vaimukalt luiskama!

T.: Nende eneste arvates mitte! Aga paljast mõis-tusest on vähe kunsti arvustamiseks. Igat asja, olgu see loodus või kunstiteos, tuleb hinnata intuitsiooni valgusel.

U.: Kas pole siis tuliselt kahju, et paljud meie kir-janikkudest on jätnud arvustamise ja sel alal või-vad nüüd noored katsetajad rakendada puhast mõistust intuitsiooni asemel? Kuhu on jäänud arvustajatena Gailit, Alle, Roht? Miks arvustavad teisedki kirjanikud nii harva?

T.: Suur loov vaim ei kõlba arvustajaks. Nagu ta oleva maailma asemele alati oma maailma loob, nii loob ta ka oleva kunstitöö asemele arvustades uue kunstitöö.

U.: Aga see on ju nõiaring, millest pole väljapääsu! Kirjanikud ei kõlba arvustajaiks sellepärast, et nad vai-mukalt valetavad ja teised, et nad vaimutult tõtt räägivad.

T.: Lõplikult polegi midagi ainuõiguslikku!

Ah, see siisap see intuitsioon ongi, mis võimaldas need imeväärased metamorfoosid reamehest kindraliks ja tagasi. Ah, see siis intuitsioon oligi, mis lõi Koidula ning Juhan Liivi uhked ning riskeeritud kujud!

Intuitsioon jättis märkamata, kas teos on tõlge või algupärane, sest lõpuks on see ju teose enda asi ja tõde, mis põrmugi korda ei lähe suure loova vaimuga arvus-tajale: eks saa siin ilkuda sinagi, intuitsioonita väike vaim, parasiidina hiiglase kehal! Aga kuniks sedagi kah-jurõõmu!

Ei tee lõpuks targaks targemadki: ikka käi ringi, kriitika, ümber oma häda ja viletsuse, kuni oled jõudnud professorlikkude kõrgusteni. Aga mida kõrgemale, seda vingemad tuuled. Mis troostivat võiks vastata tüütavale usutlejale professor Suitski? Võib-olla ütleks ta nii:

— Meie kirjanduslik kriitika ei ulatu hääli juhul kõrgemale püüdlükust asjaarmastusest. Ja-jah, ei ole kaugemalt vaja otsidagi mühaka ja metoodilageda kir-janduskäsitluse näiteid: ennäe Ha-Haa Raudseppa *Mait Metsanurgaga!* Oijäh!

Noori arvustajaid Arthur Rooset ja Ilmar Reimani ei pääse enam keegi usutlema. Nende kriitiku-tee löi-gati läbi enne kui nad oleksid saanud kuigi kaugele. Nende eluajal ei tunnud keegi huvi kriitiku enesetunde vastu ega tunne praegugi. Sugupõlvede, kildkondade ja isiklikkude vastuolude keerises on arvustaja osa ikka hukkamõist, olgu ta suhtumine arvustatavale teosele eitav või jaatav. Oli neilegi varavarisenuile teada, et kriitikul pole meil absoluutselt mitte mingit tulevikku!

Nad tunnustaks vahest isegi: Tõsi, meil polnud ju veel küllaldaselt kindlaks kujunenud oma kirjanduslikku maailmavaadet, meie kriteerium oli vahest rohkem kõi-kuv, kui see tohiks olla; sõnaga, meil ei olnud kindlat meetodit. Aga me vähemalt püüdsime olla asjalik ja otsekohene. Ja kas on siis kunagi esimese sõnaga üht-lasi öeldud ka viimane, kas on kirjanikkudestki keegi oma esikteosega annud kõige kaalukama.

Juba see peaks meid pisut vabandama. Ja kui vaa-datakse ringi lahtisi silmi, siis arusaaja vabandab meie teguviisi vahest veelgi rohkem.

Kellele on õieti tarviski kriitiku tööd ja tegemist? Muidugi, kirjastaja ja autor on huvitatud sõnavõtust oma raamatu üle, nad teavad ka, et eitavalgi arvustisel võib teinekord olla teeneid teose menuks. Kuid sama kirjastaja niisama vähe kui ta sallib mõne luuletiskogu käsikirja kannatab arvustuslikku teost. Ja kui ta on mõne ajakirja või ajalehe väljaandja, ka siis ei tee talle arvustised mingit rõõmu. Ta lepib arvustistega vahest ainult siis, kui need on nii kokkusurutud, et arvustise honorar ei ületa raamatu hinda. Kui aga arvustaja omale teosed muretsema peab, kas pole siis säärases ots-otsaga-koos-seisukorras arvustamine — tõsine huvi kirjanduse vastu kõige puhtamal kujul?

Meie kirjanikud on juba uhkeldanud sellega, et nad kirjutaks ka siis, kui neil kirjanduslikust tegevusest po-leks vähimatki ainelist tulu. Aga kriitikud on sellises „kangelaslikus“ olukorras niikuinii juba aastaid ilma uhkeldamata.

Kuuleme aina etteheiteid, aga kas on keegi katsunud küüneväärki asja parandada? Kas on näiteks kultuur-kapitalgi kunagi hoolinud kriitika olukorrast ja arengust? Seda mitte, aga kultuurkapitali nahkapanekus on jõutud küll juba kriitikatki süüdistada.

Usutleja ja vaatleja ring saab täis, ja kas tohib siingi olla lõppotsus teine kui meie muil elualadel täna-päev: kõik tuleb lõpetada kokkutõmbamisega! Säärane ettepanek pole lasknudki end oodata. Jätkuvat ühest või kahest kirjanduskohtunikust (kus mujal, kui Eesti Kir-janduse Seltsi juures!), kelle otsused läheksid laiali üle maa läbi kõigi lehtede. Ühe ropsuga oleks me lahti halvast kriitikast ja tüütavaist arvustajaist!

Kriitikud ja kirjanikudki, olge hirmul sellise kirjan-dusfašismi eest!

3. Ezerin

P e s a - a s e

I.

Andža Pusplatais oli mõisas sulaseks. Sealsamas oli õuepühkijaks ka Anna Papardite. Kord võttis Andža käe alt pooleteramehe Klauč'i-isa ja ütles, mindagu Anna juure. Nii ka tegid. Astunud Anna tuppa, hakkasid rääkima kraavikaevajaist, kes kõik sood paisutanud Anna läve ette, katkisist pastlaist ja lappija puudumise, veel sellest ja teisest. Lõpuks ütles Andža:

— Ann, seal pole midagi rääkida. Kõiksuguseid inimesi on maailmas. Mina, näiteks öelda, olen niisugune inimene, kes läbi ei saa sõimlemata. Kohtad kedagi, sõimad tal kere täis, ja muud midagi. Ent tüüdanud on haukuda igale poole, jumala-est tüüdanud. Kas sa poleks rahul sellega, et edaspidi sõimaksin ainult sind?

See oli midagi kosimise taolist, ja Anna ei mõistnud sellest sõnagi valesti. Kui ta aga vastusega hakkama ei saanud, kordas Andža:

— Ega sinagi, näiteks öelda, kuulu jumalainglite hulka. Seda teab Klauč'i-isagi.

Klauč'i-isa mõtles hetke, mis oleks parem: teada või mitte teada? Nokutas siiski lõpuks nõus olles pead.

Annal oli kogu aeg kerge muie näol. Kummardunud üle voodiääre, vaatas ta ühe ja teise otsa. Andžale ei meeldinud see põrmugi.

— Räägi ometi, — ütles ta.

— Sa ise ju oskad paremini, — hakkas ta lõpuks naerma.

— E, e, Anna. Räägitakse ju, et ega sind keegi võta ega mulle keegi tule; olevat ühed rahutusekatlad.

— Mis rahutusekatel nüüd minu Andža on, — katkestas Klauč'i-isa, patsutades talle käega õlale nagu noorele hobusele müümise juures, — ärgu aga heidetagu põhja alla sädemeid, ei siis hakka viimsel päevalgi keema!

— Ja kuigi keeks! — hüüdis Andža vahele, — on's selles midagi halba? Sest mina, Ann, mõtlen, et meie, inimesed, polegi loodud kes teab missuguse rahu jaoks ega vajagi me kesteab missugust rahu. Minul, näiteks öelda, on häbi vaadata, kuidas mõisahärra nagu kodujänese silmadega vaatab oma õrnemale poolele ja kuidas õrnem pool niisama magusasti silmitseb oma mõisahärrat; siis on seal nii vaikne, nii soe ja nii õrnmagus, et oksele ajab! Minu pärast, näiteks öelda, võtku kurat seda kooskõla, millest lauldakse kirikus; oleks parem, kui mõisahärra tõreleks oma vanamooriga, kui et sõimab kogu mõisarahvast. Sest mõisarahvas on küll midagi rohkemat kui vanamoor ja mõisas olekski seda kooskõla rohkem vaja. Ent mis me nüüd sellest! Seepärast, Ann, ütlen ma: tule! Ja see tähendab niipalju, et kõigi naiste hulgast võtan nimelt sinu ja kõigi meeste hulgast võtad sina minu; ja kui mina vihas, näiteks öelda, tahan kedagi näpistada, siis näpistan ainult sind, ja sina ei tohi näpistada kedagi teist kui ainult mind. Vaat, nii saan mina asjast aru!

Anna, endiselt kummardunud üle voodiääre, aina vahtis muiates. See-est aga Klauč'i-isa ajas silmad pärani.

J. EZERIN

Läti kirjanik Jaan Ezerin on sünd. 1891. a. Enne maailmasõda teotsenud kooliõpetajana, osa võtnud maailmasõjast; peale sõda teotsenud Riias kirjanikuna ja ajakirjanikuna, olles viimati Läti Kirjan. ja Ajak. Liidu esimeheks. Suri 1924. a. tiisikusse.

Ezerini novellid on koondatud kogudesse: *Luuletaja ja kurat*, *Majasteedi kasarmuis*, *Fantastiline novell*, *Leierkast I.*, *Leierkast II.*, luuletised on kogus *Ilulaulud*.

Ezerin on parimaid ja küpsemaid novelliste uusimas läti kirjanduses.

— Ja mina, kae, mõtlesin, — ütles ta, — et inimesed lähevad selleks paari, et anda üksteisele süda, ja ei mitte üksteise näpistamiseks.

— Just nii, just nii, Klauč'i-isa, et anda teisele süda. Mina, näiteks öelda, annan Annale kogu oma südame, muud midagi. Kuid mis on süda? Sigadus — vaat, mis on süda! Kõikide —, küll sinu, küll minu, küll Anna — süda. Silmitse vaid, näiteks öelda, südant lähemalt ja sa näed, et seal on ka midagi Jumala loomingu, ent kõik suursugusus on vaid sigadus! Kamp mulda üheainsa odrateraga! Löö pihta — tolm aina tõuseb lendu, täites kogu maailma. Ent miks tolmutada kogu maailmas, kui võib palju tagasihoidlikumalt? Miks sõimata võõraid inimesi, kui võib läbi sõimata üksi oma naise? Nii siis pead küll aru saama, Klauč'i-isa, et püha abielu on ainuke pääs santlaagritele, muud midagi. Vaat nii saan mina asjast aru.

— Ei mina saa küll enam millestki aru! — pistis Anna heledasti naerma ja tõmbus voodiotsalt tagasi.

— Asi on selge! — vastas Andža.

— Mõtlen veel järele.

— Järele mõtelda võid, järelemõtlemine pole paha asi.

Poisi avameelsus läks Annale südamesse.

— Kõik oleks ju hästi, — ütles ta, — kõneldes võtad sa suu täis, sööd ka suure suuga, ent muidu olevat sa laisk kui pori.

— Laisk? — urises Andža. — Noh siis... Ei mina seda tea.

— Siis jutusta talle, Klauč'i-isa. Jutusta, kuidas ta puid lõhub.

— Kuidas ta puid lõhub? Khe, khe, on ju küll üks niisugune jutt...

— Mis? mis jutt? — ajas poiss kõrvad kikki.

— Noh, mõisas liigub jutt sellest, kuidas sa puid lõhkuvat, khe, khe, ja, jutt, — vastas Klauč'i-isa.

— Mis? mõisas? noh?

— Või's sul kuulmata... tühi loba. Noh olgu.

— Kas või kurat uksepiidaks, jutusta, Klauč, — tormas Andža, pigistades huuled kokku.

— Noh, mina ju, näed, ei oska nii hästi, Liisa või sepp, need küll väga ilusti... Hea küll. See jutt algab nii: Kohtab tüdruk lauda juures Andžat ja ütleb: noorhärä, raiu puid. Puid? Mispärast just puid? Hm. Noh, kui puid, siis puid. Mis seal, näiteks, palju öelda! Andža läheb kööki, haarab kirve ja tormab välja kui vanakuri ise. Kuid õues peatub järsku, vaatab ringi, pöörab pead idasse, pöörab läände, et, mine tea, missugune on homme ilm. Noh, tuleb niisugune viletsavõitu... Siis pöördub Andža pisut kõrvale ja toetab kirve seina najale. Et, näe paganat, seisab küll, ei kuku ümber. Siis, näiteks öelda, istub ta pakule, topib piipu, süütab piibu põlema ja heidab paar aeglast pilku kirve poole. Et, näe paganat, pole veel ümber kukkunud. Kui siis tubak, niiöelda, surr, surr, surr, lennanud puha õhku, koputab Andža vastu saabast piibu tühjaks ja tõuseb püsti. Noh, mis seal palju arutada, kui puid, siis puid, muud midagi. Andža võtab kirve, vaatleb hambaid teras, tõmbab näpuga üle tera, katsub kirve silma, kuuast — ja, peab vastu. Noh, siis pole enam pikalt viivitada, ta sammub otse puuriida juure. Stop! Andža peatub kui põder. Mis seal enam viivitada, Andža veab silma vidukile ja sihhib, missugune halg haarata. Noh, näiteks öelda, kahmaks õige selle! Tõmbab halu keskelt riita ja silmitseb, kummast otsast ta, närü, paremini lõhkeks? Noh, niiöelda, paneks ta sellele otsale! Paneb püsti, tõstab kirve — ei, raiuks parem teisest otsast; paneb püsti, tõstab kirve — ei, võtaks sind pagan, teine ots oli parem; paneb püsti, tõstab kirve ja — plauhti halg lõhki küll!

Järsku kostis Andža kume hää, ja üle ta näo levis puna.

— Luisatud, pisut luisatud, aga muidu pagana hästi! Tähele pannud küll, kuradid, hahahahaha!

— Kas näed, kuis hirnub, — imestas Anna, tõmbas aga koos Klauč'i-isaga kaasa naerda.

— Hirnub? Mis muud peaksin tegema? Või peaksin, näiteks öelda, mõisatööl higi pühkima? Ei mõtlegi! Ei niivõrtki! (seejuures näitas Andža põidla-otsale.) Lollid pühkigu higi tööl, targad ainult peale sööki. Orja isandat, kui nupp pole korras, ent korralik inimene ei tohi seda teha! Olevat küll mõni au aidata härral piitsanööri punuda! Ei mõtlegi! Ei niivõrtki! Siis parem maga, laiskle, aita Jumalal maailma valitseda. Ja võtku mind kurat, kui kõik korralikud inimesed pole just mõisas jäänud laiskvorstideks! Ja ratsutagu mu seljas üheksa nõida, kui mitte kõik Latvia vargad ja laiskvorstid pole tulnud mõisadest! On vaid paha, et nad, rikkaste juures varastama õppinud, varastavad lõpuks ka kehvi-kuilt. Oleksin mina keiser, siis tea: kes kümme aastat mõisas elanud, see peabki sinna jääma. Ärgu ribelgu teistel jalus need... need... Kas või kurat uksepiidaks, jõuad siis kõiki pokri pista, kes mõisast pääsenud? See-

pärast ütlen: Klauč, sina oled mõisas alles teist aastat — minema mõisast! Ka sina, Anna — minema mõisast, ja mina ka — minema!

— Kas pole aga liiga hilja? — naeris Anna, — vähemalt sinul.

— Noh, sina, valge kits! mul siin alles viies aasta. Meie, näiteks, niiöelda...

— Ent mulle paistab, et läheme küll ära, ei saa aga hagugi raiutud, ja sureme nälga.

— See on tõsi, et sureme, aga kas nälga, seda ei tea ei sina ega mina! Klauč, kas sina tead?

— Mis nüüd näljast! Kaks noort jumalaimet... — lõõpis Klauč'i-isa vastu.

— Seda ütlen minagi! Ja kui meil pole midagi hamba alla pista, siis pistame ennem üksteist nahka, kui...

Nüüd haaras poiss Anna kaissu, pigistas kui tangide vahele ja hakkas järelejätmatult suudlema.

— Arust ära! — hüüdis Anna.

— Oot', oot', näita, mis su käel viga? — ei lakanud Andža.

— Käel? Töö kulutab käsesegi armi, — naeris Anna, varjates mingit vigastust küünarnuki juures. Tagasi vaadates nägi ta, et läbi akna vahib teine tüdruk Liisa. —

— Mis sa siin luurad! — käratas Anna, põrutades jalga vastu maad; vehkides kätega pea kohal pistis Liisa punuma.

Kuu pärast pidasid Andža Annaga pulmi.

II.

Mõisa metsi raiuti ööd ja päevad, ööd kui päeva kand-sid jõed metsaparvi võõraile maile. Mõnigi metsavahi-maja jäi juba lagendikule, mõnegi ümber levis kannus-tik verstade kaugusele, nii et metsavaht pidi asuma mitme versta võrt edasi.

Ühte säärasesse mahajäetud eluasemesse kolis Pus-platais'ite perekond, kui sellesse kuulus juba peale naise ja mehe kolm last, lehm, paar pange, toop ja trummel — ilus plekktrummel, mille Anna ise ostnud vast enne üle-kolimist.

Nende elus ei juhtunud midagi, mida poleks nad ise ette kuulutanud. See vabastas nad seisakuist ja üllatu-sist, sest nad mõistatasid tuleviku aastate viisi ette, nagu kalurid aimavad röövlaeva, kui see vaevalt paistma hakanud silmapiiril. Kui siis koledad mehed mustade habemetega jõudsid kohale, paistsid nad üsna igapäev-setena... Ainuke, mida Pusplatais'id ei osanud ennus-tada, oli asjaolu, et iga poolteise aasta järele suurenes perekond ühe väikese inimese võrt. Igakord oli selles midagi nii uut, et Andža ise ei suutnud mõista, kuidas või-vat see juhtuda ja millest võivat see tekkida. Tulid aga üksteise järel, oli juba neli, juba viieski käes.

— Naine, näiteks öelda, nüüd on küllalt, nüüd on küllalt! — urises Andža ja tõmbas otsa kipra, nagu oleks naine süüdi.

Tõstis Andža kodust jala — kohe kõik nagu ühel hääl: liiga palju, ai, ai, liiga palju! Endastki mõista, et Andžale oli liiga palju, ent mis puutus see teistesse? Ka Klauč'i-isa tuli juure, patsutas õlale: Andža! nüüd pead end, sõber, kokku võtma! nüüd ei jää sul enam piipu tehagi aega — pead orjama! Vajad palju leiba.

Arusaadav, et palju, kuid mis temal sest? Noh, Klauc'i isa vastu oli Andža pisut lahkem, ja tasahilju vandus ta Jumala nimel, et lapsi enam ei tule. — He, ära aja tühja juttu! naeris Klauc: tuleb! ma tean, mõnedel on säärane õnn, ega või sinna midagi parata. Sina aga, Andža, võta end kokku, lase kätel käia, tee tööd, muretse teine lehm — on ju ometi aeg! Tulgu siis lapsed kas või robinal! — Ei tule! ei tule enam, vastas Andža, kas või viie rubla peale! Kihla vedada! Vedas Klauc'i-isaga kihla, ja näe — aasta pärast kuues käes! Kaotas inimene kihlveo oma lapse pärast, viis rubla jättis aga maksmata.

Nii see oli. Nii see oli. Ent kas muidu ei elanud nad nii, kuid peab elama? Lasksid üksteisele suitsu silmi ja suudlesid sealsamas suitsu välja. Ja need esimesed lapsed polnud mingid lapsed, vaid otse kullatükid — suurimad, mis seni leitud. Anna töötas, teenis, õmbles, nii et nõel aina õhus välkus. Noh, ka Andža piilus vähehaaval naise poole ja tuletas meele, et ei ela enam mõisas. Aga, pagan teab, jalad paistsid nagu kammitsas olevat. Sellest poleks veel midagi, arutas ta omaette, jalad jäävad jalgadeks, kuid ega peadki teeääre või heita. Tal oli täieline õigus. Iga töö juures pidi ajusid liigutama. — Kümme vagu istutada? Miks kümme? — ja rakendas hobuse adraaiste vahele. — Aga miks mitte üheksa? Miks mitte üksteist? — ja juhtis hobuse vaole. — Ja üldse, miks peab üldse istutama? Kõht? Kuid mis on kõht? Noh, ükskõik, — ja hakkas ajama esimest vagu. Arusaadav, et töö ei läinud kesteab kui hästi, kuid Anna ei lausunud sõnagi. Ta teadis ju, et see on Pusplataisi Andža. Ja Andža jääb Andžaks, löögu naine lärmi või mitte. Vaat, seda peaksid kõik naised silmas pidama. Alul oli Andžaga siiski nii, et kui ei saanud leppida kümne vaoga, ajas ta neid lõpuks üksteist. Siis aga järsku, võib-olla ka mitte üsna järsku, hakkas kündma vaid üheksa vagu. Ja siis ainult kaheksa. Täpsalt nii. See juhtus aga just tolle aja paiku, kui perekond suurenes ja ka vagude arv oleks pidanud kasvama. Oleks pidanud! mõni asi lausuda sääraseid tarku sõnu. On ju teisigi sõnu. Ei võinud! Ja lihtsalt kas või see pärast, et naine oli seotud lastega ja kõik muu rist lasus vaese Andža õlul. Ja peaasi, see rist ähvardas aiva suurened ja raskeneda, vähimatki lootust teda õlgadelt heita, puhata, hinge tagasi tõmmata. Kes küll poleks jäänud seejuures ogaraks? Ja Andža jäi ogaraks.

— Naine, — ütles ta, — ei mina seal midagi. Minul... mina... kas või kurat uksepiidaks, ei mina seal midagi!

- Millest sa räägid, Andža?
- Millest ma räägin? Sellest ja teisest.
- Kuidas sellest ja teisest?
- Lindudest, metsadest ja ka meie endi elukesest.
- Mis sa sonid!
- Ma ei soni!
- Mine parem päästa lehm lahti.

Andža ei vastanud enam, ent ei läinud ka kuhugi. Siis, pannud imiku käest, läks naine ise välja. Andža aga toetas lõua rusikale ja istus nii terve tunni. Ja kui oli istunud ühe tunni, algas viibimata teist. Siis aga hakkas hällilaps nutma, peenikeselt, peenikeselt nagu rukkikõrrest vilespill.

— Jurka, kiiguta.

Jurka kiigutas, tema oli see kõige suurem. Ta kih-

gutas, kuid ei midagi. Vilespill häälitsetes veelgi heledamini. Siis hakkas ka Jurka katsuma oma häält, alul tasakesi, arglikult, siis aga järjest kuuldamamalt, veenvamalt, kuni kostis lahtine madal oktaav. Teised kuulatasid; varsti hakkasid nemadki oma hääli hulka poetama. Siis hüürgas juba kogu orel. Süngelt, pikkamisi nagu paastuajal või suurel reedel. Andža vajus kõssi, tõmbas küüra selga, juuksed vajusid otsmikule; heitis need tagasi, need vajusid uuesti otsmikule, ei puutunudki siis neid enam.

— Põrgu! — hüüdis ta ja põgenes uksest välja.

Andža hüples kergeil hüppeil nagu kivilt kivile, kuigi jalge all oli tasane Jumala maa. Leiba kasvatavat maa? Mis? No muidugi!

— Kuhu's sina? — küsis naine, tulles veepaariga.

— Mis sul tegemist!

Kuid naise hääli oli nii jõuetu, peaaegu paluv, et Andža peatus. Ta heitis pilgu naise väljasirutatud käsi-vartele, mis olid kõhnad, kollased, kaetud pikkade siniste vöötidega, vaatas ta poolsuletud vaikesse silmi, mille ripsmed värisesid, kuigi polnud vähimatki tuult, mis oleks võinud neid liigutada.

— Kuule, — algas siis järsku Andža, tahtes küsida, kas poleks kuski midagi kiiresti ära teha, igal tingimusel midagi väga tähtsat ja rutulist, — tuletas siis midagi meele, seisatus pisut ja — lõpetas: — nutavad.

Seepeale jätkas ta oma teed.

Siis juhtuski nii, et selle aja paiku hakkasid võõrad inimesed rääkima ta lastest, et Klauc'i-isa pani kõrtsis ta õlale oma käe.

III.

Andža istus oma maja lävel. Ta ees laotus lagedaks raiutud väli, pea kohal oli mõni udune täht ja selja taga praakil kääksuv uks. Seitse tähte, seitse väikest peakest, sõel ülal taeval, sõel all — just nii see oli. Andža mõtles, mis pagana asi see on — kõik segamini paisatud: inimesed, tähed, koerad, vanad kannud; kõike, näiteks öelda, näed, kõike vaatled, ega saa targaks. Kõik on segamini, küll ülal, küll all — ega saa sa targaks.

Kuski kaugel metsas kraatsatas vares, näugatas kass, — tungides läbi pimeduse, nagu vesi läbi musta riide, ulatusid tilkadena kõrvu mitmesugused helid. Ja kuigi näis, nagu oleks kõigil neil ühepalju väärtust, et võib neid kuulutada, võib ka mitte kuulutada, siiski olid hääled seal ukse taga nii kummalised ja summutatud, et tagasitõrjumatult painutasid alla Andža pea.

Ta tõusis üles ja astus tuppa. Hundisilm — nii hüütakse neid rusikasuuruseid plekkambikesi — põles ahjunurgal. Seinä ääres magadiskottidel magasid pesa- asemel Andža troonipärijad, olles üksteisele peaaluseks. Seitsmes väänles veel voodis.

— Noh, kas läheb paremini? küsis Andža.

— Ei veel; kuid varsti hakkab minema paremini.

— Kuidas nii, varsti? Homme? ülehomme?

— Homme veel küll mitte; võib-olla mõne nädala pärast.

Andža seisis toetudes seinä najale ja pool-suletud silmil kuulas naise kostusi. Ta sulges silmad veelgi rohkem, liigutas end ja nägi peaaegu üsna selgesti, et on küll nii... täpsalt nii... ega ole mingi pete. Huu! tõepoolest — otse nurgas! Otse nurgas märkas Andža

seada kummitist, seda õnnetusetoojat — või pagan teda teab, kuidas teda mitmeti hüütakse. Näe, laiutab end ämblikuna, sirutab aina jalgu, siis jälle järsku, näiteks öelda, pole enam mingi ämblik, vaid lohe, ehtsaim lohe ise; jalad muutuvad kaelteks, ja üksteise järele kasvavad pead, üks, kaks, viis, seitse — seitse... ja pead on niisugused nagu... nagu Andža laste pead! Brr! Andža tõmbub seina küljest ja astub sammu ettepoole. Suitsuna lookleb lohe läbi lae välja.

— Mis on, Andža? — oigab Anna.

— Ei midagi, ei midagi... Pea hakkab vähe pöörutama... Pagan seda teab! Aga... kas sa tõsiselt mõtled surra? Nädala pärast?

— Võib-olla kahe pärast.

Andža istus ja silmitses naist. Jah, vist küll. On otsa jäänud. Kuid sedagi, mis veel järel, imes väike lapsepõnn.

— Kuule, ära talle enam anna tissi.

Anna naeratas.

— Söögu peale kuni veel on. Või siis ussidele hoida!

Kui nad olid rääkinud veel seda ja teist lehmast, keda lüpsis ja kelle eest hoolitses suurem poiss, leivast, mida oli kuski maailmas, Andžast enesest, kes peaks vähemalt paariks päevaks minema raha teenima, — katkes vestlus, ja nad vajusid kui külma vette.

— Kuule, — sõnas lõpuks naine, — istu lähemale. Mul oleks veel midagi... Näed, Andža, minust, elavast, oled sa jagu saanud, valmistu siis, et ka koolnuga hakkama saaksid. Ära mõtle, et koolnuga on kergem. Lähed vaha hobust, kirstu, ühtteist tühja-tähja...

Ühes pingiga tõmbus Andža voodi juure, kuulas ja noogutas nõusolevalt pead. Tõepoolest, naine näis rääkivat väga mõistlikult. Ja, mine tea, kust surijad võtavad selle tarkuse.

— Asi on nii, — jätkas naine, — minu võid matta kas või siia kannustikku, kuid lapsed? Need ei paista veel olevat päris surijad. Nüüd siis tuleb peaasi, millest tahtsin sulle rääkida. Otsi omale naine.

— Mi-is? Ja sina?

— Ära räägi, sõbrake... jalamaid vajad sa teist.

— No-ja... siis, — taipas viimaks mees.

— Ja, endastki mõista, siis. Kuid pead kohe, täna-homme teda otsima hakkama...

Andža ajas silmad pärani. Selle küsimuse üle polnud ta mõelnud.

— Nii, nii, Andža; ja kuni see asi korraldamata, ei või ma rahulikult surragi. Ära imesta. Pole mus enam ei armukadedust ega viha — ei midagi muud peale millegi heleda, seninägematu, selge. Esmakordselt armastan sind nii, nagu tõeliselt peaks armastama; seepärast ongi nii kerge soovida sulle vaid head. Seepärast pole mul kuigi raske naisest muutuda kosjaemaks. Nüüd sa vist mõistad, Andža...

Ja, mida oleks seal mitte mõista, aga... Hämmeldunud suurest, hingestatud avameelsusest, vahtis ta lamaja otsa, kellelt ta nüüd ootas kas või kõiki lahendusi, nagu oleks surijasse koondunud tarkuseallikas, nagu võiks surija talle tagasi anda nooruse ja kõik muu! Ta uskus naise jutus viimsetki sõna.

Kallutades end pingil lausus lõpuks Andža vaikselts ja aralt:

— Kas siis, näiteks, niiöelda, Dalder'i-Marta?

— Dalder'i-Marta? — hüüdis Anna, — ma ei tea. Tema ei saa sind armastama.

— Mind... armastada? Kas võibki mind armastada! Säärast raibet!

— Sind? — hüüatas naine, tõustes poolistuli ja langedes taas tagasi. — Võib küll! Võib küll! Ah, kuis meie, tüdrukud, sind armastasime, kui olime noored! Võib-olla sa ise ei teagi. Santlaagrina näisid juba tollal, ent meie armastasime — nelja-viiekesi, tõrjudes üksteist teelt. Korralikkude poiste peale ei vaadanudki. Säärased juba oleme kord, et meile meeldivad seiklejad ja logardid, — olgu siis hiljem... olgu siis kuidas tahes...

Andža kuulas noruspäi.

— Nii küll, nii küll, Andža. Ja üleele, — jätkas ta kõvema häälega, — üleele nägin...

— No-noh, alles üleele!

— Lamasin siinsamas, lambike kustus, sa ise vist kustutasid ta. Ja seda imet, — mu silmad muutusid järsku nii teraseiks kui kassil, ja võisin näha pimeduses kõike üsna selgesti. Nägin kümnete verstade kaugusele ümbruses. Järsku hakkasid eemalt metsatukast sinu poole tulema naised — pikas reas, mässitud kergeisse rõivaisse, sammudes pikkamisi, samm-sammult. Nad ei peatunud ei kannustikus ega õues, ja kui esimesed olid juba siin, ei suutnud ma veel näha viimaseid. Üksteise järele tulid nad tuppa; järsku avanes vastasseinas uus uks ja selle kaudu hakkasid väljuma — lapsed, pikas reas, pikemas kui naised... Naised tulid tuppa ja heitsid sinna-tänna siruli, lapsed aga väljusid, valged kui inglised, veheldes kätega... läksid ja läksid, kuni üksteise järele heitsid endid voolukarestikku; mõned uppusid, teised ujusid üle; seal oli nuttu ja naeru... ja nii kestis kogu öö...

— Mis sa sonid, — katkestas Andža. — Kuid võtaks pagan, ons see meie hurtsik nõiutud... Ka mina, näiteks öelda, nägin äsja midagi sarnast... Kurat mängib inimese ajudega.

— Andža, mina unenägusid ei usu, kuid see polnud unenägu.

— No mis siis muud! — urises Andža. — Pikk rida, ütlesid sa. Kas ei tundnud sa kedagi?

— Ei tundnud. Kõik olid võõrad.

— Võib-olla nägid Kalkun'i-naist?

— Miks teda? Mõtled sa tema peale? Ei, ei, see ei tule sinu juure üksi, sellel on teised mehed kaasas. Sina, Andža, võta Liisa.

— Liisa?

— Võta Liisa; tema armastab sind, seepärast saab armastama ka su lapsi.

— Kuis tead sina seda?

— Ma tean, — kinnitas Anna veendunult ja sirutas talle oma luise käe. — Näe, sinu pärast hammustas ta mind siia kätte.

— A-a! — venitas Andža pikalt, — siis sellest on see arm!

Naine sulges silmad.

— Liisa? — kordas Andža vaikselts.

— Jah.

Tuppa asus vaikus, mida katkestasid vaid laste kõgin ja Anna kõha.

IV.

Pusplatais tuli väikeselt pällingtöölt. Taskus oli tal kaks rubla kakskümmend viis kopikat, pea oli täis unetut ööd. Hakkas parajasti koitma. Jõudnud koju, peatus ta. Ümberringi oli kõik vait kui keldris, millel hommik vast lammutanud ühe seina. Ka ta ise muutus vaikseks, avas tasakesi ukse, et mitte eksitada kedagi. Ahju kõrval seisis endiselt voodi, kuid nüüd oli tas niipalju magajaid, et Andža üllatunult peatus. Tõepoolest, seal magas kogu ta perekond, — naine keskel, lapsed ümber ringi, libunud emale, kuidas keegi saanud: põlvedele, külgedele, kaenla alla, pea juure. Üle kõige levis midagi ebatavalist, ennemnägematut, kuid mida just, ei osanud ta öelda. Andža puudutas naise otsmikku ja tõmbas käe kähku tagasi: naine oli surnud.

Andža tormas edasi, laskis pilgu üle toa, kuid nurgad olid tühjad.

— Jurka! — hüüdis isa, — kas ma ei öelnud sulle —

Poiss ei vastanud. Imelik, maja oli jäänud pereinemeheta.

— Jurka! — kordas isa ja hakkas komberdama voodi poole.

Noh, muidugi! ka suur Jurka magas sealsamas, jalutis kägaras. Ei liigutanud keegi kõrvagi isa hüüete peale; nad magasid nagu peale mägedekaevamist. Kaheldes puudutas Andža ka lapsi; ei, ei, nad olid soojad, nad olid peaaegu higised. Lahtiste suudega hingasid nad toa läpatavat õhku ega mõelnudki ärgata. Aga kui imelik oli ema nägu, — rahulik, selge ja palju omasem. Andža

ei suutnud pöörata sellelt pilku, ta sihtis nagu joobunu, püsisid vaevalt jalul. Vaat, ema oli kutsunud oma sõbrad jumalagajätule, ja see jumalagajätt oli olnud õige kestev, nii kestev ja südamlilik, et sõbrad olid saatnud teda ka unne.

Järsku tungisid läbi akna päikesekiired, valgustades kogu voodit. See üllatas Andžat niivõrt, et ta ei taibanud enam, mis teha. Ta pani käed kokku. Palvetamiseni siiski ei jõudnud, kuigi kindlasti uskus, et Jumal ise on korraldanud selle kõik tema tuhmidele silmadele. See oli jube hetk. Näis, nagu poleks päike veel iialgi paistnud nii eredasti, torkivalt ja karmilt. Päike tõmbas magajailt mingi kummitusliku vaiba: Andžal jooksid judinad üle ihu. Ta märkas kohutavat, lahendamatu sõlme, mille öö sõlminud ta voodis. Kui armsasti olid üksteise kaisus suurimad maapealsed vaenlased — elu ise ja surm! Naise paindumatud käed hoidsid väikeste liigendeid, ja nad magasid sõbralikult üksteise kaisus. Nää, miski liigutas end keskpaigas. Mees kummardus, — he, see oli ju väike imikpõnn. Ta imes veel ema rinda.

Andža haaras kätega juustesse ja vajus pingile. Ta tundis selgesti, kuis jalad külmenevad ja peas hakkavad kostma summutatud kellalöögid. Ikka nii — pimm-põmm, pimm-põmm.

Sel silmapilgul avanes uks ja keegi astus sisse. Vaevast suutis Andža vaadata selja taha.

See oli Liisa.

Läti keelest tõlkinud K. KIRP

KUIDAS TEKKIS KINDLUSTUS?

Majandusliku tegevuse sihiks on mitmesuguste tarvete rahuldamine. Aja suhtes võime neid tarbeid jaotada oleviku ja tuleviku tarveteks. Jättes rahuldamata osa oleviku tarbeid selleks, et luua tagavarasid tuleviku tarvete rahuldamiseks, satumegi kokkuhoiu mõistele. Kokkuhoid on seega oleviku arvel ohvri toomine tulevikuks. Üldiselt pole kogumise sihiks tarvitamise piiramine, vaid selle reguleerimine. Vastuoksa inuskoile ei kogu ükski mõistlik koguja kokkuhoiu enda pärast, vaid tema kokkuhoiu sihiks on mingisuguse tarbe rahuldamine tulevikus, näit. mustade päevade eest hoolitsemine, lastekoolitamine, perekonna heaoleku kindlustamine jne. Lihtne kokkuhoid ei võimalda aga kogujale alati saavutada oma sihti. Mitmesugused õnnetusjuhtumid, näit. tulekahi, võivad mõne minuti jooksul hävitada hulga aastate kogumise vilja; üksik koguja seisab teadmatuse ees, palju talle on antud aega kogumiseks ning seetõttu ei suuda ette kalkuleerida, kas ta suudab õigeks ajaks tarviliku summa koguda. Need olulised puudused, mis esinevad üksikisiku kokkuhoiu juures, ületatakse kindlustuse abil, milline kujutab endast hulkade osavõttu kokkuhoiu teostamisest. Kindlustus tuleb üksikule kogujale appi ning jaotab üksikutele juhtuda võivad kahjud hulkade vahel. Kindlustuse abil võib üksik inimene garanteerida endale tarviliku kapitali kogumise vaatamata sellele, kes tal kogumiseks antud lühike või pikk aeg. Seda, mis üksikul kogujal puudu jääb, täiendavad teised.

Hulkade osavõtt, vastastikkus on seega kindlustuse oluliseks tunnuseks. See vastastikkuse põhimõte

esineb kõige puhtamal kujul ühistegelises kindlustusettevõttes, milline organiseerimisviis võimaldab hulkadel ise valitseda omavahel kokkupandud kapitalide üle. Vastastikkuse tunde tekkimine hulkades, mis on kindlustuse oluliseks tunnuseks, nõuab sügavamat kõlblist tagaseina. Kindlustust ei saa seega võtta hariliku ärina, vaid see tegevus sisaldab endas kõrgeid aatelsi väärtusi. Kõrvalt toodud kapital (näit. aktsiakapital) omab poliisiomanikkude enda poolt vastastikku kokkupandud kapitali kõrval hoopis tähtsusetu osa. Nii näiteks on Ameerika suurema seltsi aktsiakapital 2.000.000 dollarit, aastane preemiasaak aga 600.000.000 dollarit. Kas seda 2 milj. dollarit aktsiakapitali on või mitte, see ei mängi seltsi tegevuses pea mingisugust osa, kuid see kapital annab väikesele vahetalitajate grupile — aktsionääridele õiguse valitseda hulkade kapitalide üle. Ühistegelises kindlustusseltsis on selline ebaõiglus kõrvaldatud, kuna siin valitsevad poliisiomanikud ise enda poolt kokkupandud kapitalide üle. Suurim ja edurikkam ühistegelise kindlustusettevõtte kodumaal on kindlustusselts „EESTI“ (asut. 1907. a.), milline asub Tartus, Suurturg 10. See selts võimaldab soodsatel tingimustel siliid kindlustuse ning mahutab oma tagavarasummad raha heaks tööle. On aeg, mil loome oma iseseisvat majanduselu ning nüüd peame eriti valvel olema, et võõrad siin ohje oma kätte ei võta. Et saaksime kindlustusalal iseseisvaks, selle eest seisab kindlalt valvel kindlustusselts „Eesti“.

N. J.

OLIONI TELLIJAILE

Käesoleva nriga (kokkuleppel k/ü. *Postimehega*) on neil aastatellijail, kes tellimisraha 6 kr. ära tasunud, peale *Lahtiste Lehtede* hinnata kaasas k/ü. *Postimehe* kirjastusel ilmunud *O l a f R o o d'i* raamatud: novellide kogu *Vahased vabarnad*, mis leidis arvustuse poolt hea vastuvõtu, eramüügil hind 3 kr., ja põnev fantastiline uudisjutt *Bertil*

Holmqvist, arvustuse poolt samuti tervitatud teos. Eramüügil maksab viimane kr. 1,25. Kavatsatud teistlaadi „üllatus“ ei teostunud trükikoja suure koormatuse tõttu.

1930. a. *Olioni* ja *Lahtiste Lehtede* sisukord läheb kaasa 1931. a. jaanuarikuu nriga.

OLIONI ABITALITUSED:

TALLINNAS: Hra G. Paju. Üldine ajak. kontor, Harju tän. 43. Telef. (2) 33-21.

TARTUS: Hra P. Johansson, Üldine ajakirjand. kontor, Rüütli tän. 11. Telef. 9-58.

PÄRNUS: Õpetajate o.-ü. „Liit“, raamatu- ja kirjutusmaterjalikauplus. Rüütli tän. 40. Telef. 1-73.

VÖRUS: Hra J. Semm, raamatu- ja kirjutus- tarvetekauplus, omas majas, Katariina tän. 4-b. Telef. 1-59.

RAKVERES on *Olioni* peaesindajaks hra Leo Rikken, ajakirjanduse kioski omanik, Lille tän. 3-1. Postkast 73.

RIIAS asub *Olioni* esindus: *F-ba Kara Invalids*, Brivibas iela 2. Müügil on *Olioni* ka Riia tähtsamates kioskides.

HELSINGIS müüb ja võtab *Olioni* tellimisi vastu Rautatiekirjakauppa O/Y ja Suomalainen Kirjakauppa, Aleksanterinkatu 15.

BERLIINIS on *Olioni* esindajaks hra Karl Kesa, Berlin 450, Augsburgstr. 46.

Olioni on müügil kõigis kodumaa linnade raamatu- kauplustes ja r.-j. raamatukappides ning kioskides. Tellida võib *Olioni* ka igast välis- ja kodumaa postiasutisest.

Tellida võib *Olioni* ka 1 kuu peale (50 snt.). Aastakäik (12 nrit) maksab 6 kr.

(Vt. kaas, 3. külg)

JAKOB MÄNDMETSA NOVELLIS *Hobusevaras* (*Olioni* nr. 11) on eksitavaid trükivigu. Peab olema: püksid kootidel pro kontidel; hobuse peakenus

pro keerus; pimedakamul pro kannul; porsad pro pöösad.

Vastutav ja tegev toimetaja: **David Karopun** Väljaandja: **Georg Naelapea** «Postimehe» trükk, Tartus 1930

AKADEEMILINE KOOPERATIIV

RAAMATU- JA KIRJUTUSTARVETEKUPLUS

TARTU, JAANI 7 KÖNETR. 63

KINKIDEKS SOBIV VALIK:

Väärtuslikke raamatuid / ED. TASKA ateljee kaunistatud nahatöid ja kunstköiteid: albumeid, külaliste- raamatuid, paberossi- ja sigarikarpe, tuhatoose, plokke j.n.e. / Laua- ja sullepeagarnituure / Malendeid / Kodu- käsitööseseid: puule maalitud rahvariiete mudeleid, üliõpilastüüpe / Eesti Punase Risti nahatöid

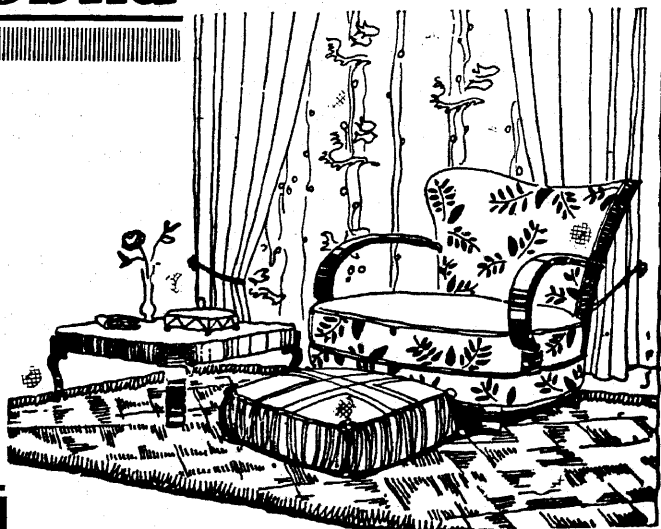
Kodu- ja välismaa ajalehtede ja ajakirjade tellimiste vastuvõtmine

Moodsad mööblid

mis rahuldavad

Palume külastada meie
mööbliladu tehase juu-
res ja ostukohustuse-
tutvuda meie mood-
sate toasisendustega

*Magadistoad
Söögitoad
Võõrastetoad
Kabinettmööblid*

Soodus järelmaks

MÖÖBLITEHAS

A.-S. „MASSOPRODUKT“

Tallinn, Suur Tartu mnt. 61-d. Telefon 308-96

TARVITAGE VASTILMUNUD
ŠOKOLAADI

VABRIK

VABRIK

Kaubandus-ühisus aktsiaselts

„KREENBALT“

Tallinn, Suur Karja 13
Postkast nr. 346

Telegr. adr.: „Kreenbalt“ — Tallinn
Telefonid: 425—14

Järgmiste kodumaa tekstiilvabrikute müügikeskkoht ja pealadu:

Balti Puuvilla Ketramise ja Kudumise Vabriku A.-S.

Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuuri o/ü.

Sindi Kalevivabriku Ühisus. End. Vöhrmann ja Poeg.

Eesti Niidi Vabriku Ühisus.

Kõikide ülalnimetatud vabrikute saaduste en-gros müük

Sügise- ja talvehooajaks

leiate kõige uuemat ja moodsamat kodumaa, inglise ja teiste paremate välismaa vabrikute

meeste

palitu-, ülikonna- ja püksiriideid

Naisterahvastele moodsaid

plüüsh-, siid-, fantasii mantli- ja kostüümiriideid ja eht lindeneri chiffon kleidisammetit

Kõik kaubad esimestest allikatest — Hinnad võistluseta

M. Jänes, Tartus

Kaubahoov nr. 10-11-12 · Kõnetr. 5-91 · Asut. 1899. a.

A.-S. TARTU PÄRMIVABRIKU

VESIRAVILA

Dir. prof. dr. med. L. PUUSEPP

Tartus, Pikk tän. 60/62, kõnetr. 34

Ambulatoorne ja statsionaarne (kliiniku) ravimine

Ravitakse:

Närvihaigusi, nagu närvide nõrkus, kõiksugu närvipõletikud, išias jne.

Ainevahetusehaigusi: podagra, liigrasvumine

Reumatismi: lihaste reumatism, liigeste põletik ja selle kroonilised vormid

Terapeutiline osakond: pärmivedeliku-, süsihappe-, vahu- ja teised arstilised vannid, raba-mähised, dušid — charcot ja teised, ravimine elektriga, valgusega ja massaažiga

Asutis on avatud kella 12—8 õ. — Arsti vastuvõtmine kella 12—5 õ.

JUHATUS

Eesti Laenu- & Hoiu-Ühisus Tartus

Asutatud 1902. a.

Tähtsamate arvete seis
1. dets. 1930

Omakapitalid	432.000.—
Hoiusummad	3.208.000.—
Laenud	3.094.000.—
Liikmete lisavastutus	878.000.—
Bilanss	5.144.000.—

AGENTUURID:

Kindlustusselts „Eesti“

Esimene Eesti Kinnituse Selts
„Eeks“

ESIMENE EESTI ÜHISPANK

Võtab raha hoiule ja annab laenusid

Ostab ja müüb välisraha

Čekid Soome, Läti, Rootsi, Inglise, Saksa, Prantsuse, Ameerika ja Helveetsia valutas

Kodumaal ühendused kõigis kohtades teiste krediitasutistega

Kõik pangaoperatsioonid

Uuemate nõuete järele kindel varakamber

Koduseks rahakogumiseks ilusad hoiukarbid

ÕLLETEHAS

LIVONIA

Pühiks soovitame

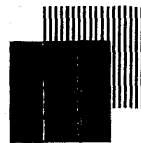
kõrgeväärtuselist **kodumaa** odralinnastest valmistatud

Pilseni ja Bocki õlut

mõdu ja limonaadi

Õllelaod kõigis kodumaa linnades

Kontor Tartus, Kalda tän. 5/6 · Tel. 2-38

G. SAKS

TARTUS, RIIA TÄNAV 39 · TELEF. 6-12

**Ainus
arsti- ja loomaarstiriistade
tööstus Eestis**

Kõige suurem ja täielikum
arsti- ja loomaarstiriistade
ladu Eestis

Arstiriistade parandamine ja nikeldamine
kiire ja korralik

H I N N A D M Õ Õ D U K A D

Eesti Kaub.-Tööst. A.-S.

D. Mirvitz & Pojad

Tartu,
Raekoja tänav nr. 6
Telef. 3-83

Tallinna,
Suur Tartu mnt. 13
Telef. 306-81

Rikkalikus valikus

portselan-	alumiinium-
kristall-	alpakka-
fajanss-	nikkel-
klaas-	lambi-
email-	ilu-

maja-, köögi-, valgustustarbed

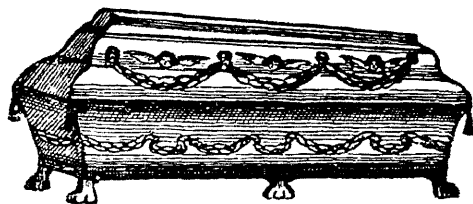
Soovitan suures valikus:

Kõiksugu vorste, sinke
Oma- ja välismaa juustu, juustukesti
" " konserve, keediseid
Suitsetatud angerjaid, laksi
Marineeritud silmusid, heeringaid
Parematest vabrikutest veine, napse
Kõiksugu delikatesse

Müük vabriku alandatud hindadega

Hans Luiga

Tartus, Kūuni tän. 3

Puusärgi- ja pärjakauplus

K. SOTNIK

Tartus, Raekoja tän. 15—17 (omas majas)

Telefon 10-98

Soovitab tuntud headuses ja suures valikus
möödukate hindadega kõiksugu matuse-
tarbeid: saare- ja tammepeust puusärke,
metall- ja kunstpärgi

RAADIOKUULAJAD

Kõige täielikuma

välisjaamade saatekava

toob igal nädalal Üleriigilise Eesti Raadioühingu poolt
väljaantav

ILLUSTREERITUD NÄDALALEHT

„RAADIO“

Ilmub igal reedel

1. nr. ilmub jõuluks

Rohke huvitava lugemismaterjali ja pildivaraga

Üksiknumber 10 senti

Tellida võib igalt poolt, ka otse Raadio Ringhäälingult
Tallinnast ja Tartust

EESTI-, VENE- JA SAKSAKEELSEID

HOMOCORD

UUDISPLAATE

JA

GRAMMOFONE

EN GROS JA EN DETAIL SOOVITAB
SUURES VALIKUS

AINUESINDAJA

KR. SAAR & Co.

TARTUS, RAEKOJA TÄNAV NR. 2-A

TELEFON 6-94

PEALADU TALLINNAS

ESTONIA PUIESTEE 27 . TELEFON 26-69

Kolmas Tartu Laenu- & Hoiu-Ühisus

Tartus, Suurturg 8
Juhatuses telefon 11-13
Üldtelefon 99

Ühisus on asutatud Tartu majaanikkude poolt 1913. a.
ja kuulub vanemate ja kõige suuremate Eesti ühistege-
liste rahaasutiste hulka

Avatud
äripäevadel 9 — 2

Arvused Ühisuse 1. okt. 1930. a. äriseisust:

Omakapitalid	Kr.	239.014.28
Hoiusummad	"	2.046.720.01
Vabad summad	"	135.243.75
Laenud	"	2.874.136.20
1929. a. puhaskasu	"	21.194.52
Äriseis	"	3.461.764.66
3/4 a. rahaline läbikäik	"	22.000.800.90
Liikmete lisavastutus	"	1.829.219.85

Toimetab kõiki pangaoperatsioone:

Võtab raha hoiule tähtajalisele ja jooksvale arvele. Müüb hoiu karpe laste jaoks.

Annab laenusid obligatsioonide, väärtpaberite ja käemeeste kindlustusel. Diskonteerib vekslid. Annab garantiseid ettevõtete, hangete ja maksude kindlustuseks.

Toimetab vekslite, tsekkide ja veokirjade sissenõudmist, saadab raha kõikidesse kodumaa linnadesse, alevitesse ja teistesse kohtadesse.

Iga perenaise uhkus ja rõõm
nii linnas kui maal on kaunis ning ratsionaal-
selt korraldatud kodu ja kodumajapidamine!

Näpunäiteid säärase kodu loomiseks toob
meie parimaillt asjatundjailt ainuke kodu-
majanduse ning kodukultuuri ajakiri Eestis

„Taluperenaine“

mis ilmub iga kuu 1-sel päeval suures
pildirikkas kaustas

Ajakirjal on
käsitööosa mustri- ja lõikelehega

Kaasas „Laste Maailm“

Kes kord „Taluperenaise“ tutvunud, ei
loobu sellest enam iial!

Nõudke ajalehemüüjailt! Hind ainult 40 senti!

Talitus ja toimetus Tartus, Suurturg 8

Kõige suurem ja vanem kellaäri Tartus

V. Hirschovitsch'i

kella-, kuld- ja hõbeasjadekauplus

TARTUS, UUETURU 16
omas majas

Soovitan võistlemata odavalt
tasku- ja käekelli

kullast, hõbedast, niklist ja mustast terasest

Seina-, laua- ja äratamiskelli

Kuld-, kihla- ja laulatus-
sõrmuseid

Käevõrusid, brošesid, kõrvarõngaid j. n. e.

Hõbelusikaid, nuge, kahvleid

pokaale, peekreid, tubaka- ja paberossitoose,
suhkrutoose, koorekanne jne.

Kristallasju

hõbedaga kaunistatud ja ilma

Parandamise töötuba. Kõige odavam ostukoht Tartus!

Laste ja noorsooraamatute kirjastus

OSKAR LUUK

Tartus, Rütüli 14, telefon 567

Jõulu-uudiseid noorsoole:

- Olaf Rood: *Kaarnasaare robinsonid*. R. Kivit'i illust-
ratsioonidega. Luksusväljaanne. Hind 50 snt., köites
75 snt.
Wilhelm Hauff: *Haldja lemmik*. Illustratsioonid R.
Kivit'ilt. Hind 50 snt., köites 75 snt.
Volkman-Leander: *Roostetanud rüütel*. Illustr. R.
Kivit. Hind 50 snt., köites 75 snt.
Museus: *Kaevunäkk*. Illustr. R. Kivit'ilt. Hind 50 snt.,
köites 75 snt.

Lastele soovitam:

- Punamütsike*. Muinasjutt piltidega. Teine tr. Kr. —.30
Hansuke ja Greteke. Muinasjutt piltidega.
Teine trükk „ —.30
Lumivalgeke. Muinasjutt piltidega „ —.30
Robinson Crusoe. Daniel Defoe järele noorte
sõber Oskar. R. Kivit'i pildid „ —.30
Lumimemm, Tuhkatriinu. G. A. Stroedel'i
pildid „ 1.—
Tudolinna moosekandid. Võidujooks jänese ja
siili vahel. Eugen Osvald'i pildid „ 1.—
Jänku ja kuke-isand spordipidul. Kirjeldused
noorte sõbralt Oskar'ilt, pildid kunstnik R.
Kivit'ilt. Väljalõigatud jänese kujul 2 jagu,
I jagu: Jänes lihavõtte-munadega, II jagu:
Jänes jalgpalliga. Mõlemad jaod ka saksa
ja vene keeles eraldi „ —.90
Kiisu-Miisu. Noorte sõber Oskar, pildid R.
Kivit'ilt. Kassi kujul väljalõigatud vär-
viline pildiraamat. Seesama raamat ka
saksa ja vene keeles eraldi „ —.90
Koduloomad. Laulud ja lood noorte sõbralt
Oskar'ilt. Pildid kunstnik R. Kivit'ilt „ —.25
Metsloomad. Laulud ja lood noorte sõbralt
Oskar'ilt. Pildid kunstnik R. Kivit'ilt „ —.25
Kuldhani. Vennad Grimm'i järele piltidega „ —.25
Hunt ja seitse sokukest. Vennad Grimm'i
järele piltidega „ —.25
Matsi poeg Mats. K. A. Hindrey „ —.60

Kuidas vaenelaps-karjapoiss oma õnne leidis.

- K. A. Hindrey Kr. —.75
K. A. Hindrey *Pambu-Peedu* „ —.50
„ *Piripilli-Liisu* „ —.50
„ *Seene-Mikk* „ —.50
„ *Lõhkiläinud Kolumats* „ —.50
„ *Nina-Jass ja Näpp-Mall* „ —.50
„ *Vanast oli Vaar* „ 1.—
„ *Pambu-Peedu ja teised* „ 2.50
Laste mängud. Värviline pildiraamat „ —.25
Minu mänguasju. Värviline pildiraamat „ —.25

Pealaos ja omandatud trükid:

- Alide Ertel. *Muinelmad* Kr. —.90
P. Grünfeldt. *Mardionu taevareis* „ 1.70
Johanna Spyri. *Kodutu* „ 1.50
R. Kivit. *Minu raamat* „ 1.25
D. Koppel. *Laste reis ümber maailma* „ —.90

Väikeste laste värvilised pildiraamatud:

paksust papist lehtedega ja kaling. köid.

- Koduloomad*. Laulud ja lood noorte sõbralt
Oskar'ilt. Pildid kunstnik R. Kivit'ilt Kr. 1.—
Metsloomad. Laulud ja lood noorte sõbralt
Oskar'ilt. Pildid kunstnik R. Kivit'ilt „ 1.—
*Noorte sõbra Oskari väikeste laste pildi-
raamat ja a-b-d.* „ 1.25
Koduloomad. Ilma sõnadeta „ —.75
Laste pildid. Ilma sõnadeta „ —.60
Kodu- ja metsloomad. Ilma sõnadeta, kokku-
klapitav „ 1.—

Maalimisraamatud:

- Maalimisraamat*. Kr. —.20
Väike Taidur Nr. 1. R. Kivit „ —.35
Väike Taidur Nr. 2. R. Kivit „ —.35
10 tk. Seeria mitmesugust maalimise raamatut „ —.25
Illustreeritud laste-kuukiri *Jutupaun*.
Ilmub kuus üks kord.

Illustreeritud laste-kuukiri „JUTUPAUN“

Ilmub kuus üks kord

1929. a. ilmunud jutud:

- Nr. 1. Oskar Alaluige. *Kui mina alles noor
veel olin* Kr. —.10
Nr. 2. I. S. Turgenev. *Tulekahju merel* „ —.10
Nr. 3. M. v. Bloedau. *Hollandi tütar* „ —.10
Nr. 4. Astridi onu. *Muinasjutt Maie-neitsist* „ —.10
Nr. 5. Anna Brigader. *Karjapäev* „ —.10
Nr. 6. Oskar Alaluige. *Minu kodust* „ —.10
Nr. 7. „ *Esimene koolipäev* „ —.10
Nr. 8. Ernest Seton-Tompson. *Wully* „ —.10
Nr. 9. Agnes Taar. *Merepoeg* „ —.10
Nr. 10 ja 11. J. Poruk. *Knipska lahing* „ —.20
Nr. 12. Heinz Winter. *Kolm seltsimeest* „ —.10
Jutu Paun I köide Nr. 1—12 köidetult „ 1.50
Jutu Paun 1929 I poolaasta nr. 1—6 broš. „ —.60
Jutu Paun 1929 II poolaasta nr. 7—12 broš. „ —.60

1930. a. ilmunud jutud:

- Nr. 13. A. Taar. *Musta Notsu seiklusi* Kr. —.10
Nr. 14. Fr. Horning. *Kunibert ja Kunigunde* „ —.10
Nr. 15. H. Winter. *Elu eest* „ —.10
Nr. 16. K. Evald. *Soojal maal* „ —.10
Nr. 17. G. Kinkel. *Kodusõda* „ —.10
Nr. 18. O. Alaluige. *Videvikul* „ —.10
Nr. 19. F. Hauff. *Vale-prints* „ —.10
Nr. 20. K. A. Hindrey. *Trebongi surm* „ —.10
Nr. 21. L. Tolstoi. *Kaks rauka* „ —.10
Nr. 22. V. Hauff. *Fatme päästmine* „ —.10
Nr. 23. S. Lagerlöf. *Templis* „ —.10
Nr. 24. A. Taar. *Imeline võoras* „ —.10
Jutu Paun II köide Nr. 13—24 köidetult „ 1.50
Jutu Paun 1930 I poolaasta Nr. 13—18 broš. „ —.60
Jutu Paun 1930 II poolaasta Nr. 19—24 broš. „ —.60

Üldine
Ajakirjanduse Kontor

P. Johannson

TARTUS, RÜÜTLI TN. 11
Asut. 1926. a.

Soovitab suures valikus alati kõige värskemad
kodu- ja välismaa ajakirjandust

Tellimuste ja kuulutuste

vastuvõtmine kodu- ja välismaa ajalehtedele
ja ajakirjadele

„Olioni“ Tartu ladu

Tellimuste täitmine täppis, kiire ja korralik

„Eesti Naine“

NAISTE JA KODUDE AJAKIRI

Hinnata kaasanded:
MUSTRI- JA LÕIKELEHT
ning VÄIKESTE SÕBER

Tellimine 1931. a. peale avatud

Tellimisi võtavad
vastu kõik posti-
asutised ja raamatu-
kauplused

„EESTI NAISE“ TALITUS

Soovitame

meie tänavusi ja jõuluks
ilmunud uudisteoseid:

- E. Enäjärvi: **Vana rõõmus Inglismaa**. Hind 4 kr. 50 senti.
K. Hamsun: **Viimne rõõm**. Romaan. Hind 2 kr. 75 s.
P. Haanpää: **Kasarmus ja õppeväljal**. Novellid. Hind 1 kr. 75 s.
K. A. Hindrey: **Murrang**. Hind 4 kr.
A. Jakobson: **Joonatan Hingemaa eksirännakud**. Novellid. Hind 4 kr.
J. Kärner: **Naine vaesest maailmast**. Romaan. Hind 3 kr. 75 s.
K. Laagus: **Leitnant Vasmer**. Draama. Hind 1 kr. 50 senti.
B. Linde: **Loova Kesk-Euroopa poole**. Kirjanduslikke ja teatrilisi reisumulleid Lätist, Poolast, Tšehhoslovakkias ja Ungarist. Hind 5 kr.
O. Luts: **Vanad teerajad**. Mälestusi I. Hind 2 kr. 25 senti.
O. Luts: **Kuidas elate?** Följetonid. Hind 2 kr. 75 s.
A. Maurois: **Armastuse heitlikkus**. Romaan. Hind 3 kr. 75 senti.
M. Metsanurk: **Valge pilv**. Romaan. Hind 4 kr.
M. Mõtslane: **Mõrane hing**. Romaan. Hind 4 kr.
P. Ognev: **Kostja Rjābtsevi päevik**. Hind 3 kr.
H. Raudsepp: **Mikumärdi**. Komöödia. Hind 2 kr. 25 senti.
R. Roht: **Elu on ilus**. Romaan. Hind 5 kr. 80 s.
Fr. Tuglas: **Teekond Põhja-Afrika III**. Reisukirjad. Hind 3 kr. 50 s.
R. Silvano: **Soome — maa, rahvas ja kultuur**. Hind 3 kr.
J. Pahlbärk: **Ringhäälik**. Följetonid. Hind 2 kr.
M. Metsanurk: **Fr. Arraste & Pojad**. Romaan. Hind 5 kr. 75 s.
A. Jakobson: **Kolme vaeva tee**. Romaan. Hind 6 kr. 75 s.
J. Kärner: **Unustatud Emajõgi**. Romaan. Hind 3 kr. 75 s.
M. Mõtslane: **Mäng**. Romaan. Hind 5 kr. 50 s.
A. Antson ja R. Sirge: **Tänapäeva Veriemaa**. Reisukirjad. Hind 4 kr. 25 s.
J. Lintrop: **Türgi enne ja nüüd**. Hind 2 kr. 25 s.
Fr. Tuglas: **Karl Ast-Rumor**. Hind 2 kr.
Fr. Tuglas: **Toompea vanglas**. Memuaare. Hind 1 kr. 40 s.
G. Suits: **Noor-Eesti nõlvakult**. Kahe revolutsiooni vahel. Esseed.

NOOR-EESTI kirjastus Tartus.